

LOCAL EQUALITY AGENCIES DEVELOPMENT

The winning application lodged for the reference number INT IIIC – HU01 INTERREG IIIC Co-financing Fund supported by the Joint Initiative subsidised from the Structural Funds and Hungarian Governmental Resources assuring the European Union subsidy European Regional Development Fund – ERDF: the INTERREG IIIC projects.

Megvalósult az Európai Regionális Fejlesztési Alap – ERFA (European Regional Development Fund – ERDF): az INTERREG IIIC projektek uniós támogatását biztosító Strukturális Alapból támogatott Közösségi Kezdeményezése és a magyar kormányzati forrásból támogatott INT IIIC – HU01 hiv.sz. INTERREG IIIC Társfinanszírozási Alapra benyújtott nyertes pályázat segítségével.

E lapszámunkat zalai-muravidéki nőművészek alkotásaival illusztráltuk.

Tisztelt Olvasó!

Korunk egyik varázsszava az esélyegyenlőség.

Régebben lehet, hogy erről azt mondtuk, hátrányos helyzet kiegyenlítése, vagy a szocio-kulturális különbözőségek áthidalása. Vagy egyszerűen csak azt, hogy segítsünk a környezetünkben lévő, nehezebb élethelyzetű embertársunknak. Mindegy. Ha ma ez a világszellem, akkor használjuk az új nyelvet, az új kifejezést.

Hosszú évekig az esélyegyenlőség kérdésének felvállalása baloldali politikai monopóliumnak számított. A polgári konzervatív világképben - Ludwig Erhard, a nagy német politikus nyomán is – elsősorban a társadalmi jólét kiterjesztésének a gondolatát fogalmazták meg. És tették ezt sikerrel, hiszen Németországban, Nyugat-Európában kialakultak, jórészt konzervatív ihletettséggel, a szociális piacgazdaságok. Ennek következményeként egyre több ember, egyre több társadalmi csoport léphetett át a (viszonylagos) jólét tereumára. Maga a gazdasági gyarapodás tüntette el a kirívóan nagy szociális különbségeket, teremtve ez által a széles tömegek számára esélyeket. Ebben a folyamatban kevesebb figyelmet kapott a társadalmakban meglévő kisebbség helyzetének a javítása. Ezt a hiátust használta ki ügyesen, dominánsan az európai baloldal, amikor esélyegyenlőségi témákat felvetve, képviselhetett az ő szempontjukból egyfajta modernitást. Különösen hangsúlyosan vállalta az európai baloldal a nők egyenjogúságának képviseletét, ami néha szélsőséges feminizmusba is átszapott. Az Európai Unió által képviselt éthoszba is bekerült a női egyenjogúság olyan formában való értelmezése, ami akár eljuthat a közös politika szintjére is.

Ezért indult el mintegy három éve egy olyan úttörő vállalkozás, amelyben nagyon eltérő városok fogalmazhatják meg a témával kapcsolatos álláspontjukat, ami később egy kialakítandó összeurópai nőpolitika alapját képezheti. A dél-olasz, bevándorlási problémákkal küszködő Bari, a rendkívül fejlett észak-olasz Milánó, a tradicionális jellegű spanyol Grenada tartomány és a nagyon gazdag London környéki régió mellett Zalaegerszeg városa is a munka részese lehetett.

Mi, zalaiak úgy véljük, hogy a közös álláspontba sajátosan magyar ízt, és a mi polgári-konzervatív szemléletünket is bevihetjük. Azt gondoljuk, hogy a női esélyegyenlőség kérdéseiről van mondanivalója egy jobboldali irányultságú önkormányzatnak is. Mi a GYES-ről, GYED-ről munkába visszatérő nők, az 50 év felettiek, a roma nők kérdéskörét értelmezzük úgy, hogy mindezek mellett és fölött elsődlegesnek tartjuk a család megerősítését, a család hangsúlyozását, és a családon belül a nők kitüntetett szerepének kiemelését. Szeretnénk elérni, hogy a nőkről a médiákban valós kép alakuljon ki. Felfogásunkban az egész esélyegyenlőségi folyamat legfontosabb dimenziója a szemléletformálás, a közvélemény figyelmének felkeltése a nők világa iránt. Ebben kulcsszereplő lehet a közvélemény formáló, alkotó értelmiség, aki a kultúra sokszínű „nyelvén” közvetíti a témával kapcsolatos véleményeket, elképzeléseket, gondolatokat. Ezért a program keretén belül felkértük a Pannon Tükör szerkesztőségét egy női tematikájú különszám elkészítésére. Reméljük, ötletünket a Tisztelt Olvasó is örömmel fogadja, hiszen rendkívül érdekes írásokat, szövegeket találhatnak a lapban, és én magam is férfiként azt mondhatom, hogy minden, aminek a témája a nő, az csak csodálatos lehet.

Gyutai Csaba
alpolgármester
Zalaegerszeg MJV

Irodalmi tükör / szépirodalom

Saáry Éva: Lugánói tavasz, Reménytelen, Betűk, Szerelem, Vers- - - - -	5
Karáth Anita: Psyché a boltba menet, A varázsló lánya, Miután Psyché kisért magát, Psyché mindenhol keresi - - - - -	9
Tunyogi Csapó Gábor: Lilith és/vagy Éva? (Szeszélyes/veszélyes gondolatok a NŐ rangjáról s jogairól)- - - - -	11
Kerék Imre: Énekek éneke, Angyali üdvözet, Sapphicus- - - - -	18
Asperján György: Jézus és Júdás aktája (Regényrészlet) - - - - -	20
Sütő Csaba András: Invocatio, A posztulányok fellépése az árnyjátÉK(Á)ban, swimming with a woman - i.c.o.n. - - - - -	27
Zágorec-Csuka Judit: Amikor eltávolodsz, Útközben hozzám, Madonna-ikon - - - - -	29
Varga Virág: Wertheim Rozália - - - - -	31
Szálinger Balázs: Mindannyiunk Magdolnája - - - - -	34
Lackfi János: Kapcsolat - - - - -	35
Turbuly Lilla: Üveghold - - - - -	36
László Zsolt: Az utolsó kapu előtt - - - - -	40
Méhes Károly: ÖTYE - - - - -	42

Emlékezés / Esszé / Kritika

Tandori Dezső: Két nagyon nagy nőiról (Rövid emlékezés) - - - - -	45
Gyimesi Katalin: Leány és nő között (Tűnődések a Labancz Anna gyilkosság ürügyén) - - - - -	47
Sütő Csaba András: Hold-ének (Mezey Katalin: Holdének és más versek gyerekeknek)- - - - -	50
Tüskés Tibor: „Tolláskodom fellegen” (Pécsi Gabriella válogatott versei) - - - - -	52
Fábián László: Regény - létesülőben (Varga Virág: Sehrezád)- - - - -	55
Somogyi Zoltán: Szerepek összemósódó kontúrjai (A Tisza Kata-jelenség megítélésének egynémely okáról)- - - - -	58

Oktatásról, családról – női szemszögből

Pénzes Dávid: Az emancipáció útjai – a munkába állástól az oktatásig - - - - -	64
Zágorec-Csuka Judit: Gyermekem nyelve – nyelvi eszmélkedésük története - - - - -	68
Köpeczi Bócz Edit: Család, nők, jövődöbéli anyák- - - - -	74

Női életpályák Zala megyében

Ferencz e. Győző: Nő, és sikeres bankár (Dr. Koller Valéria), Megmaradni a felszálló ágba (Dr. Csídei Irén), Az esélyteremtő (Bogdán Marianna)- - - - -	80
Horváth Attila: Olykor három diploma sem elég... (Kalányos Teréziával a cigány meséről, szavakról és a női esélyegyenlőségről)- - - - -	91

Nőművészet

Péntek Imre: Nőművészeti vázlatok – némi „helyi” beütéssel- - - - -	94
HÍR-TÜKÖR - - - - -	97
Angol nyelvű összegzés (Summary) - - - - -	98
Szerzőinkről - - - - -	100
Következő számaink tartalmából - - - - -	100

Címlapterv: Nászpáng Grafika

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a Pannon Tükör és egyesületi könyvekről

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László (Nagykanizsa)

Dr. Hóbor Erzsébet – Zalaegerszeg
Kiss Gábor – Zalaegerszeg
Papp Ferenc – Nagykanizsa
Nógrádi László – Lenti
Cséby Géza – Keszthely, Hévíz

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre – főszerkesztő
Szemes Péter – főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos – fómunkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre – vers, próza
Szemes Péter – tanulmány, kritika
Horváth M. Zoltán – képzőművészet
Király László – zene
Ferencz e. Győző – helytörténet

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK

Pék Pál – Nagykanizsa
Kardos Ferenc – Nagykanizsa
Tar Ferenc – Nagykanizsa
Lukács Zsolt – Ljubljana
Kabdebó Tamás – Newcastle, Írország
Makkai Ádám – Waianae, Hawaii, USA

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége,
8900 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannontukor@goncziamk.hu
Telefon: 92/598-070
www.pannontukor.hu

Kérjük szerzőinket, kézírataikat lehetőség
szerint e-mailben, CD-n vagy floppy-n jut-
tassák el szerkesztőségünkbe.

KIADÓ

Zalai Írók Egyesülete

8900 Zalaegerszeg, Európa tér 4.
E-mail: animator@zalaszam.hu
Telefon: 30/9562-303

Kiadóvezető: Lackner László

Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a kiadó címén igényelhető.
Az egyes számok ára: 300 Ft.
Előfizetői díj egy évre: 1500 Ft.

Számházszám:

Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg, 75500258-10809415

ISSN 1219-6886

Nyomdai munkák: Gura Nyomda Bt.
Zalaegerszeg, Hock J. u. 92/B
E-mail: guranyomda@t-online.hu
Telefon: 92/599-464

Előkészítés: Graffit Stúdió Bt.
Zalaegerszeg, Mártírok útja 52.
Telefon: 92/510-890
www.graffit.hu

Készült

Zala Megye, Zalaegerszeg,
Nagykanizsa, Lenti, Hévíz
önkormányzatának támogatásával.

További támogatóink:

NB Forsz

Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax-92-510006

Suzanne Király-Moss: Bűtykös fa

Saáry Éva

LUGÁNÓI TAVASZ

Lugánó szépsége
mindez az édeskés
színektől parázsló buja ragyogás
melyért turisták özönlenek ide a távoli világokból
idegen nekem

„a legszebb táj is szomorú annak
aki nem reményei kíséretében indul útnak...”

lűktet a tó
színén a repkedő vitorlások
mint a pillék

merész hegyek ciprusok órhadával
orgonaszó roskatag templomokból
távoli kórus

ülök a Torre teraszán
tizenkét emelet gubbaszt alattam
iszom a kávé
írok írok
aztán gondolataim vibrálását követem a füstben
ügyet sem vetve a tájra

valaki jönne
valaki akivel szót válthatnék
igazi szót
melyre a válasz is kéretlen fodrosodik...
(milyen szépek is a baráti hangok)

figyelek
várok
hiába

nem mondhatom el már senkinek
hogyan van bennem

REMÉNYTELEN

hiába öllelek
 hiába csókollak
 hiába szorítlak magamhoz szomjas szenvedéllyel
 hiába kapaszkodom beléd görcsös félelemmel
 hiába a nevetés
 hiába a sírás
 hiába a szavak
 hiába a fogadkozások
 nem vagy enyém

fejedben halkan duruzsolnak a gondolatok
 nem értem őket
 szívedben kuszán kavarnak a vágyak
 nem érzem őket
 a Te világod kék és sárga
 barna, zöld
 akár a márciusi földek
 az én világom vörösek lángolása
 csupa szikra
 nem vagy enyém

a lelked megfoghatatlan
 a lelked elérhetetlen
 de tested is
 más törvények szerint lüktet

nem vagy enyém
 hiába öllelek
 hiába csókollak
 hiába szorítlak görcsös karral magamhoz
 egy napon
 mikor nem várom
 egy napon
 rádöbbenek
 megcsaltál végleg

üres hüvelyt dédelgetek csak
 a forró lehetetet
 a mozdulatot

kilopta belőled
 a
 halál

BETŰK

félek a betűktől

félek hogy olyan dolgokat mondanak el
amiket én nem akarok elmondani

olyan vágyakat titkokat
kürtölnek szerte
amiket én nem akarok szétkürtölni

bolondos felelőtlen társaság
a betűk

néha szelíden alázatosan
mintha kettőig se tudnának számolni
fogják egymás kezét és mosolyognak

máskor
szeles rohangálásba kezdenek a papíron
tombolnak viháncolnak
megbokrosodott paripák
agyontapossák kemény patáikkal
a virágokat

aki betűket nevelget a házában
aki betűket őrizget szívében és agyában

vigyázzon

hálátlan gyermekek
nem tudni mikor öltenek nyelvet
nem tudni mikor rántanak kardot
a szüleikre

SZERELEM

piros karikák táncolnak körülöttem

nagy forróságok
gonosz izzó ködei

lábam alatt erdők keringenek

hegyek völgyek szédülnek révetegen
egymás karjába

megváltana most a Magasság
biztos fölénye

valami józan hideg

vörös karikák szikráznak körülöttem

vörös és lila karikák

szaggatott fénycsóvával
százszoros tükrözésben fölfokozva

olvad

lánggá olvad
a szirt is alattam

VERS

vacogj velem

ez is egy fajtája a vonzódásnak

egymásba kapaszkodó félelmeink
majd
szépen összefagynak

Karáth Anita

Psyché a boltba menet

néha a dolgok csak
lábujjhegyről látszanak
mint a szomszéd udvaron
a száradó nejlonharisnyák
ahogy vidám lampionokként
hintáznak a kötélén
csak ennyit látni a kerítés mögül
illetve a rések közötti mozgóképeket
mikor a száraz hársleveleket
pörgeti a betonon a szél
és a repedésekben megülnek
a lusta platánszöszök
a felgyorsult járdán
szemembe fújt hajammal
szaladok hátha összeütközöm
veled majd amikor egy
üres szatyorral szerelmesen
táncba kezd a járdán
egy idétlen fuvallat
mintha jeleket küldenél
a legközelebbi galaxisodról
biztos ami biztos
beáztatom legszebb holdamat

A varázsló lánya

Csak annyi fényt,
hogy a háromszögletű ablakon át
láthassam végre lelkeket,
ahogy a szemeket behunyva óvatosan
a világosság betemet.
Végtelen gyerekkorom öröme így a nyár,
ahogy bandukolunk egy ég alatt.
A kőrózsán apró piros bogár:
kertedből néhány dirib-darab.

Miután Psyché kisírta magát

hallgatásunk mély
felfedi a bolygók forgásának moráját
véráramod magával sodor
a tenger innen nézve csak óriásplakát
hiába álltunk a partokon
megszelídült arccal
ezegyszer megértjük végre
az élet ilyenkor hatalmasabb a halálnál

Psyché mindenhol keresi

végül partra vetett a víz
a sodrás pirkadatra alább hagyott
fejem alvó nagy köveken pihent
míg lélegeztem a moha-illatot
valamelyik életemből a szél
puha utcaport kavart
és égett avar parazsa
táncolt a dűlők oldalán
ha még alhattam volna
talán melletted ébredek
hiányoddal hullik
pernye-ruhám

Németh Klára: Ölelkezők

Tunyogi Csapó Gábor

Lilith és/vagy Éva?

– Szeszélyes/veszélyes gondolatok a NŐ rangjáról s jogairól –

Attól tartok, a mai ifjúság köreiben a Biblia nem kimondottan közkedvelt olvasmány, de amikor én még fiatal voltam és iskolába jártam – hej, de régen volt, talán igaz sem volt –, legalább bizonyos részeket illet elolvasni, ez egyszerűen hozzátartozott az iskolai – horribile dictu tanrend szerinti – hitoktatáshoz. No persze, senki nem kívánta, hogy az egészet elolvassuk, de töredelmesen bevallom, hogy én meg tettem, először az Új-, aztán az Ótestamentumon rágtam végig magam... Kétségtelen, rengeteg unalmas rész van bennük – különösen az utóbbiban –, de sohasem bántam meg, s máig is az a véleményem, hogy annak, aki magyarul akar írni, bizony nem árt, ha ismeri Károli Gáspár veretes nyelvét. Ezt szükségesnek tartom megemlíteni, mert hát tizenhárom éves voltam, amikor (először) olvastam a *Genezist*, azaz a teremtés történetét Mózes első könyvében. Mindig is kritikus szemmel néztem mindent, így mindjárt az elején megakadt a szemem egy apróságon, ami sehogy se fért a fejembe. Mert Mózes azt írja először: **„Teremté tehát az Isten az embert az ő képére, Isten képére teremté őt: férfiúvá és asszonnyá teremté őket.”** (1. Mózes 1, 27.)

Amin kissé elcsodálkoztam. Jó: már a hittanórán hallottam, hogy az Isten az embert a maga képére és hasonlóságára teremtette, amiben nem is kételkedtem, ez irányú kételeyeim jóval későbből származnak. Azért itt mégiscsak fennakadtam: **„Isten képére teremté őt: férfiúvá és asszonnyá”**? Hmmm... Akkor tehát Isten is férfiú és asszony?... Lenne egy Isten és egy Istenné? Azt persze tudtam, hogy a görög és a római mitológiában istennők egész hada kavargott... De egy Istenné?...

Ennél is nagyobb szöveget ütött viszont a fejembe, hogy vagy Isten, vagy Mózes gyorsan megfeledkezett erről a teremtői aktusról, vagy legalábbis annak egyik feléről, az asszonyról, mert a 2. könyv 18. verse szerint: **„És monda az Úr Isten: nem jó az embernek egyedül lenni; szerzek neki segítőtársat, hozzá illőt.”**

Nono, mondtam csak úgy, csöndesen magamban. Gyorsan visszalapoztam az 1. könyv fent idézett 27. versére, ahol változatlanul és világosan az állt, hogy **„férfiúvá és asszonnyá teremté őket”**. Tehát nem egy embert teremtett, hanem nyilvánvalón kettőt: férfit és nőt. És szegény Ádám most mégis egyedül éldegél a szép Paradicsom-kertben? Ami valamilyen oknál fogva nem tetszik az Úrnak, tehát mit csinál: Ádámot meg sem kérdezi, csak elaltatja, ami nagyobb sebészeti beavatkozás esetében nyilván helyén való, kiveszi egy pár oldalbordáját... No, ezt már mindenki ismeri, tehát nem részletezem, érdekes viszont Ádám reakciója az új(?) asszonnyal kapcsolatban: **„Ez már csontomból való csont, és testemből való test; ez asszonyembernek neveztessek, mert emberből vétetett.”** (Még kifejezőbb a német fordítás: **„Das ist nun endlich Bein von meinem Gebein und Fleisch von meinem Fleisch”**... Magyarul: **„ez már végre ...”**) Szóval e két szöveg alapján eléggé egyértelmű, hogy bizony két asszonyról van, illetve volt szó: az egyik, akit az Úr a férfival együtt, de tőle függetlenül, azonos módon teremtett, s akit azután vagy a Teremtő, vagy Mózes valamilyen oknál fogva elsinkófált; az is könnyen lehet persze, hogy Ádám volt ludas a dologban, mert nem tetszett neki a tőle függetlenül teremtett, egyenrangú asszony, tehát valahogy túladott rajta... Mely esetben viszont az Úr is hibás, nem kellett volna Évát teremteni Ádám oldalbordáiból, inkább jól el kellett volna náspángolni a szemtelen fickót, tanulja meg, hogy nem szabad válogatni, különösen akkor, ha nincs miben...

No de mi lett azzal az első asszonnyal? Erről nem szólt a fáma, illetve e *Genezis*, minek következtében magam is hamar elfelejtettem a dolgot, már csak azért is, mert közbejött néhány apróság, mint a második világháború, menekülés, visszatérés, majd munkaszolgálat, bánya, forradalom... Így csak jó húsz évvel később találkoztam újra a problémával, amikor annyira jutottam a német nyelvvel, hogy eredetiben olvashattam Goethe *Faust*-ját, ahol is a Walpurgis-éj leírásában akadt meg a szemem az alábbi sorokon:

**Lilith ist das, Adams erste Frau.
Nimm dich in acht vor ihren schönen Haaren,
vor diesem Schmuck, in dem sie einzig prangt.
Wenn sie damit den jungen Mann erlangt,
So lässt sie ihn so bald nicht mehr wieder fahren.**

Bocsánatot kell kérem: a *Faust*-nak tudtommal több magyar fordítása is létezik, de nekem pillanatnyilag csak az eredeti szöveg áll rendelkezésemre, így kérem a T. Olvasót, elégedjék meg egy próza-fordítással, mely szerint: **„Lilith ez, Ádám első asszonya. Óvakodj szép hajától, egyedüli ékszerétől, amelyben pompázik. A fiatal férfit, akit ezzel rabul ejt, nem**

bocsátja el egyhamar.”

Amin kissé elcsodálkoztam. Mert az általános világgés s egyéb személyes elfoglaltságok ellenére azért akkor már elolvastam volt az egész Bibliát, de a Lilith névvel nem találkoztam, s Ádám **első asszonyáról** szó sem esett sehol. Goethe-ről viszont nem tudtam elképzelni, hogy az ujjából szopta volna a nevet és a kétségtelenül veszélyesen csábos alakot... Elhatároztam tehát, hogy utánanézek a hölgynek, ami nem is volt olyan egyszerű, mert hát a nagy német lexikonban (Der grosse Brockhaus) is csak annyi áll róla, hogy: „*népetimológiailag »az éj asszonya«, de voltaképpen az asszír vihar-démon (Lilitu), a zsidó néphit szerint vészterhes (női) éjszakai kísértet, a talmudi hagyomány szerint Ádám első asszonya.*”

Amiből persze nem lesz sokkal okosabb az ember. Így aztán a későbbiek folyamán, ha nem is kutattam kimondottan Lilith után, azért összegyűjtöttem, amit imitt-amott találtam vele kapcsolatban, s meg kell mondanom, hogy pályafutása eléggé ellentmondásos, és nem is mindig épületes. Abban minden legenda megegyezik, hogy meglehetősen makrancos hölgy volt; az egyik változat szerint Ádammal, a másik szerint egyenesen az Úrral szemben tagadta meg az engedelmességet, de mindkét esetben arról lett volna szó, hogy nem akarta alárendelni magát a férfiúnak, azaz egyenjogúságot vagy egyenrangúságot követelt. Ejnye, ejnye! Ki is lett volna a Paradicsomból. Nem egészen világos, hogy az Úr vagy Ádám kergette el, és az is lehetséges, hogy önként távozott, összeszúrta a levét a kígyóval, egyesek szerint ő maga volt a kígyó, amely, vagy aki rosszra csábította Évát... Aztán különféle szerepekben lépett föl, mindig éjszaka; elcsábította álmukban a fiatal férfiakat, ami még nem lett volna olyan nagy baj, de bosszút akart állni Éván s leányain is, tehát ellopta az újszülötteket, vagy egyenesen megfojtotta őket bölcsőjükben, ami már végképp nagyon gonosz dolog. Ettől függetlenül megmaradt rendkívül izgalmas és izgató, ifjú nőnek, legalábbis így látta és ábrázolta őt a neves angol festő, John Collier (1850-1935): gyönyörű, fiatal lány, bronz-szőke hajzuhatagba s egy szál kígyóba öltözve...

Lilith-ről még rengeteg babona és rémmese kering, alakját azonban igazából a Talmudban gyökerező, zsidó feminizmus magyarázata teszi modernné és érdekessé. Az írás szerint Lilith Ádám felsőbbrendűségi igénye miatt lázadt fel, amiben szerény véleményem szerint is teljesen igaza volt, ahogy azt már tizenhárom éves fejjel megállapítottam, nem is sejtve, hogy ezen a kérdésen már nálam sokkal okosabbak is sokkal korábban fennakadtak, s hogy az eltüntetett első asszony, akinek a keresztény Bibliákban még a nevét sem lehet megtalálni, már a 19. század közepe óta a női emancipáció szimbólumává vált. Ami persze teljes félreértés, tekintettel arra, hogy a női emancipáció előharcosai a nők **egyenjogúságát** követelik, s akarják kiharcolni, míg Lilith az **egyenrangúság** megtagadása miatt rúgta össze a port mind Ádammal, mind a Teremtővel, márpedig a kettő messze nem azonos fogalom. Ha tehát érdemben akarunk foglalkozni a kérdéssel, akkor elsősorban a jog és a rang közötti különbséget kell tisztáznunk. Mielőtt azonban ebbe belevágnék, legyen szabad csak úgy mellékesen megjegyezmem: nagyon jól tudom, hogy a Genézis nem úgy igaz, mint a geológusok, paleontológusok, archeológusok által többé-kevésbé tudományos módszerekkel feltárt és összehordott adatok a Föld és az ember történetével kapcsolatban. A Genézis napjai évmilliókat, vagy egyenesen évmilliárdokat jelentenek, szereplői pedig – Ádám, Éva, a Kígyó s így Lilith is – szimbolikus alakok, akik azonban éppen ezért, az igazság mélyebb rétegeiben gyökereznek.

Nézzük tehát, mi a különbség a rang és a jog s így az egyenrangúság és az egyenjogúság között. Először is: a rang a joggal ellentétben nem emberi találmány, mert nemcsak hogy megtalálható, hanem döntően fontos szerepet játszik minden állati létközösségben is; s az ember biológiai eredetét nézve falkaállat, gondoljunk elsősorban az állatfalkák szigorú rangsorára, amelynek alapját természetesen a fizikai erő képezi. Ezt persze valamely mai emberi közösség számára elfogadhatatlannak, sőt egyenesen elképzelhetetlennek tartjuk, pedig nyilván ez volt a rendje az ember-falkának is évmilliókon keresztül, hisz e természetes rend nélkül nagyon gyorsan elpusztult volna az emberiség. Nem szabad ugyanis elfelednünk, hogy a nagyobb fizikai erő által biztosított magasabb rang elválaszthatatlan volt a nagyobb felelősségtől is: a legerősebb hím nemcsak vezette, hanem óvta is a falkát, arról nem is beszélve, hogy a falka minden egyes tagja életét is adta a leggyöngébbekért és legvédtelenebbekért: az utódokért. A magasabb ranggal járó felelősség-többlet egyébként messze túlélte a falka-rendet: *noblesse oblige*, vallottuk még nem is olyan régen, már amíg létezett még noblesse...

A rangsor tehát mind az egyed, mind a faj fenntartása érdekében föltétlenül szükséges, biológiai gyökérezetű adottság, ha úgy tetszik: biológiai programozás; s az egyed helyét e rangsorban az határozza meg, hogy milyen mértékben képes megfelelni e programozásnak. A magasabb ranggal és felelősség-többlettel valószínűleg együtt járt egy nagyobb rész is a közös zsákmányból, amit úgy is mondhatnánk, hogy a magasabb rang bizonyos (elő)jogokat is jelent, ha nem tudnánk, hogy a jog kizárólag emberi találmány, mondhatnánk azt is: kultúrtermék, a természet rendje nem ismer jogot, csak funkciókat. A jogról tehát legyen szabad majd később elmélkednem, mert úgy gondolom, hogy a Genézis szimbolikus figurái csak még a természetes rend kereteiben gondolhatók, illetve... No, hát éppen itt a probléma gyökere. Mert hát azt az első asszonyt – Lilithet – az Úr éppen úgy agyagból gyúrta, mint Ádámot, tehát egyenrangú partnernek szánta, ami viszont a rang fenti meghatározása szerint nagyon hátrányos lehetett volna szegény Ádám

számára. Kérdéses egyáltalán, hogy a teremtési eljárás azonossága egyenrangúságot jelentett-e? Mindenféle közösség rangsorában az áll ugyanis magasabban, aki a közösség fennmaradásáért folytatott harcban többet teljesít, nagyobb felelősséget hordoz. Márpedig az emberi közösség fennmaradásában a legősibb ősidőktől kezdve napjainkig az asszony teljesít többet, ő hordozza a nagyobb felelősséget. Ha tehát a Genézis szimbólum-nyelvén beszélünk tovább, azt kell mondanunk: az Úr voltaképpen jól kitölt Ádámmal, amikor társát éppúgy agyagból gyúrta, mint őt, mert olyan társat adott neki, aki a teremtés azonos módjától függetlenül, rangban fölötte állt.

Lehet persze, hogy ez az állítás még a mai férfiak egy nem jelentéktelen részét is felháborítja. Ádámot mindenesetre felbőszítette, bár nekem az a sanda gyanúm, hogy a továbbiakért nem az Úr, nem is Ádám a felelős, hanem Mózes, aki egyszerűen „átírta” a Genézist, és szegény Lilithet elikkasztván mintegy kényszerítette az Urat az oldalborda-operáció-ra, melynek eredménye Éva... Lehetséges – sőt valószínű – persze, hogy az Úr már tudomást sem szerzett a nagy, mózesi csalásról, amely az első jogi beavatkozás volt a teremtés/természet rangsorába, amennyiben a nőt megfosztotta még az önálló lét elképzelésétől és minden ebből levezethető rangtól és jogtól is. Mely esetben nyilván nem Lilith, hanem Éva a család. Azaz: Lilith az igazi, Éva soha nem is létezett, csupán Mózes találmánya... A világot sem akarnám bántani szegény Mózes, aki kétségtelenül történelmi figura a Krisztus előtti 13. századból; ki vethetné szemére, hogy megghamisította saját Genézisét az akkor már uralkodó patriarchális szemlélet – mondhatnánk azt is, hogy ideológia – értelmében? Még azt is lehetségesnek tartom, hogy egyébként mindenütt felismerhető intellektuális tisztessége készítette arra, hogy meg se próbálja elkendőzni a két nőalak közötti nyilvánvaló ellentmondásokat. Ami viszont azt jelentené, hogy valamennyiünk ósanyja nem a csak Mózes által kitalált oldalborda-Éva, hanem az Úr által eredetileg agyagból formált Lilith, akinek még a létét is eltagadta a mózesi megalkuvás.

No de mi marad mindebből, ha kilépünk a Genézis szimbólum-világából s „lefordítjuk” a történeteket az antropológia tudományos nyelvére? Mi férfiak akkor talán még rosszabbul járunk. Kétségtelen ugyanis, hogy a kétneműség és az ebből adódó szexualitás elsődleges célja és értelme a faj fenntartásához szükséges utódok világrahozatala, s ezen bizony nem változtat semmiféle csúrs-csavarás. S ezt tudván nem tagadhatjuk, hogy az asszony áll a rangsor csúcán, tekintettel arra, hogy nekünk, férfiaknak, a nemzés gyönyöre jut, míg minden teher: a magzat kihordása, megszülése és táplálása – legalábbis az első években – a női vállra nehezedik. Amennyiben tisztességesen akarnánk gondolkodni és élni, térden állva kellene, ha nem is imádnunk, de legalább tisztelnünk és szolgálnunk a nőt; s e helyett mit csináltunk? Az összehasonlíthatatlanul nagyobb teher és felelősség adta rangjától természetesen nem foszthattuk meg, de erre nem is gondoltunk, hiszen az a terhek legalábbis részleges átvételét is jelentette volna, amihez persze nem fült a fogunk... Ó, nem! A nő természetes rendben kapott rangját semmibe véve nemcsak a rangnak kijáró tiszteletet és előnyöket tagadtuk meg tőle, hanem a biológiai programozás által adott izom-főlénnyel visszaélve, alantas sorba kényszerítettük a nálunk magasabb rangú asszonyt.

Hogyan? Nos, itt jön játékba a jog, amely – mint már említettem – kizárólag emberi találmány, és nem is olyan régi. Az emberi ősközösségekben – mint a természetben is – nem léteztek jogok, csak funkciók, melyek rangot is jelentettek. Az ember azonban egyre több természetes erőt hajtott igájába – parádés példa a tűz –, kinőtt a falka-lét kereteiből és annak természetes rendje helyett magának kellett új rendet alkotnia; durván leegyszerűsítve: megszületett a társadalom, az első birodalmak s azokkal együtt a törvény és a jog... S mindez a Krisztus előtti 3. évezredben kezdődött csak, alig ötezer éve, s még akkor is, ha ezt csupán a *homo sapiens* életkorával vetjük össze – negyvenezer év – azt kell mondanunk: hiszen ez tegnap volt!

Való igaz: nem is jutottunk még messze ezen az úton. A különféle emberi rendek nem nagyon dicsekedhetnek azzal, hogy sokkal jobbak a természet rendjénél, amely – mondjuk meg őszintén – bizony elég goromba dolog. Az ábrándos költők és naiv zöld(fülű) politikusok által oly békésnek tartott természet ugyanis kétségtelenül harmonikusan – kiegyensúlyozott összhangban – működik, csodálatra méltó rendje azonban a bellum omnium contra omnes – mindenek harca mindenek ellen – elvén alapul, miszerint az erősebb a gyöngébb rovására él, érvényesül és továbbadhatja génjeit. Ez a természetes kiválasztódás rendje, amit persze nem Darwin talált ki, ő csak felfedezte, ha úgy tetszik: leleplezte azt. Hogy ennél például a mi mai rendünk jobb? Hát, nem tudom...

Elkalandoztam? Igen. Kérem a T. Olvasó szíves elnézését és visszatérek a joghoz, ami sajnos nagyon kacifántos képződmény. Kezdjük azon, hogy bár a jognak semmi köze a természethez, rövidke történetében mégis a **természetjog** fogalma játszott, s játssza mindmáig a legfontosabb szerepet. Amiben elsősorban a Krisztus előtti 6-5. század nagy görög gondolkodói ludasok, akik úgy vélték, hogy az istenek alkotta rend és/vagy az ugyancsak istenektől eredeztetett emberi értelem eleve bizonyos jogokat biztosít mindenki számára, aki embernek született, függetlenül helytől és időtől, örökérvényű, „természetes” jogokat, amelyek fölötte állnak minden történelmi, tehát változékony jogalkotásnak. Ez a kétségtelenül magasán szárnyaló elképzelés kizárólag az emberi szellem szüleménye, és magában hordja minden nagy és igaz emberi tragédia magvát. Antigonéét, aki az isteni eredetű „természetjog” szerint a zsarnok Kreón parancsának ellenszegülve eltemeti fivére holttestét, vállalván ezzel az élve befalaztatást; és Jézus Krisztusét is, aki a zsidóság és a római birodalom jogrendjével szemben mennyei Atyjának parancsszavát követi és magára veszik a kereszthalált. Csak

úgy mellesleg: ez az (egyik) alapvető különbség a kereszténység és minden más világvallás között. A kereszténység az egyetlen vallás, amelynek kútfeje egy nagy, igaz – történelmileg is kétségbevonhatatlan –, emberi tragédia. Ennél is fontosabb azonban eszmefuttatásunk szempontjából az a szinte groteszknak mondható következtetés, hogy mindenki, aki az így felfogott természetjogra hivatkozik, származtassuk azt akár az isteni rendből, akár az emberi értelemről, irdatlan **felelősséget** vállal magára, olyan elkötelezettséget, amely adott esetben a mártíriumhoz vezethet.

Túlságosan messzire vezetne és itt felesleges is követni ez eszme fejlődését évezredek át, ennyit azonban előre kellett bocsátanunk tekintettel arra, hogy a modern, általános emberi jogok deklarációi is voltaképpen ezen az eszmén alapulnak. Gondolunk itt az Amerikai Egyesült Államok alkotmányára (1787), a francia forradalomban megfogalmazódott „emberi és polgári” jogokra (1789), az Egyesült Nemzetek Szövetségének általános nyilatkozatában (1948) lefektetett emberi jogokra; megemlíthetjük még az 1950-ből származó Európai Emberjogi Konvenciót (Róma), az ezt kiegészítő, 1961-es Európai Szociális Chartát, valamint az EBESz 1973-as, helsinki zárónyilatkozatát is. E szép nyilatkozatoknak közös alapja a természetjog eredeti, ógörög eszméje, amely szerint minden ember rendelkezik alapvető, elidegeníthetetlen és sérthetetlen (szabadság)jogokkal, kizárólag azért, mert embernek született, jogokkal, amelyek a mindenkori emberi közösség – állam – által nyújtott polgári jogoktól eltérően mindig, mindenütt érvényesek, még e polgárjogokon túlmenően, adott esetben azok ellenére is.

Ami persze nem több mint szép álom, az emberi szellem csaknem háromezer – pontosabban: 2600 – éves álma. A valóság mindig is más volt, s ma is az. Már a gyönyörű athéni demokrácia gazdasági alapjait is a rabszolgamunka biztosította; s aki ma a palesztin gyerekeknek, az iráni vagy afgán asszonyoknak, a csecseneknek, a Kínai Népköztársaság vagy Kuba polgárainak általános érvényű, elidegeníthetetlen és sérthetetlen emberi jogokról akarna beszélni, csak nevetségessé tenné önmagát. Nem is kell azonban ilyen messzire mennünk; kérdezzük csak meg a Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában, Szerbiában élő magyarokat, mi a véleményük az általános emberi jogok elkápráztatóan emelkedett deklarációjáról. A fenti értelemben vett természetjog eszméjéből eredeztetett, általános érvényű, emberi jogok luxuscikkek, amelyekkel a Föld népességének csupán kicsiny hányada, az európai és észak-amerikai, valamint az ausztráliai ún. jóléti államok polgárai élhetnek, s ők is csak feltételesen.

Hát ennyit a jogról. Illetve talán még annyit: a mai ún. jóléti társadalmak egyik súlyos betegsége a jogok túltengése. Mindenki mindenre jogot formálhat, s ezt meg is teszi, gyakran nem is gondolva arra, hogy azt a jogot talán meg is kellene szolgálni valahogyan, amiből persze igen sok kalamajka születik. Ezért látszik érthetőnek az egyre gyakrabban hallható követelés, hogy jogainkat tekintsük kötelességnek, ami minden jó szándék ellenére szerény véleményem szerint badarság. A mai, ún. jóléti államokban mindenki annyi joggal rendelkezik, hogy azok kötelességszerű igénybevétele minden egyed teljesítőképességét többszörösen meghaladná. Különbözik is: még mai világunk legszabadabb, legdemokratikusabb, leggazdagabb, jóléti jogállamaiban is érvényes az amerikai közmondás: **„senkinek sincs joga minden jogához”**. Már csak azért sem, mert nincs és még csak el sem képzelhető olyan ember, aki rendelkezne a képességekkel és energiákkal, amelyek lehetővé tennék számára a törvényekben biztosított minden jogának érvényesítését. Arról már nem is beszélve, hogy a gyakorlatban az emberiség több mint két harmada számára mai is **Grillparzer** keserű megállapítása igaz: *„Barátom, az ember joga az éhezés és a szenvedés”*...

Mindezek alapján világos, hogy a fenti intés, mely szerint jogainkat kötelességként kell(ene) felfognunk és gyakorolnunk, lehet jó szándékú, jámbor óhaj, de nyilvánvalóan nevetséges képtelenség. Az elválaszthatatlan kapcsolatot nem a jog és a kötelesség, hanem a jog és a felelősség között kell keresnünk.

E kissé talán hosszadalmas kitérő után kanyarodjunk vissza alapkérdésünkhöz, a nők jogfosztottságához, illetve egyenjogúsításához, mely utóbbit természetesen az előbbi teszi szükségessé. Kétségtelen ugyanis, hogy a jogrendszerket kivétel nélkül férfiak alkották, akik nagyon is elégedettek voltak a mózesi oldalborda-elmélettel, minek alapján az asszonyt alacsonyabb rendű lénynek tekinthették, némely kultúrában egyenesen „asszonyállatnak”, amelytől még a halhatatlan lelket is megtagadták. Nem óhajtom ehelyütt persze megírni a nők jogfosztásának hosszú történelmét. A természetes falka-közösségekben az ősasszonynak valószínűleg nem volt sem jobb, sem rosszabb dolga, mint az ősférfinék; de a nőnek az azóta kialakult társadalmak mindegyikében mindig sokkal kevesebb jog jutott, mint a férfinék. Írhatnánk ezt persze a férfi fizikai erő-főlényének számlájára, ezzel azonban az én gonosz elmém nem tud megbékülni, éppen a mózesi csalafintaság miatt. Nem akarok vitába szállni a pszichológia bolondos nagymesterével, Freuddal sem, aki szerint a nők irigylik a férfiakat – no persze a tudattalanban – a hímvesszőjük miatt (Penisneid), attól tartok azonban, hogy éppen fordítva áll a dolog: a férfi „tudattalanjában” fészkelődik multhatatlanul a tény, hogy a nő a természet rangsorában fölötte áll, amit minden eszközzel és erővel túl kell kompenzálnia. (Csak azért, hogy megmaradjunk a pszichológiai szak-zsargonban.)

A nők egyenjogúsítását a nyugati kultúrkörben valószínűleg az a legendás fazék vezette be, amelyen a gőz megtáncoltatta fedőt, minek következtében az álmódzó kisfiú, James Watt kitalálta a gőzgépet. Kétséges persze, hogy létezett-e egyáltalán ez a fazék, de a mese szép, azon pedig nem lehet vitatkozni, hogy a gőzgép feltalálásával indult meg az ún. ipari forradalom, mely már a 18. század második felében lehetővé tette, hogy a nők is megindítsák kire-

kesztettségük ellen a harcot, melynek leglátványosabb vívmánya a nők politikai egyenjogúsítása a 20. század első felében; no persze voltak kivételek is, szinte nevetni kell, ha arra gondolunk, hogy a svájci nők csak 1971-ben váltak hazájuk teljes jogú polgáraivá...

Azóta szinte minden pálya nyitva áll a nők előtt is, de nem tudom, hogy ez föltétlenül jó-e nekik. Ezen akkor kezdtem el gondolkodni, amikor a szénbányában láttam csillét tologató asszonyokat, vagy az építkezéseken habarcs-ládát cipelő lányokat. Azon pedig egyenesen felháborodtam, hogy a fegyveres katonai szolgálat jogát is követelték a feministák, sőt egyes országokban ki is vívták. Kétségtelen, ma már nem kell súlyos páncélt ölteniük, kardot, buzogányt, csatabárdot forgatniuk vagy dárdát hajjálniuk, egy géppisztoly ravaszát a nő éppúgy meg tudja húzni, mint a férfi, tank vagy vadászpilóta vezetéséhez sem kell a férfi nagyobb izomereje, de a dolog nekem valahogy mégsem tetszik, mert az efféle jogok még inkább megfosztják a nőt életet adó, természetből fakadó, eredeti rangjától.

És hát hogyan is működik a gyakorlati életben ez a fránya nagy egyenlőség, amely kettős terhet rak a szegény asszonyok vállára, mert egyenjogúság ide vagy oda, még ma is elég kevés férfi osztja meg asszonyával a háztartási munkákat és a gyermeknevelés gondjait. Már pedig tapasztalatból tudom, hogy egy három (kis)gyermekes háztartás rendben tartása teljes mértékben igénybe veszi az embert még akkor is, ha glédában állnak a modern munkaeszközök, mosó- és mosogatógép, porszívó, mikrohullámú sütő... Arról már nem is beszélve, hogy az anyai szerepet vállaló személy – akár nő, akár férfi – nem ismer nyolc órás munkanapot, sőt éjjel is csak fél szemmel alszik, mert ugrania kell, ha megnyikkan valamelyik gyermek.

Félreértés ne essék: nagyon örvendetesnek és méltányosnak tartom, hogy a nők is rendelkeznek minden joggal, mint a férfiak, a bajt viszont abban látom, hogy e nagy egyenjogúság jegyében hajlandók vagyunk azt hinni, hogy egyenlők is vagyunk. De hát kérem alássan – és hála Istennek – nem vagyunk egyenlők. Amit például a sport területén mindenki zokszó nélkül tudomásul is vesz. Ma már a hölgyek is rúgják a bőrt, de az még – szerencsére – nem jutott eszébe senkinek, hogy egy női és egy férfi labdarúgócsapatot állítson szembe egymással, és az sem, hogy férficsapatban nőt küldjön a pályára, vagy viszont. Kedvenc sportomban, a teniszben sem játszik soha férfi nő ellen. És a könnyűatlétikában is külön mérik a férfiak és nők teljesítményeit, s ezen még nem háborodtak fel a feministák. Szerény véleményem szerint ez a helyesen felfogott egyenjogúság, mert tekintetbe veszi a nő természetes, biológiai adottságait.

A társadalmi és gazdasági élet minden területén viszont a nagy egyenlősdi tombol, bár még az ún. jóléti és szociális társadalmakban is előfordul, hogy ugyanazért a munkáért a nő kevesebbet kap, mint a férfi. Ami persze felháborító, éppúgy, mint annak a férfinak a viselkedése, aki korábban tér haza a munkából, leül a tévé elé, és türelmetlenül várja, hogy hazaérjen végre az asszony is és feltárlja a vacsorát... A mindennapi élet tele ezernyi ilyen jogilag nem is szabályozható, apró igazságtalansággal.

Mindez pedig nem is küszöbölhető ki addig, amíg mind a férfiak, mind a nők tudatában – vagy inkább a tudatuk alatt – ott kísért a mózesi csalás. Addig nekünk Éva kell, aki belőlünk vétetett, s ezért alacsonyabb rendűnek tekinthetjük, ami pedig ez esetben sem indokolt. De mindegy, mert ezt még a nők is így látják, s a legjobb bizonyíték erre groteszk módon éppen a feministáktól származik, akik azért vívták ki – már annyira, amennyire – a politikai és társadalmi egyenjogúságot, hogy megmutassák: ők bizony nem alacsonyabb rendűek, ahelyett, hogy természettől fogva magasabb rangjuknak kijáró, különleges jogokért harcolnának, amelyeket a férfiak még akkor se vehetnének igénybe, ha akarnák. Ó nem! A nőre, aki megelégszik azzal, hogy „csak” anya és háziasszony, éppen a feministák néznek leggörböbben.

Távol áll tőlem persze a világ felforgatásának szándéka, már csak azért is, mert amúgy is elég felforgatott állapotban van szegény. Meglehetősen vitatható elképzelésem, mely szerint a nőknek az első terhesség megállapításától az utolsó gyermek tizenhat éves koráig az átlagnál jobban fizetett „teljes állású anyaságot” kellene biztosítani, bizonyára alapjaiban rengetné meg a mai világgazdaságot, bár biztos vagyok abban, hogy csak egy kis töredékét igényelné annak a pénznek, amelyet manapság fegyverkezésre költünk. Az, amit javasolni mernék, nem kerül semmibe, csak egy kis alázat kell hozzá. Ne lefelé nézzünk a nőre, mint alsóbbrendű lényre, hanem fölfelé, ahogy azt magasabb rangja megkívánja. Nem, nem imádattal, de igenis hódolattal, valahogy úgy, ahogy a 12-13. század lovagköltői tették. No persze, senki nem kívánja tőlünk, hogy lantot, kobzot pengessünk ablaka alatt, bár azt hiszem, ma sem haragudna meg ezért szívünk hölgye.

Azt azért persze csöndesen meg kell jegyezni, hogy erre a hódolatra csak azok a nők tarthatnak igényt, akik természet adta rangjuknak tudatában vannak, vállalják azt az azzal járó felelősséggel együtt. A nő, aki megöli, vagy engedi megölni méhében magzatát, nem Lilith és nem is Éva, nem is nő, hanem nőtény, mely felfalja kölykét, ami tigrisek körében állítólag előfordul. S azt tartom a feminizmus és egyéb nőmozgalmak legsötétebb bűnének, hogy valóban sok helyen kiharcolták a magzatelhajtás jogát is. Az emberi populáció rákos túlbujánzására való tekintettel semmiképpen nem tudom kárhozotni a családtervezés, születésszabályozás és fogamzásgátlás eszközeit – ebben nem értek egyet a katolikus egyházzal –, de az abortuszt, egészen ritka, különleges esetektől eltekintve – melyekben mindkét élet, mind az anyáé, mind a magzaté veszélyben forog, nem tudom másnak tartani, mint gyilkosságnak. A jogászai agyafúrtságot, amely szerint például a terhesség első 12 hetében **még** nem bűn a magzat megölése, neveltségesnek és felháborítóknak

tartom. A feminista érvelés pedig, mely szerint a nőnek „önmegvalósítása” érdekében jogában áll meg nem szülni gyermekét, egyenesen felháborít. Ezen az alapon azt is mondhatnánk: a nő önmegvalósításához hozzátartozik az anyaság élménye is, legyen tehát lehetősége a nőnek arra is, hogy megszüljön és karjában tartsa gyermekét, meg kell azonban engednünk, hogy humánus módon eltegye láb alól mondjuk az édes kisbaba-kor végén, amikor már határozottan útjában áll a további „önmegvalósításnak”. (Ezzel kapcsolatban nem tudom elfelejteni: a hetvenes évek elején a Német Szövetségi Köztársaságban széles társadalmi vita folyt a StGB (Strafgesetzbuch, Büntetőjogi Törvénykönyv) 218. paragrafusáról, amely tiltotta és büntetéssel sújtotta a magzatelhajtást, s egyszer pusztán kíváncsiságból magam is részt vettem egy ilyen rendezvényen, ahol is egy nőszemély hatalmas beszédet tartott a paragrafus ellen, s beszédét azzal a felkiáltással fejezte be, hogy „Mein Bauch gehört mir!” („A hasam az enyém!”) Ezt már nem tudtam megállni, szót kértem és kaptam s csak annyit mondtam, persze németül: „Asszonyom, ebben tökéletesen igaza van. De akkor legyen következetes, ne ossza meg becses hasát soha senkivel, s akkor garantáltan nem kerül összeütközésbe a 218-as paragrafussal”. Falrengető taps- és füttykoncert követte szavaimat.)

No, ezek elég goromba gondolatok, de ennél is rosszabb a véleményem a férfiakról, akik cserbenhagyják családjukat, gyermekeiket vagy a teherbe ejtett nőt egy másik nő kedvéért, vagy bármely más okból. Miután nem vagyok híve a halálbüntetésnek, az ilyen fickókat a törvény erejével választás elé állítanám: vagy vállalják és viselik az apaság minden felelősségét és terhét, vagy életük végéig kényszermunkát végeznek valamely munkaterületen, amelyet egyébként mindenki igyekszik messziről elkerülni, amivel esetleg elég jól kereshetnének is; keresetükből azonban csak annyit vehetnének igénybe, amennyi elégséges fizikai létük legprimitívebb szinten való fenntartásához, mindent, ami ezen felül lenne, az elhagyott család és asszony kapná... Amivel a válás problémáját magam részéről elintéztnek tekintem. Amíg nincs gyerek, csináljon mindenki, amit akar. De abban a pillanatban, amikor egy nemi kapcsolatból gyermek születik – vagy van születőben – nincs mese... Éspedig függetlenül attól, hogy a nemzés és foganás törvényes házasság keretében történt, vagy azon kívül.

Ezzel kapcsolatban el lehet természetesen tündőzni a házasságról is, amely ugyebár jogi intézmény, mint ilyen nagyon sokat változott az évezredek során, de érdekes módon, elsősorban a nyugati kultúrkörben – de ma már másutt is – egyre inkább a monogám forma, az egynejűség vált/válik uralkodóvá. No jó, mondhatná az ember, ez már a teremtés rendje, hiszen Ádámnak a Genézisben egyszerre csak egy asszonya volt. Igen ám, de azt is tudjuk, hogy az ember, mint falka-állat, biológiai programozását tekintve poligám; és hát Mózes négy asszonyt engedélyezett egy férfinak, Mohamed nem is szabott semmiféle határt, bölcs Salamonnak állítólag ezer felesége volt, ami bölcsességét illetően bizonyos kételyekre adhat okot, s némely török basa háremében több száz hölgy is csipoghatott. És hát az oly keresztény, európai arisztokrácia köreiből is sokáig bevett szokás volt a feleség mellett ágyasok tartása, nem is beszélve a vérlázító barbár *ius primae noctis*-ről... Az asszonyokat bezzeg megkövezték, megégették, élve befalazták, vagy lefejezték, ha szeretőt mertek tartani.

Ebben a megvilágításban voltaképpen érthetetlen, hogy a házasság ideális formáját mégis az egynejűségben látjuk, amit magam részéről csak azzal tudok magyarázni, hogy az emberi szellem sok minden mellett, a szexualitás szabályozásába is beleszólt. S erre vonatkozóan és befejezőképpen legyen szabad idéznem megboldogult és számomra feledhetetlen Édesapám szavait, amelyekkel befejezte a fiúnak kijáró szexuális felvilágosítást. Amivel persze kissé megkésett, mert én akkor már a testiekről mindent tudtam, lévén már tizenöt éves; erről azonban ő nem tehetett, akkor tért haza frissen az orosz hadifogságból. S ettől függetlenül is: menekülésünk során vagy egy tucat parasztdudvarban fordultam meg, és hát a parasztyermekeknek soha nem volt szükségük nemi felvilágosításra. Az azonban, amit a szellemi vonatkozásokról mondott, új volt számomra és kitörölhetetlenül tudatomba égett.

– Mindez így van persze az állatoknál is, legalábbis az emlősállatoknál, melyekhez sorolható az ember is, már ami a testieket illeti. – Apám megállt, lassú, meggondolt mozdulatokkal cigarettát sodort, rágyújtott, majd folytattuk a hosszúra nyúlt, nyár esti sétát. – Kérdezheted persze, hogy mi emeli a férfi és nő közötti szerelmet az állati szexualitás fölé? Gondolhatnánk, elég magában az is, hogy férfi és nő találkozásában két ember, két személyiség találkozik, ez azonban nekem valahogy nem elég. Először is nem tudom, hogy megtagadhatjuk-e az állatoktól a személyiséget. Azt hiszem, nem... Másodszor: meg kellene birkóznunk olyan fogalmakkal, mint ember és személyiség, s az egyik időtlen idők óta ugyanolyan homályos, vitatott és igazából meghatározhatatlan, mint a másik. Talán mondanom sem kell, hogy olvastam egy és mást ebben az irányban, de amit most mondok, az a magam okoskodása vagy okvetetlenkedése. Mert nézd: amennyire fontos, hogy megismerjük kedves embertársaink s különösen a nagy elmék gondolatait, legalább annyira fontos, hogy nem szabad lemondanunk az önálló gondolkodásról. Már ifjúkoromban úgy véltem: nekem éppen annyira jogom van a magam gondolataimhoz, mint Platónnak, Arisztotelésznek, Spinozának vagy Kantnak, anélkül persze, hogy valaha is versenyezni akartam volna velük. Ha azonban az ő gondolataik valamely téren nem elégitenek ki, magam gondolkodom tovább, azon elv alapján, hogy a kakas is úr a maga szemétdombján. – Apám újra megállt, vizsgálódó pillantást vetett rám s nyilván látta, mennyire hegyezem a fületem, mert folytatta a sétát és a beszédet is. – Nézd, én úgy látom, hogy a szexualitás, akár az állatoké, akár az emberé, csupán egyik, talán

a legalacsonyabb aspektusa két princípiumnak, két elvnek, vagy mondjuk inkább: a teremtő Isten két gondolatszálának, melyek az egész teremtést átszövik, és állandóan kölcsönösen megtermékenyítik egymást. Igen: kölcsönösen. Mert nézd csak az embert: a test síkján a férfi nemz, a nő fogan és szül, a szellem síkján éppen fordítva van: az asszony a nemző erő, a férfi fogan és szül. Aligha lehet véletlen, hogy a görögök múzsái mind nőneműek, s hogy a nagy szellemi teljesítmények mind a tudományokban, mind a művészetekben csaknem kizárólag férfiművek. (Nem tudom megállni, hogy itt meg ne említsem, mennyire örültem akkor, amikor ezt a gondolatot sokkal, sokkal később megtaláltam nemcsak a klasszikus kínai filozófia Yin-Yang elméletében, hanem a nagy angol író **C. S. Lewis** *Perelandra* című, csodálatosan nagyszerű és nagyszerűen csodálatos, fantasztikus regényében is.) Amivel a világért sem akarnám azt állítani, hogy a nők képtelenek lennének szellemi téren nagyot alkotni. Gondoljunk csak például Madame Curie-re... A hozzá hasonló hölgyeket azonban a nagy matematikusok, filozófusok, fizikusok, vagy zeneszerzők között mikroszkóppal keresheted. Feneketlen ostobaság lenne természetesen az asszonyokat ezért alacsonyabb rendűnek tartani, mint ahogy butaság lenne alacsonyabb rendűnek tartani a férfiakat azért, mert nem tudnak szülni és szoptatni. Ilyen bolondok persze voltak mindig, vannak is, lesznek is, de velük nem érdemes foglalkozni. Férfiak nélkül nincsenek gyerekek, asszonyok nélkül nincsenek nagy szellemi alkotások. Távol álljon tőlem, hogy téged nagy szellemi teljesítményekre buzdítsalak, ez a „terhesség” általában sok kinnal jár, mint minden szülés, ritkán boldogítja és sok esetben teljesen felőrlő hordozóját. Sokkal inkább szeretném, hogy később boldog, harmonikus, szép családi életet élj, hisz ez is egyik nagy teljesítménye az emberi szellemnek. Fogadd el hát tanácsomat, fiam... – Apám a vállamra tette a kezét. – Ha eljön az idő, hogy asszonyt keresel élettársnak, olyat keress, aki szellemileg vonz, serkent, felvillanyoz, képessé tesz arra, hogy önmagad fölé emelkedj. Asszonyuk kiválasztásánál a férfiak legtöbbször a szemükre hagyatkoznak, ami érthető is, de nem mindig helyes. Amivel nem akarom azt mondani, hogy a csúnyácska asszonyok között keresgélj, mert az a vélemény, hogy a szép nők buták, természetesen hajmeresztő sületlenség. De a csinos külső, a szép arc, az izgató alak nem olyan fontos. Aki csak erre ügyel, sajnálatra méltó ember, hiszen a test szépsége mulandó, a legragyogóbb szem is elfénytelenedik, a legbársonyosabb bőr is megráncosodik. A testi egyesülés kétségtelenül szédítően, mámorítóan csodálatos élmény, de mi marad belőle, ha nem jár együtt a szellemi összeolvadással? Unalmas, sivár úr talán az egész életre. A gyengéd szellemi érintkezés előzze meg a testit. Kerüld a pusztán testi találkozásokat, bármily csábítóak legyenek azok egy adott pillanatban. Életed asszonyát keresd a szellem síkján, és ha egyszer megtalálsz, ne tartsd vissza semmi. Karodba azonban csak akkor vedd, ha szellemileg már eggyé váltatok...

Eddig Apám egykori tanácsai. No, el tudom képzelni, hogy esetleges mai, fiatal olvasóim a hasukat fogják nevetükben. Micsoda vízözön előtti gondolatok! Férfi és nő egyesülése szellemi síkon? Még hozzá mielőtt ágyba bújnének egymással? S egyáltalán: mi az, hogy szellemi egyesülés? Manapság legjobb esetben is csak meditálunk, csöndesen, magunknak... Esetleg kommunikálunk is, de nem azért, hogy adjunk egymásnak és kapjunk egymástól, esetleg feloldódjunk egymásban, ó nem, hiszen minden elsősorban, sőt kizárólagosan az önmegvalósítás szolgálatában áll.

Nos, lehet, hogy nekik van igazuk, a fiataloknak, lehet mosolygásuk indokolt és jogos... Nekem, az akkor tizenöt éves kamasznak, Apám szavai nagyon sokat jelentettek, mert megoldották számomra azt, amivel magam addig nem tudtam zöldágra vergődni: a szerelem és a szexualitás egymáshoz való viszonyát. Mindig örövendetes, ha az ember egy életre kipipálhat egy kérdést: el van intézve, nem kell többet kínlódnival vele. És hát persze ebben az értelemben kell élni, amit meg is tettem: így kerestem és találtam meg társamat az egész életre, s ezt soha nem bántam meg, egyetlen pillanatra sem; s ezért merem ajánlani élet-receptként mindezt, még a mai fiataloknak is, akkor is, ha kinevetnek, vagy megköveznek érte. (Mely utóbbit azért szeretném elkerülni...)

Kustár Zsuzsa: Csillagok születése

Kerék Imre

Énekek éneke

Gyümölcsérlelő fügefám
bimbót bontó szőlőtövem
pillád résén pillants felém
szökkenj föl én szerelmesem
térj meg hozzám a hegyen át
röppenj tavaszi dombokon
illesd csókkal ajkam karod
hűsítse forró homlokom
mutasd magad mezítelen
ahogy Isten megteremtett
míg nap ellibben árny szökik
öleléssel be ne teljek
te hangod égi zeneszó
nincs kellemesebb a fülemnek
tomporod finom művű serleg
ugró őzgidák melleid
párban hempergjünk gyere
fűszeres hegyek oldalán
sziklahasadékokban kertben
csalogány csattog gerlice
burukkol az ágon gyere
tovatúnt már a tél szerelmem

Angyali üdvözet

Gábrriel vagyok mondta halkán
ahogy belépett
a szobába

s nehogy feldöntsön
valami széket
vakító-fehér szárnyát
még a küszöbön
összezárta

Mária hátrébb
húzódott ijedten

Néhány pillanatig
csak nézték egymást mind a ketten

Arca szemöldöke
az óriási sebesség hevétől
nedvesen csillogott még

A szoba megtelt fényességgel

S minden átmenet nélkül
énekelni kezdett a vendég

Sapphicus

Nyelvemen még áfonya ízű csókod
édessége, még tenyeremben érzem
mellbimbóid fölmeredő hegyének
lágy feszülését

Arcod, vállad hűlt nyoma ott dereng még
fekhelyünkön s mélyre ivódva őrszi
testem minden pórusa illatát hó-
fényű csípődnek,

míg te sodródsz hajnali forgatagban,
s engem, mintha sűrűszövésű háló:
átfon lassan fojtogató hiányod.
Merre lehetsz most?

Vetköztetve szép alakod pucérra,
vágtyól izzó férfiszemek kísérek?
Jó, hogy nem látsz, rajtam amint a féltés
vad szele átfúj.

Járás Jldikó: Madonna ikon

Asperján György

JÉZUS ÉS JÚDÁS AKTÁJA

(Regényrészlet)

Otthon Józse átadta Mirjamnak a kendőt és apja üdvözlését. Addigra kissé megnyugodott, mivel még odébb volt az a pillanat, amikor szembe kellett nézni a tényekkel.

Mirjam féldőnél járt, szépen kitelt és kívánatosabb volt, mint korábban bármikor. Lelkifurdalástól gyötörve az együttlét még különösebbé vált. Józse Mirjam duzzadt mellének látványával és csokolgatásával nem tudott betelni. Továbbra is minden éjszakáját mostohaanyjával töltötte, egyre nagyobb kedvételve a közös önfeledtségben. És már nem csupán a vágy, hanem a sóvárgó szenvedély érzése is egyre hosszabbá tette csókjaikat, a szeretkezésbe menekülésüket.

Józse csodálkozott, hogy Mirjam soha nem említi a férjét, mintha fel sem merülne benne a gondolat, hogy amit tesznek, súlyos, végzetes bűn.

Mirjam tisztában volt ezzel, de annyira félt a következményektől, hogy nem akart a jövőre gondolni. Egész nap lázasan tett-vett, és alig várta az éjszakát, hogy a kölcsönös karolásban, az ölelés izzó tűzében megfeledkezessen szerencsétlenül alakult sorsáról, amit Isten mért rá és annak megfelelően kell majd viselnie.

Hogy a kialakult helyzetben neki is van némi része és felelőssége, annak belátásához gyenge, túlságosan fiatal és tapasztalatlan volt. Kicsi lányként elvesztette szüleit, rokonait, nem családban nőtt fel, így sok mindent nem tanult meg, ami más lányok lelkébe, magatartásába, gondolkodásába természetes módon beleépül.

Tudta, tudták, hogy a férj és apa bármelyik nap beállíthat, mégsem voltak képesek abbahagyni a bűnös viszonyt, amely annyi feledhetetlen pillanattal ajándékozta meg őket.

Józse, amikor hajnalban visszament saját házrészébe, hangtalanul síró felesége oldala mellé, olyan mély bánatot és szégyent érzett, hogy legszívesebben kötelet csomózott volna az udvar végében álló diófa egyik vastag ágára, hogy hurokkal a nyakában levesse magát a tyúkszaros földre, a mocsokba, a halálba, ahova való aljas tetteivel.

Józsefet szinte megfiatalította az a jó érzés, hogy szép termést hozott a földje, és nem várt szerencséivel jelentős keresetre tett szert. Végre befejezte a munkáját. A kezére vastagon rákötött a lakk, amely majd csak lassan kopik le. De megszokta, hogy minden elvégzett dologgal az ember egy kicsit kevesebb lesz: az erő, a tudás átköltözik belőle az általa megformált, teremtett tárgyakba, amelyek akkor is szolgálják az embereket, amikor ő már sehol nem lesz. És ez különös jó érzéssel töltötte el.

A tulajdonos kijött meglátogatni a házat. Valóban minden remekül sikerült. A munkavezető, mint József hosszú életében mindegyik munkavezető, variált. József tudta, hogy az egyezés szerinti béreből is lecsípett egy keveset, de nem szólt, mert ilyen jól talán még soha nem keresett, és természetesnek találta, hogy más is szeretne jól járni.

Mielőtt jött a gazda, a munkavezető félrehívta. Elismerően szólt József munkájáról, és azt mondta, hogy azokra a megoldásokra, amiket József alkalmazott és csak kevés mester ismer, felhívja a gazda figyelmét, megdicsérve József szorgalmát, munkájának minőségét. Egyben javasolni fogja a tulajdonosnak, hogy adjon külön jutalmat a mesternek, aki ezt a pártit ritkító eredményt produkálta. Az építető bizonyára megkérdezi, hogy mennyire gondol. Ő harminc ezüst drachmát javasol majd, de csak abban az esetben, ha a felét utána József átadja neki.

Az öreg ács örömmel beleegyezett ebbe, hiszen ha a munkavezető elképzelését siker koronázza, tizenöt drachma üti az ő markát is. József tudta, hogy az olyan szegény embert, mint amilyen ő, mindenütt kihasználják, becsapják. Másokhoz képest ez az ember sokkal tisztességesebb.

Igaz, megszorultságában fizetett átlagon felüli bért, de ezen kár volna rágódnia. A világ már csak ilyen. Mindennek megvan a maga ára. És mi tagadás, József akkor is elégedett lenne, ha egyetlen drachma jutalmat sem kapna. A munkáját megfizették, nem szokás még külön jutalmat adni. Ha a munkavezető ilyen ügyes, és rábírja erre a tulajdonost, miért sajnálná tőle a talált pénzt?

Minden úgy történt, ahogy a munkavezető mondta. Az elégedett és igen gazdag háztulajdonos szívesen fizetett az alázatosan előtte álló, megviselt, de szívósnak látszó szakembernek.

József a pénz felét átadta a főnöknek, és megbeszélték, ha ismét adódna jó építkezés, üzen érte Názáretbe, ott megtalálják, vagy ha éppen a földjén van, oda is eljut hozzá a hír.

József drága kelméből készült ruhát vásárolt Mirjamnak, apróságokat a menyének, az unokáknak, aztán neki-vágott a hazafelé vezető útnak. Pénteken koradélután érkezett a csószkunyhóhoz. Örömmel látta, hogy a fiai a földön rendet raktak, mindent, amit kellett elszállítottak, és szorgalommal előkészítették helyette vetésre a talajt. Ez Józse

munkája volt, így próbálta a Mirjammal továbbra is együtt töltött éjszakák félelmét hűteni.

József leült, elégedetten pislogott, és hirtelen az a nagyon jó érzés járta át, hogy Isten nagy ajándékként öregember létére is feleség várja otthon, mégpedig fiatal feleség, aki hálás lehet neki, hogy kiváltotta a leánynevelőből, otthont teremtett számára, nem cselédként él, hanem saját háztartásában.

Amint hazaér, meg tisztálkodik, tiszta ruhát ölt fel, este a közös asztalnál megtöri a kenyeret, szétosztja az ajándékait, szeretetben, megértésben elénekelnek néhány zsoltárt, hálát mondanak az Úrnak gondoskodásáért, és amikor visszavonul mindenki a saját házrészébe, magához öleli asszonyát.

Jó volt így merengeni, és zsbongató vágyat érezni. Eddig valahogy kellemetlennek tűnt, hogy neki, öregembernek ilyen fiatal, kedves felesége van. Most értékesnek érezte magát. Igen szép kis summát gyűjtött össze. Ebben benne volt az a pénz is, amit a piacostól kapott. Hetente, a kedvező időjárásnak köszönhetően, sok primórt behordott, megvolt belőle a haszna.

Alaposan körbetekintett a határban, s amikor észlelte, hogy nem láthatja senki, bement a csőszkunyhóba. A titkos helyről elővette a pénzét, és előkészített legrosszabb saruja talpának rejtekhelyébe varrta. A sarut hánccsal erősen a lábára kötözte. Tett néhány lépést, hogy kényelmes-e a járás, nem dörzsöli-e a bőrét valahol a hánccsal.

Mindent rendben talált. Vastag botja végére akasztotta a bugyrát, a vállára vette, és battyogva elindult haza, Názáretbe. Mi tagadás, vágyott már a kényelemre, a pihenésre, a mindennapok nyugalmára. Sokat gürcölt az eltelt öt hónapban, elfáradt, de teli volt jó érzéssel.

Azt is elégedetten tapasztalta, hogy a faluba vezető kaptatón nem fullad annyira, mint amikor Mirjammal megérkezett. Lehet, hogy az Úr vele van, és még néhány évvel megajándékozza.

A településre érve köszönt néhány ismerősnek, aki megtisztálkódva már kint ült a ház előtti kis padon. Odébb volt még a lámpagyújtás ideje, amikor befordult a jól ismert porta kapuján. A nagyobb unokák elé szaladtak. Fiai, menyei is kijöttek, valamennyien különös kedvességgel és kézsókkal fogadták. Arra gondolt, biztosan a jó termés miatt, amiből jutott valamennyi nekik is. Lám, öreg korára még fontos tagja a családnak, nem megtűrt, eltartott senki.

Egyedül Mirjam, az annyira látni vágyott Mirjam, a felesége nem szaladt elé. Ezen kicsit csodálkozott, hiszen az ő üdvözlésére vágyott leginkább. – És Mirjam hol van? – Bent a házban – mondta az egyik menyee. – Bent van, és biztosan ott vár.

József megjegyezte: – Csak nem beteg? – kérdezte aggodalmasan. – Betegnek nem beteg, az biztos, hogy betegnek éppen nem mondható – válaszolt zavartan az előbbi menyee.

Józsefet ez a bajt jelző magyarázat nem nyugtatta meg, ezért türelmetlenül a saját házrésze felé fordult, hogy végre lássa az ő kedves Mirjamját, akire olyan sokat gondolt az eltelt hónapokban, és ahogy teltek az utolsó napok, annál melegebb és vágyódóbb szívvel.

Az ajtó előtt leemelte válláról a bugyrot, kivette belőle az ajándékuhát, kirázta, hogy szépen mutasson. Még egy pillantást vetett rá, mint ott a piacon, amikor hosszas vajúdás után e mellett döntött, és átlépte a küszöböt.

Mirjam a konyhaasztalnál állt lehajtott fejjel, hosszú fekete haja fénylett, és József rögtön észrevette másállapotát. Mivel ő soha nem ölelte, biztos lehetett benne, hogy a gyerekek nem ő az apja, hanem valaki más. Vagyis Mirjam rettenetes bünt követett el ellene, aki mindenféle hozomány nélkül kiváltotta a papi leánynevelőből, annyi szeretettel gondolt rá, olyan öreges szorongással vágyódott utána.

És most örökre minden, de minden összeomlott benne. Ajándékot tartó keze lehanyatlott, lába földbe gyökerezett, fejéből kiszaladt a vér. És a Mirjam bűnösségét követő gondolat után rögtön az fogalmazódott meg benne, hogy kivel feküdt le a felesége, és mit tud erről a falu?

Mirjam felemelte büntudattal és félelemmel teli tekintetét, és József arcát látva, most döbbsen rá igazán, hogy nagy, az egész életét megváltoztató baj fenyegeti őt és gyermekét. Kirobbant belőle a zokogás. József lábához vetette magát, és átölelte. Szólni, beszélni képtelen volt, csak az egész udvart betöltő artikulálatlan zokogás szakadt ki belőle.

Ekkor valaki belépett az ajtón és az atya lábai elé omlott. József üvöltve sírt és alig érthetően újra meg újra nyökögte: – Bocsáss meg, atyám! Bocsáss meg, és vedd el az életemet. Csak én vagyok a hibás, csak én. Mirjam ártatlan! Mirjam semmiről sem tehet.

József igyekezett hátrébb húzni a lábát, hogy a két bűnös mocskos ne tegye tisztátalanná. De azok rémülten a hátrahúzódó láb után kaptak, mintha az lenne az egyedüli reményük.

Nem tudták, mi fog történni. Semmit nem tudtak, csak azt, hogy végzetes bünt követtek el, és a boldog, önfelédet órák után következik a méltó és megérdemelt büntetés. Hogy az mi lesz, azon nem gondolkodtak. Mint ahogy József agya is lebévult, csak a megalázottság indulata munkált benne. Nehezen kiszabadította a lábát, és előbb Józsefét rúgta el magától, majd a ringyót, aki azt hiszi, hogy sírással, könnyekkel bármit jótétehet.

József szívét rettenetes szomorúság facsarta. Hogy készült erre a péntek estére! Milyen szépen elképzelte! Menynyi örömet és fényt álmodott bele!

És csak mocskot talált!

Az egész családját megvetette ebben a pillanatban, hiszen látták, ami történt, és nem akadályozták meg. Amikor másfél hónapja találkoztak, nem szóltak, nem figyelmeztették, hogy jöjjön haza, és mentse a menthető. Most, amikor a szegényt és a gyalázatot már az egész falu ismeri, mit tegyen?

A Törvény megköveteli tőle a bűnösök megbüntetését, de a szíve is ezt kívánja, mert ő mindent megtett. A szomorúság szörnyű kínja alól feloldozást csak akkor nyerhet, ha kimondja a bűnösök nevét és kéri a vének tanácsát, hogy Mózes Törvényének minden szigorával sújtsa le azokra, akik semmibe vették a férj és az atya iránt elért mélységesen komoly szokássá vált tiszteletet.

Csak állt, nézte az előtte térdeplő két bűnöst, akik a másik erősítésére átkarolták egymást, és a bűnösségben összeforrtak.

József hosszan töprengett, hogy mit csináljon? Azonnal űzze el Mirjamot, és rögtön keresse fel panaszával a rabbit, mint a vének tanácsának fejét? Mert ha nem teszi, akkor maga is bűnössé válik, a faluban megvetés és kizsájtás lesz az osztályrésze. Mit tegyen? Hova meneküljön a szegyen elől?

Lábai remegtek. Képtelen volt tartani magát. Soha nem gondolta volna, hogy egyszer ilyen helyzetbe kerül ő, aki mindig tisztességesen élt, betartva a Törvény betűjét és szellemét. Dolgozott, hogy felnevelhesse gyermekeit. Soha más asszonyára, állatára vagy vagyónára szemet nem vetett. Amit elért, a szorgalmával, a tisztességével, a feleségével összefogva.

Ő, az áldott emlékü Sára! Milyen jó, hogy ezt a szegényt nem érte meg. Az ő ostobaságának szegyenét, amikor úgy döntött, hogy fiatal lányt vesz maga mellé feleségnek, gyámolítóknak. Hogy ezek ennyire isten ellen forduljanak, és így megtagadjanak minden emberi és isteni törvényt, ez felülmúlta a képzeletét.

Maga is zokogva lerogyott. Ugyanúgy, vagy talán még jobban összeomolva siratta az egész életét, friss álmait, és a Törvény szerint bekövetkező szükségszerű és örökre kiheverhetetlen veszteséget.

Hosszan sírt a két bűnossal együtt. Már elkezdődött az áldott szombat ünnepe, de ők még mindig sírtak. A rokonságból senki nem mert bemenni. Senki nem tudott szembesülni azzal a látvánnyal, ami ott fogadhatta volna. Senki nem akarta látni, hogy apjuk megszégyenülve a földön fekszik, és az ellene fordult fia és felesége szintén. Ez több volt, mint amit szívszaggató zokogás nélkül el lehetett viselni.

Józsé felesége is zokogott. Mi lesz vele? Mi lesz a gyerekekkel? Hiszen apósa elpusztítja a fiát, az ő férjét, mert férfi ekkora szegényt nem fogadhat el, nem élhet vele.

Megkövezik az ő Józsáját, és ő az elsők között lesz, aki követ vet rá, mert így írja elő a Törvény, és a Törvény szentebb és fontosabb, mint amit érez; szentebb, mint az a veszteség, ami ilyenformán éri, hiszen gyermekeivel együtt a legfontosabbat, a családfenntartót veszíti el.

Mi lesz így az öt gyerekekkel? Milyen mocskokba taszította őket a férje mohó és fékezhetetlen vágya? Tudta ő eddig is, hogy annak, amit férje Mirjammal művel, rettenetes következményei lesznek, mégsem mert férje tette ellen szót emelni, mert neki, asszonynak ehhez nincs joga. Ő nem mondhat véleményt, nem ítélni, csak elviselheti, amit a sors rá mér.

József lassan magához tért, legalább annyira, hogy képes volt kérdezni. – Tud erről valaki a faluban?

Mirjam nem volt se élő, se holt. Józsé válaszolt helyette: – Nem, atyám, senki nem tud, és mióta látszott Mirjamon, azóta napközben az udvaron sem jelent meg. Nem láthatta így senki. A család pedig nem beszélt, mert ez nem tartozik senkire, csak terád, atyám. Én nem kérek bocsánatot. Vétkeztem ellened, bármilyen büntetést megérdemlek, de ha lehetséges, Mirjamot és magzatát mentsd meg a szegénytől, az örökkévaló megbélyegzettségtől és kivetettségtől. Ha azt mondod, hogy rögtön akasszam fel magam a diófára, megteszem. Minden a te parancsod szerint történik.

József belerúgott Józséba: – Én azt parancsoltam neked, mint elsőszülött fiamnak, hogy amíg odaleszek, vigyázz a feleségemre, mint az anyádra. Ehelyett te összemocskoltad a családi fészkem, sárba tapostad a feleségemet és az én becsületemet... Most mit csináljak? Mit csináljak?! – Atyám, dönts legjobb belátásod szerint. – Te miért nem úgy döntöttél? Miért nem fékezted aljas vágyad? Köpjem le a családomat? Tegyen ki a falu szájának? Nézzem végig, amint engem kiröhögnek, miközben titeket örömmel megköveznek? Ezt tegyem? Vagy mit tegyek? Kössem fel magam? Hogy követhettek el ekkora, jóvátehetetlen bűnt? Hogyan hozhattatok a családra ilyen lemoshatatlan szegényt?

József kétségbeesésében és tanácstalanságában ismét sírt.

A két vétkes is rázendített.

Tudták, hogy a férjnek és apának nincs választása, és mint törvénytisztelő embernek, csak egyetlen lehetősége van: őket a bíróság kezére adni és megbüntetni, hogy legalább a család többi tagjára ne csapódjék mocskok és szenny.

Minderre persze az ölekezés gyönyörű és önfeledt perceiben nem gondoltak, hiszen nem tudtak betelni egymással, és a kielégülős józansága után égő lelkiismeretüket csak újabb ölekezéssel tudták elviselhető hőmérsékletűre hűteni.

De a gyönyör végzetes pillanatai után, ím elérkezett a bűnhődés ideje, amely szégyennel és halállal jár. Mirjam most úgy gondolta, ha József agyonkövezik, József pedig őt elbocsátja, joggal világ csúfjává, kitzasztottá, sehol be nem fogadottá teszi. De ezt ő, már csak a születendő gyermek miatt sem várja meg, hiszen szegénykére csak a törvénytelen viszonyból születettek sorsa várna: a megvetettség.

Inkább végez magával. Leugrik egy közeli szakadékba. Legyen vége, aminek vége kell lennie. Meghal, mert nincs más választása, szánja-bánja minden bűnét. Mégis azokat a pillanatok, amiket Józseffel a lelkében átélt, nem tagadja meg, olyan csodálatosak voltak. Soha életében annyi fényt és csodás felvillanást nem látott, mint amikor József újra és újra ölelte, és ő betelhetetlenül viszontölelte.

Bármi következik, önmagát nem sajnálja, csak születendő gyermekét, aki majd vele együtt hull a halál sötétjébe, mert amit átélt, az több a halálnál, az olyan tündöklő volt, hogy szívében elmossa a vétek és bűn minden mocskát, és a helyén csak a ragyogás, csak a boldogság mindig is vágyott fénye marad.

Hosszú sírás után József felállt. – Mózes Törvénye, az Írás azt mondja: Ha rajtakapnak valamely férfit, hogy férjes asszonnyal hál, ők mindketten is meghaljanak: a férfi, aki az asszonnyal hált, és az asszony is. Így tisztítsd ki a gonoszt Izraelből. Nem tudom, mit teszek, mit tehetek. Mert azt mondja az Írás: Ne vegye el senki az ő atyjának feleségét, és az ő atyjának takaróját fel ne takarja. Én most, hogy senki nem lát, felmegyek a hegyre, az erdőbe, meghúdom magam az egyik barlangban, imádkozom Istenhez, hogy világosítsa meg a lelkemet és az eszemet, segítsen döntést hozni. Mert azt is mondja a Törvény: A fattyú se menjen be az Úrnak községébe; még tizedik se menjen be az Úrnak községébe. Nem tudom, mikor térek vissza. De amikor visszatértem, már tudni fogom, mi a dolgom és a kötelességem.

József arca eltorzult a fájdalomtól, amikor szájából szinte kitöredeztek a szavak: – Mert azt is mondja az Írás: Átkozott, aki az ő atyjának feleségével hál, mert feltakarja az ő atyjának takaróját! És mondja az egész nép: Ámen! És ti most azt akarjátok, hogy én forduljak szembe az Írással? Vegyem magamra az eltussolás bűnét, és a ti bűnötöket? Forduljak szembe az egész néppel, amely kimondta az Úr Igéjére, hogy ámen? Mit tehetek most én, Istenem?! – kiáltott fel fájdalomtól gyötörtén József és magasra emelte mindkét karját. – Uram, mit tehetek én, aki férj és apa vagyok?! Akinek azt parancsolod, hogy tisztítsam ki a gonoszt Izraelből?!

József kifordult a konyhából, átvágott az udvaron, és settenkedve, mint akinek takargatni valója van, elindult a temető irányába. Először apja, anyja, felesége sírjánál akart imádkozni, és csak utána eltűnni addig, amíg Isten megvilágosítja elméjét, és meghozza a döntését.

Mirjam és József ott maradtak árván, összetörtén, megalázottan.

Öszeölelkezve sírtak, miközben egymás arcáról itták le a könnyeket. Végül szájuk kétségbeesetten összetapadt, és úgy, olyan mohón, olyan végzetesen csókolták egymást, mint akik már mindent elvesztettek és csak egymás csókja maradt számukra.

A félelem, a jövőtől való iszonyat olyan mértékben átjárta őket, hogy sehol nem lelhetek vigaszt, csak egymásban, egymás ölelésében.

József felemelte a földön vergődő Mirjamat, ágyba fektette, miközben lehúzta róla a ruhát. Egész éjszaka, szünet nélkül úgy szeretkeztek, mint akik ezzel az egymásba zuhanással menekülnek önmaguk elől, egymásnak adva felmentést, és egymásba halva támadnak fel ismét és ismét, valami egészen végzetes gyönyörben.

József hajnalig imádkozott szülei és felesége sírjánál. Fájt benne minden. Nem értette, hogyan és miért történt éppen vele és családjával ez a szégyen. Soha senkit nem bántott, világ életében törvénytisztelő, lágy szívű ember volt, az a fajta, aki a légynek sem ártott, Isten mégis próbára teszi és így bünteti.

Nehéz volt elfogadni és belátni ennek a büntetésnek az indokoltságát vagy jogosságát. Félt lelkében bárki ellen fordulni, ezért inkább önmagát átkozta. Miért kellett neki elmenni Jeruzsálembe dolgozni, látni és tapasztalni egy másfajta világot, mint amihez a falujában és a Genezáret-tó partján hozzászokott? Jeruzsálemben minden más arányú volt, mint az addig általa látott világban.

A csodás és szent Templom a maga titokzatosságával, látványának lélekemelő és egyben dermesztő nagyszerűségével. Heródes bámulatos palotája, az Antonius erőd semmihez sem hasonlítható méretei, az áttörhetetlen városfalak, a hihetetlen erejű, tömegű bástyák.

Sokat dolgozott a Mariamne-bástyán. Hófehér, csupa sejtelem erezetű márványból készült, óriási és olyan pontosan összecsiszolt tömbökből, hogy egyetlen, Isten álmotda egységnek hatott. Pedig ők készítették, ők, a zsidó mesteremberek, akik az utcán háltak és minden szorgos munkájuk ellenére kitzasztottnak, megtűrtnek érezték magukat a sok pap között, akik olyan fontosnak és nélkülözhetetlennek tartották magukat.

De már ez is csak álom. Már minden álom. És hiába a küzdelem, nincs értelme semminek.

A csillagfényben félhomályban József maga elé tartotta a kezét, amelyet vastagon bevont, töredezetté és durvává tett a lakk, a megerőltető munka. Hogyan is gondolta ő, hogy majd ilyen kézzel simogatja Mirjam zsenge testét, kúposodó mellét, gömbölyödő fenekét? Nem szolgált ő rá arra. Nem érdemli ő azt. Neki csak a kínlódás jár, öregén is

a nyüves munka, a gyöttrődés.

Aztán persze eszébe jutott Józse... Milyen aranyos kisfiú volt, vad és elszánt a játékban. Jó asztalos lett volna belőle, de alig akadt munka, nem gyakorolhatta magát tökéletessé. És talán nem is volt hozzá olyan nagy kedve. Mind-egyik fia és lánya szépre sikerült. Jó gyerekek. De valahogy olyan átlagosak, mint ő. Egyik sem jeleskedett. Pedig jó lett volna, ha Simon vagy Júdás fakereskedő lesz, viszik valamire, a többiek számíthatnának rájuk.

József azt sem bánta volna, ha valahol máshol, egy másik országban próbálnak szerencsét, mint annyi más zsidó, aki aztán boldogult, több feleséget tartott, szolgálólányok álltak rendelkezésére... Nem mintha ő, József ilyen életre vágyott volna, de azért az mégis más élet; nem rettegés és nyomorúság minden perce... Persze, szívesen adja a lévitáknak az ember a zsenget, szívesen fizeti a tizedet, beletörődően adózik, hiszen úgy sincs más választása. De akik bátrak voltak... Igen, az ő családjában senki nem volt bátor, vakmerő, önmagát kipróbáló...

És akkor most ez az egész helyzet.

Térdelve ült, de elszibbadt a lába, alig érezte. Nagy nehezen feltápáskodott. Hajnalodott. Meg ne lássák itt. El kell tűnnie, neki kell eltűnnie, aki nem tett semmi rosszat, neki kell elbújni, hogy mentse a család becsületét... De lenyelje-e ezt a szégyent, ezt a megaláztatást? Vajon tényleg ez Isten parancsa?

Behúzódtott a cserjésbe, aztán zihálva elindult a domboldalon, hogy kiveret állat gyanánt vájatot, barlangfélélt találjon, és ott várjon az isteni megvilágosodásra.

Végül rálelt egy nagyobb üregre. Félredobálta a nagyobb köveket, hogy elnyújtózhasson benne. Kicsit pihenni, aludni akart, elmenekülni az éber állapotból, nem tudni semmiről, talán fel sem ébredni.

Az emelkedőn kidörzsölte lábát a hánccs, amellyel alaposan felerősítette rongyos saruját. Sokkal értékesebb volt a benne elrejtett pénznek köszönhetően, mint amilyennek látszott. Leoldotta, s bár nem kellett félnie, hogy itt valaki rátámad, a feje alá rakta, göncével betakarta. Próbált elhelyezkedni, feküdni így, fordulni úgy, de sehogy nem lelta a helyét.

Bántotta, hogy a világon van. Hogy így van a világon, ekkora teherrel a szívében. Mert akárhogyan dönt, az igazság a maga módján helyreáll, de megmarad a szégyen. Aztán majd a lelkiuradalás kopogtat, hogy miért hozta oda a házhoz azt a fiatal lányt asszony gyanánt, miért tette ki kísértésnek a fiát, kergette bele a bűnbe, majd a halálba.

Miért kell neki ilyen sötét dolgokon, végül is hiábavalóságokon gondolkodnia? Ő csak egy ács. Nem dolga se ítélni, se bűnbocsánatot adni.

Elszundított néhány pillanatra. Mintha megzörrent volna az avar. Talán lopakodó állat? Vagy a nyomába szegődött ember?

Riadtan kinyitotta a szemét, és árnyat látott. Egy nagy árnyat, amely szinte teljesen befedte a barlang száját, aztán szépen odébb csúszott. Nem tudta mire vélni ezt. Mi fenyegeti vagy figyelmezteti? Vagy a gonosz játszik vele?

Újra elszundított. Amikor megébredt, sütött a nap. Pontosan a vájatba. Az az árnyék... Talán álmolta? Nem, nem álmolta, hiszen hallotta, ahogyan közeledett. Vagy mégis a lelkén suhant át? Vagy mindkettő?

Nem akart gondolkodni. Istennel akart együtt lenni.

Feltérdelt. Fájtak az ízületei. A sok térdeléstől, guggolástól munka közben kinyúltak az ínszalagok, megkoptak az ízületek, porcok. Fájt benne már minden. A lábára ereszkedett, előre hajolt, fejkendőjét a fejére húzta és imádkozott. Könyörgött a mindenhatóhoz, legyen vele, segítse nagy bajában, világosítsa meg elméjét.

Nem evett, nem ivott, de nem érzett sem éhséget, sem szomjúságot, csak feneketlen árvaságot. Egyedül volt a kövekkel, a fákkal, az ismét közeledő estével, a végtelenség tűzét ragyogtató csillagokkal, és nem talált magában sem megoldást, sem igazságot. Talán nem is volt. Mert talán nem fordulhat vissza, és nem mehet előre. Nincs már őnéki útja, csak a csendes elszunnyadás az ő maradéka.

Nem bánta volna, ha nem ébred fel. Ha itt szépen örökre elalszik. Nem látja Mirjam kitelt pocakját, a fia bűnbánó könnyeit, amelyek talán nem is voltak annyira bűnbánóak, hiszen ő soha nem tett volna ilyet az apjával. De az ő nemzedéke teljesen másmilyen volt, mint ezek a mostaniak: tisztelték az időseket, őszinte szeretettel csókolták meg a szülők kezét. Józse ott a csószkunyhónál...

Akkor már mindent tudott, túl volt vagy éppen nagyon is benne volt a bűnben, mégis képmutatón megölelte, és mintha tisztelné, megcsókolta a kezét. És a másik két fia sem szólt. Bűnösök közt cinkos, aki néma, villant át a fején. Igen, őket sem mentheti fel. Hallgatásukkal fedezték bátyjuk bűnét. Némaságukkal bűntársakká váltak.

És ismét a szörnyű, szaggató gondolat: mit tegyen, és mit ne tegyen? Úzze ki Mirjamot a semmibe? Hajszolja fiát a követ hajítók közé? Borítsa szégyenbe az egész családját?

Van erre egyáltalán megoldás?

Miért teremt Isten olyan helyzeteket, amelyek megoldására nem ad útmutatást?

Fájdalmas, a lelkét feltépő kérdések voltak ezek. Olyan kérdések, amelyek elől újra csak az imádságba lehetett menekülni.

Teltek a nappalok és éjszakák.

József kiszikkadt, mégsem vágyott sem vízre, sem eledelre, csak valami fényre. És ha az nem jön, akkor arra a suhanó, nehéz, mindent agyonnyomó árnyékra, amelyet ideérkezése hajnalán látott vagy álmodott. Mintha jelzés lett volna az. Mintha valami magyarázhatatlan látomás, hogy most már mindig ilyen árnyak jelennek meg az életében és takarják el előle a világ ragyogását, az élet lüktető mozgalmasságát. A csábító, becsapó, rászédő álmok néma tánclejtését.

Érezte, hogy valamit el kell fogadnia, valamibe végképp bele kell törődnie, hogy megoldást találjon, ha van megoldás.

Néha, néha elszundított, de már három éjszaka nem aludt, nem ivott, nem evett, csak imádkozott. Ugyanazt a könyörgést mondta el, ugyanazokkal a szavakkal kérte Istent, hogy mentse meg **azt** a bűntől, a földi élet büntetéseitől és szörnyűségeitől, aki nem tehet semmiről: **azt a szegény kis magzatot**, aki ott szunnyad, ott virgonckodik Mirjam szíve alatt.

Igen, érte, egy eljövendő nemzedékért kell áldozatot hoznia, talán egy olyan gyermekért, amilyen még nem volt a földön. Egy olyan megszülető kisdédért, aki remény lesz, csoda, fényesség, feloldozás. Talán érte mégis megteheti, ami bűn és megtehetetlen... Talán érte feláldozhatja maradék életét, amely úgysem ér már semmit.

Jó volt ez a gondolat. Vigasz és nyugalom rejtett benne.

Igen, bízni kell, hinni, mert Isten csak a jókat teszi próbára, csak őket állítja nagy és végzetes döntés elé. Isten tudja, mit cselekszik. Isten rendeltetése szerint kell eljárnia.

Megvilágosodott hát, vele volt az Isten végtelen türelme, nem fordult ellene jóságos szívével, amikor lázadni akart, amikor önmagát próbálta vádolni, bűnbakká megtenni. Igen, ami történt, az Isten rendelése, annak úgy kell megvalósulnia, ahogyan az örök Atya elképzelte.

Negyedik éjszaka József kikászálódott a barlangjából és támoanyagva, szédelegve, saruit a kezében tartva, a kövektől felsebzett lábbal levánszorgott a házukhoz, és megjelent, mint egy kísértet. Összeszaladt minden felnőt, mert tudták, most dől el a bűnösök sorsa és mondatik ki az ítélet a család tisztessége fölött.

József állt a háza közepén. Mirjam előtte térdelt. Kéklő fekete haja a földre omlott, és mint egy sötét sátor, betakarta a testét, elfedte szegyenét. Józse is letérdelt, úgy várta a fellebbezhetetlen atyai döntést. Tudta, bármit mond az atya, azt el kell fogadnia, azzal nem lehet vitatkozni, azt nem panaszolhatja meg sehol.

József úgy hordozta végig a tekintetét a fiain, a menyein, mintha már a túlvilágról nézné őket. Nem volt abban sem megrovás, sem felmentés, csak valami különös, titokzatos fény.

Amikor kinyitotta a száját, hogy megszólaljon, csodálkozva vette észre, hogy nem jön ki rajta hang. Mintha meg-némult volna. Nyelve szárazon koppant a szájpaddlásához. Jakab, a legkisebb fia, az ártatlan és szelíd Jakab vette észre, hogy mi a gond. Gyorsan vizet mert a csuporba, és apja felé nyújtotta. József lassú mozdulattal elvette és vigyázatos kortyokkal ivott.

Aztán leeresztette a csuprot, és ismét körbepillantott. Valamennyien félve, reménykedve néztek rá. Az arcuk sápadt volt, a szemük beesetten sötétt. – Amit most mondok – szólalt meg József és a hangja olyan távoli, ismeretlen és titokzatos volt, hogy maga is megijedt és elhallgatott.

Hosszan hallgatott, mire ismét megszólalt: – Amit most mondok, az ennek a családnak örök titka marad. Ha valaha bárki is elárulja ezt a titkot, arra kérem az Urat, a mi lelkünk teremtő Istenét, hogy sújtson le rá a legszörnyűbb büntetéssel. Megértettétek?

Valamennyien némán bólintottak.

József ismét körbenézett, aztán alig hallhatóan megszólalt: – Dönthettem volna úgy, hogy Mirjamot, az én hűtlen, igen-igen, az én hűtlen, álnok szívű, kéjsóvár és parázna feleségemet, aki csak hálával tartozik nekem, elűzőm a házamtól, és valahol az út szélén végzi étlen-szomjan, a vadállatok eledelként. És dönthettem volna úgy, hogy az én hazug, képmutató és szintúgy kéjsóvár, parázna fiamat megvádolom a vének tanácsában, elmondom ott a teljes és szintiszta igazságot, majd konok üstökére teszem a kezem, jelezve ezzel, hogy a magam részéről kérem és jóváhagyom a legnagyobb büntetést, amelyet Mózes törvénye a hozzá hasonló lelkű és magaviseletű elsőszülött fiúkra kiszab.

Megállt a beszédben. Nehezen szedte a levegőt. Megrovoán lesütött szemű feleségére és magába roskadt fiára, Józseére nézett. – De én nem így döntöttem. Nem így döntöttem, mert bár ők megérdemelnék a büntetést, ahhoz nincs jogom, hogy olyasvalakit is büntessenek, aki még a világon sincs: egy gyermeket, aki az én vérszerinti unokám, és ártatlan, mint a világ báránya.

Ismét szünetet tartott. A kimerültségtől alig állt a lábán. – Én nem a büntetés mellett döntöttem, mert ha a megbüntetésük mellett döntök, szegényt hozok azokra is, akiknek semmi közük az elkövetett bűnhöz. Szegényt hoznék a fiaimra, a menyeimre, és legfőképpen az unokáimra. Tisztátalanság gyanújába keverném az egész családomat. Én úgy döntöttem, hogy magamra veszem mások bűnét, és talán Isten büntetését azért, mert látszólag feloldozást adok a bűnösöknek. Nem, nem oldozom fel őket. Ők többé nem léteznek számomra.

Mirjam szívet tépően felzokogott. Józse a padlóhoz verte homlokát. A kétségbeesés a megkönnyebbüléssel keve-

redett össze bennük. – Olyanok, mintha már meghaltak volna. De a többiek tisztességének megóvása mégis nekem, az apának kötelességem. Ezért úgy döntöttem, hogy a születendő gyermeket a magaménak vallom, és vállalom, hogy én nemzettem, mielőtt elindultam a földre, az elvégzett munkába. Én nemzettem, én fogom nevelni, a lányomnak vagy a fiamnak vallom, és ezt így kell itt tudni mindenkinek, aki nem akarja magára venni a legsúlyosabb apai átkomat és Isten büntetését. Így döntöttem, mert nem akarom, hogy a születendő gyermek törvénytelen legyen, bűnben fogamzott, akit nem fogadhat be a szent gyülekezet, a Templom, akinek az egész élete büntetés és bűnhődés lenne szülei hitvány magatartása miatt. Így döntöttem, hogy béke legyen itt és minden szombat a szeretet, a megértés fényét sugározza. A kívülről jött azt lássa, hogy összetartó család vagyunk, egy Izrael nagy közösségéből; olyan zsidók, akik becsülik a másokban az embert és a zsidót. Így döntöttem, áldassék az Úrnak szent neve. Ámen.

József mondandója végén lerogyott.

Jakab és Júdas odaugrottak hozzá, hogy az ágyra segítve lefektessék. – Nem itt, itt többé soha! Vigyetek ki az ólba, ott üssetek össze szénával bélelt fekvőhelyet. Ott alszom, ott élek én ezután csöndben és békességben. Így lesz, mert az Úr segítségével így döntöttem, és én magam is így akarom.

Oravecz Viktória: Áttetszés

Sütő Csaba András

Invocatio

Én az ki azelőtt kihúnyt elmével
játszottam szerelemnek éhes kedvével,
küszködtem mindnek édes kegyetlenségével;
mostan leginkább Kadmos hadra fogható szerelmével...

Szentet s csibészt éneklek, örök hatalmát,
ki meg merete várni Cassandra jóslását,
ama diogenidának hordóból sírását,
az kinek tagadjuk kétélű szablyáját.

(hirtelen lesujt, a porba hull, feltámad, s két kézzel keresi elveszett fejét...)

Múzsza! te, kinek rothadó zöld laurusból
fonott bilincset homlokára testáltad;
hanem fényes, mesebeli csillagokbul
egyre mind új tövis szökött a bőr alá...

(kurvából nem lesz madonna)

Te, ki szűz anya voltál, s szülted fiadat,
s világra hoztad – jó előbb – uradat,
megvetvén világot – hívtad irgalmadat,
hívtad, bízva mindben...tenmagad.

Istennő, Zeusz lánya, beszélj minekünk is ezekből.

A posztulányok fellépése az árnyjátÉK(Á)ban

Áll egy fenyő magában, szálkás, rekedt bérclakó.
Remegve szendereg, és restell kiflit, kakaót,

elfedett vermetet, reggeliket
gőzölgő(gös) kávé

felidézi – elidőzik

(szemmel olvas galériák tágas, fényes termeiben)

néhanap még ködös képek maszatolnak;
a gyermekrét mohólmós lépteinek Salvét kiált ott...

[Ave neked! Ave Caesar!]

...hol széltől bogba csavarognak az est szelíd koldusai: a szomorúfüzek.

(Ki fél, s a rettegnapot csokorba gyűjti a virág finom, szolid rothadása
kőből rakott írott kövek alatt...)

Álmában, messze, délen egy pálma, akárcsak ő,
akárcsak ő, úgy nő kitért karokkal ég felé vagy a föld alá

(fény, árnyék, gyökerek; illetékvavarodás)

szintúgy vágja el magától köldöktelen gyermekét
egyszer volt (ott) hol nem volt

volt egyszer az Herzenwaldnak találomra irtása
meglelte, kimerte (az) ki merte

mértékét kalapáccsal a kőhöz verte
és felírta, az egyszervolt, sosemvolt szerelemért

mesebeli, sorsfordító énekét...

Ergo fenyőfa. Lassan, ráérősen
perceg a kamra mester-
gerendájában
a fenyőfaszú...

Szép. Tekergő kígyó;
körbe rohanó bélszél.

swimming with a woman – i.c.o.n.

a hal-gatag vízben
úszó szemek.
a copfba fogott haj
hosszú szoknyából
villanó bokapenge
megint és újabb
ér
vágás.

'Vigyél által a Dunán!'
Ne alatta, ne alatta.

az élet meszes malasztja taxiba száll
a címet mondja de nem hallom a zajtól...

Elrugózok... meghajol
lábam, dörgő taps a
kulisszák mögött
a kuligák megisszák
a részem nézhetem
még innen fentről

dőlt vigyorral merészen

volt és lesz fordítva is úgy érzem
derekam merész líneát mutat
kidugva hátul a fertály
én most már a másét fognám

hm, az ecset – vonás
szívármányívet húz a vászonra
nicsak, nicsak: én vagyok a képeret

körbefonom, nem engedem

és nem számít már az sem, ha szórakoz velem.

Zágorec-Csuka Judit

Amikor eltávolodsz

amikor eltávolodsz
amikor csak befelé élhatsz
amikor már nem akarsz kitölteni
az űrt semmivel
amikor kihagyod magadat
a mából
amikor szakadozik a szál
a múlt és a jelen átvezető
alagútjain
amikor már csak állsz
a félig nyitott ajtók előtt
s történeti utáni
kategóriákba lépsz
amikor már csak
funkcionálisak lehetnek
a dolgaid nem nembeliek
s már nem elégtéged ki
mások elvárásait mert
már kielégíthetetlenek
a kirajzolt csatornákon
véget ért az utópia
leértékelődsz
mint a szellemi
futószalagon vergődő
ember

Útközben hozzám

Amikor eljössz hozzám,
kinyílnak a virágaim,
az eső is eláll, a madarak
megrázzák tollukat,
köszöntenek, tavaszodik
bennünk az idő.

Amikor eljössz hozzám,
elengedhetetlen világodban
járok, mint elalvó lányok
arcára nehezedő árnyak,
hegyeid közt állok.

Amikor eljössz hozzám,
kezedbe hullva
nyomodban járok,
hogymenki se lásson,
összecsukom előttem
a szárnyam.

Madonna-ikon

Szekeres Anitának

hogymindennek eljön
majd az ideje
Freud is tudhatta, hogy van szerelem,
de elhallgatta, eltakarta a libidóval,
romlandó a test
romlandó a lélek is
ahol létezik Faust
ott Menfisto is létezik
utak vannak
és vannak csodák is
Michelangelo Pietája a
Madonna szeplőtelen fogantatott
Jézus Munkácsy Golgotáján
Keresztre feszítetett
hogymindennek eljön az ideje
és el is megy
ad és vesz
vet és arat
ne engedd hogy
mások építsék
az arcodat
egy irreverzibilis
folyamat
a te utad
a te utazásod
majd mindennek eljön
majd az ideje

Varga Virág

Wertheim Rozália

Wertheim Rozáliát elkerülte mostanában a szerelem. Nem mintha alakra, arcra nem találtatott volna szépnek. Sőt. Ha a városban sétált, a férfiak utána fordultak, és szemükben különös izzású kék lángocskák jelentek meg. Mindenki beszélte Wertheim Rozáliáról, hogy udvarlókban nem szűkölködik, de azok egy idő után elpártoltak tőle, mert Rozália látszólag nem tudta átadni magát a szerelem gyorsan föllobbanó érzésének. A férfiak, akik korábban lángoltak érte, már azt híresztelték, hogy bizony pár nélkül marad Rozália, és megpróbálták minden rosszat elmondani róla, csak hogy eszményi szépségét megrontsák, s az emberek pletykáltak felőle: hogy titkos szeretőt tart, csak hogy csalódottságukat elfedjék.

Egy nap ismeretlen, szemüveges férfit pillantott meg az evangélikus templomban Rozália, aki szívét végre megdobogtatni képes lett volna. Az istentisztelet után föl is hívta az egyházközség lelkészét, vajon hogyan vetődött oda a fiatalember, hiszen korábban nem látta, másrészt maga is zsidó létére későn, huszonnyolc éves korában keresztelkedett, így nem volt teljes átlátása a gyülekezeti ügyekre. A lelkész vidáman közölte, hogy bizony egy keresztség előtt álló fiatalember, akinek felesége ragaszkodik ahhoz, hogy az apa jó példát mutatva keresztvíz alá hajtsa fejét. Wertheim Rozália szíve elszorult. Végre megdobogtatta a szerelem érzése a szívét, de csak hogy mint lejárt óra, utoljára járja el a tik-takot.

Elérkezett Advent ideje. Wertheim Rozália elment erre a korai hópolyhektől beszitált ünnep kezdetére. A szentbeszéd a samáriai asszony történetéről szólt, és a lány úgy érezte, hogy a lelkész mintha neki beszélt volna, a sok közös együttlét kihagyása miatt. Áldozáskor a térdeplő hívőket könnyű köd lengte körül, és megcsillant a lelkész kezében a szent kehely. „Íme megváltásunk szent titka”, és Rozália lehunyta a szemét, zsoldárkönyvét forgatva felállt, odament adományozni egy asztalkához az új iskoláért, de nem áldozott. Különben is ekkor már tódultak a hívők is kifelé az ajtón, hogy a kápolnában megnyíló adventi vásáron vegyenek ezt-azt.

Az ajtót még nem nyitották föl, így az emberek, mint egymásnak préselt fahasábok szorongtak egymás mellett. Így került egymás mellé Wertheim Rozália és az idegen, szemüveges fiú. Mindketten csak nemrég kapcsolódtak az egyházi életbe, és ahogy ilyenkor lenni szokás, egymásba kapaszkodott beszélgetésük is. A férfi mutatkozott be elsőként.

- Vasy Ernő – hűvösen megszorították egymás kezét. Ernő ezután az iránt érdeklődött, hogy Rozália mivel tölti idejét. Wertheim Rozália elmondta, hogy a helyi tanítóképzőben próbálja a lányokat a grammatika rejtelseibe beavatni. Erre Vasy fölháborodva közölte, hogy testvérbátyja milyen szép előmenetelt mutatott egy külföldi egyetemen, valahol talán Angliában, azt is, hogy megélhetését biztosítsa, egy illatszerárusnál segédkezik időnként. Itthon viszont nem kap hozzá méltó tanári katedrát. Wertheim Rozália lehunyta szemét, mert maga is tudta, hogy az ő helyzete is különböző emberek kényének van kiszolgáltatva, és minden pozícióba való magasabbra jutás, nemcsak Isten kegyelmének, hanem a megfelelő székekben ülő tisztességben megőszült hatalmasságoknak köszönhető.

- És Ön...- kérdezett volna vissza, de a férfi az etikettet felrúgva tegezést javasolt. Talán könnyebb is volt így. Vasy visszakozott, húzódozott, nem akarta elárulni, hogy mivel foglalkozik.

- Nem, nem, majd te is...- hebegte. Rozáliának fogalma nem volt arról, hogy miért nem lehetne elárulni, hogy mivel foglalkozik, miből él.

- De mégis, csak nem levegőből él az ember... - kérdezte hangjában érdektelenséggel.

Hosszú szünet. A férfi kezében gyűrögette kabátját, és tarkóját vakarta. Még mindig nem nyílt ki a szárnyas ajtó, így a beszélgetés végtelennek tűnt.

- Patológus vagyok. - Bökte ki, és várta a hatást. A lány hátrahajtott fejjel kacagott, hogy kivillant erős fogazata, fogalma sem volt eddig, hogy orvos szégyellheti hivatását. Megértően, barátián ránézett.

- Sokszor viccelődnek károdra, mert hullákat boncolsz?

Vasy Ernő erre sértődötten válaszolt, hosszú magyarázkodásba kezdett afelől, hogy a patológusnak mi is az igazi hivatása, hogy ő nem boncnok csupán, hanem emberek életét mentik meg szöveteken végrehajtott vizsgálatai. Rozália kedvtelve hallgatta a férfi magyarázkodását, és csodálkozott, hogy ebben a szép férfiban mennyi szorongás, félelem lakik, és főképpen sértődöttség a világgal, az emberekkel szemben, akik őt állítólag megbántják. Rozáliát nem érdekelte, hogy mit pusmognak mögötte, de a gyülekezeti emberek lévén más dolguk nincs, máris kérdően néztek rájuk. Ekkor megnyílt a szárnyas ajtó, és a hívők betódultak az ajtón, hogy a legmegfelelőbbet magukhoz ragadják. Rozália egy kézfogással elbúcsúzott Vasytól, és körülnézett, mit lehetne előnyösen vételezni. Eszébe ötlött, hogy Jézus nem véletlen tiltotta ki a kufárokat a templomból, pedig ebben a formában ez igaztalan lett volna így. Az emberek, akár egy leárazáson, vagy egy új bolt nyitáskor, föl-alá rohangáltak egymást meglökve, hogy a legjutányosabbhoz juthassanak.

„Istenkáromlás”, gondolta Rozália, és fölnézett a Szent képére, aki megfeszítve lógott alá a falból szinte kiemelkedve. Ebben a percben érezte meg, hogy az egész gyülekezeti kabát túl szűk az ő élettől dagadó keblére, hogy az alázat elhagyta, és nem tud sem magához ragadni semmit az ittlévő holmik közül, és képtelen megalázkodni az Úr előtt. Az Evangéliumot pedig egészen másként értelmezte, mint ahogy a lelkész szava szólt. Végül magához vett egy adventi koszorút, ahol - mert kedvelte az árus a lányt - lealkudta saját portékáját háromszáz forintra.

Wertheim Rozália hazafelé menet elhatározta, hogy öngyilkos lesz.

Valami végtelen unalom kerítette hatalmába már évek óta, mindenben a legjobb akart lenni, mivel a közép-szerű léte, amelyet válása óta érzett, elviselni képtelen. Ő mindig csak a férfinak élt, a Vágy érdekelte, amely őt meg-érinti, az emancipációs törekvésekből önnönmaga számára annyi előnyt tudott megszerezni, hogy munkáját imádta, és írogatott egy-két lapnak. A feminizmus is csak úgy érdekelte, mint bármely szociális kérdés. A nők írása pedig poétikailag. Hinni is azért hitt az Úr eljövételében, mert nem volt semmiféle közvetlen, pragmatikus haszna számára.

Otthon a tükör elé állt, és az egymásnak fordított tükrök, csak egy fásult nő képét tükrözték vissza. Felhívta egy régi barátját, akiről tudta, hogy halálos beteg.

- Éjjelente látom a Halál lovasát, aki maga után vonszol engem egy gyékényen.

- Vak képzelődés – hangzott a válasz.

Ám Wertheim Rozália valóban meg akart halni. Bement a könyvtárba, és kikölcsönözte az összes fellelhető bonctani könyvet. Amikor végigolvasta az Anatómiai Intézet számos, felelhető dokumentumát, elment a következő istentiszteletre. Nem tévedett, Ernő is ott volt. Meggyőzően előadta számára, hogy felvételi vizsgát tenne az Orvosegyetemre, ám a boncolás igazán visszariasztja e diszciplína behatóbb tanulmányozásától.

Vasznak fölcsillant a szeme, hogy eme tárgykort nemhogy lenézi Rozália, hanem kifejezett érdeklődést mutat iránta. Az emberi testtel kapcsolatos ismeretekről ugyancsak irtóztak a hívők, különösen ott, ahol az emberi tagokat sem a Szellemnek, sem a Léleknek nem sikerül egybeforrasztani, a burjánzó sejteket pedig az imádság sem csökkentette, csupán csak a szenvedésekben nyújtott némi vigaszt a hit. Ernő végül megbeszélte egy időpontot Rozáliával, amikor a nő közlelő szemrevételezheti félelme tárgyát.

Így is történt. Egy percre kihívták a doktort az előtérből, és ekkor Wertheim Rozália fölfeküdt az egyik asztalra.

Valóban úgy nézett ki ott, mint egy fölraivaltos menyasszony, haja kibomlott, mintha egy fehér ruhás angyal várna boncolásra. Visszajött az orvos, kezében egy csomó képpel.

- Kezdjük a szövettannal – És egy csomó mikroszkopikusan látható rákos vagy egyéb elváltozást mutatott a lánynak, aki unottan hallgatta azok megjegyezhetetlen neveit. Egyik sem hasonlított emberi maradványra, csak a vér-ráknál hallgatott nagyot, mert barátja éppen ebben a betegségben szenvedett.

- Odaadná nekem ezt a képet? – kérdezte elfúló hangon. Ernőben megrendült a bizalom. Végül meggondolva magát, javasolta, ha a benti helyiséget is meg akarnák tekinteni, vegyenek védőruhát, mert tilos anélkül belépni. Ezután került sor csak a tetemnézésre. Rozália erre várt. Nem fényképek után akart kutakodni, hanem szemtől szembe akarta látni az elmúlást. Ott kell lennie a Halál lovasának is.

„Hát a Geist?”, kérdezte alig hallhatóan, de Ernő is meghallotta, és fölfelé mutatott a boncterem fölül is kék csempével kirakott mennyezetére. Néhány pók font hálót fennen.

- A bonctermi gyakorlatokon majd ezeket a segédeszközöket használhatod – és sorban mutatta föl őket, miközben kommentálta. Rozália felismerte szavaiban az egyik egyetemi jegyzetben található gépies fölsorolást. Egy recés végű csipeszt meg is emelt. Fénye hidegen csillant a fényben.

Ezután egy termen haladtak végig, ahol preparált emberi testrészek voltak kifüggesztve. Néhányukra ráismert. Meglepődött, föl volt készülve mindenre, mégis teljesen hétköznapi gondolatai támadtak. Hogy ezek az emberek, vagy hozzátartozóik miként adhatták át az orvostudomány módszereinek az emberi testrészeket, ilyen groteszkül, szétszabottan, hiányosan?

A halottszemlélt merev kábultban töltötte, homályban. Ernő biztatta, hogy az egyes testrészeket rajzolja föl, hiszen az Orvosin majd így kell eljárnia. Rozália egy kiemelt epehólyag mellett döntött, de csak úgy sikerült föliskiccelni neki, mintha Rorschach-tesztet vázolt volna föl.

- Elsőre nem is rossz – vetette föl Ernő -, tudod, a sok gyakorlás, amíg értékelni tudja a szépséget, amely az emberi részek csodálatos harmóniáját, összefüggéseit, ahhoz évek kellene – A lány rábólintott. Végre egy öngyilkoshoz érték, akinek töből leszelte a vonat a lábát, és elvérzett. De Rozália port akart inni. Nem volt ilyen öngyilkos akkor a boncteremben. Végül Vasytól kapott emlékebe egy metszetet a lány, hogy elgondolkodhasson, vajon tényleg megragadta az orvostudomány annyira, hogy végképp elköteleződjön mellette.

Amikor hazament, tényleg bevette a port. Igyekezett tagjait szép elrendezésben fektetni. Várta, hogy ahogy mondani szokták, leperegen szeme előtt az élete. Helyette kellemes zsibadtság áradt szét tagjain, belekábult érzései viharába, és úgy bámult rá a fölkapcsolt éjjeli lámpára, mintha egy légy szemének prizma lenne. Másnap kialudtan ébredt. Kilépett az erkélyre, és minden idegyszálával érezte, hogy ennyi halott látása után a prosecturán, ő igenis élni

akar, olyan mohón és telhetetlenül, ahogy utoljára tizenéves korában. Kilépvé az erkélyre végignézett a városon, amely halottan hevert alatta, és az ablakok szürkében tükrözték vissza az elnyúló felhőket. „A halottak házai”, gondolta, és gondosan összecsomagolt. Minden csak most kezdődött el benne. És szíve, mint a vasúti kerék, nagy zakatolásba kezdett.

Kiss Ágnes Katinka: Nő az ablaknál II.

Kiss Ágnes Katinka: Nyakék műanyag háttámlával

Szálinger Balázs

Mindannyiunk Magdolnája

Úgy kacsintott mintha volna
Bármije hogy bátorodna
S nem a pultnál szökne szárba
Fölhalmozott anyasága

Látszott rajta elvihetnék
S bár erősen fogta kedvét
Harisnyája langyos-édes
Hegylevétől volt pecsétés

Úgy volt szép hogy csúnyasága
Szinte hívás volt az ágyba
Sokan léptek szőnyegére
Meg se bánták meg sem érte

Mint rossz bor a jó humuszra
Úgy lötytyent ki másra újra
Mindannyiunk mindhiába
Megtaposott Magdolnája

Santák Judit: Karkötő

Lackfi János

KAPCSOLAT

Kedves ismerős invitálására, különösebb
meggyőződés nélkül feljelentkeztem
egy amerikai barátkozós honlapra,
s hát egy-két kósza ismerősön kívül
be is jelöl egy szép napon
valami new yorki lány,
banki alkalmazott,
háj, írja, csinos vagy,
és mi van, ha ezt írja még száznak,
és mi van, ha csak nekem,
mi van, ha tényleg csinos vagyok,
s mi van, ha nem,
zizzen-e az éterben a kontakt,
Pam vagy Vicky vagy Jean,
aki szintén mondható csinosnak,
a világ túlfelén
iktatja az iratot,
de nem az enyémet,
nem egy emberét,
száz meg százakét,
(és mi volna, ha csak az enyémet?)
foganatosítja az utalást,
de nem az én nevemre,
nem egy emberére,
hanem száz meg százakéra
(és mi volna, ha csak az enyémmre?),
én meg itt könyvelem léteemet,
mindegy, a kontakt létrejött,
bár bankot együtt nem rabolunk:
bennünk két földrész
összeszikkáz,
tökéletesen
hasztalan.

Turbuly Lilla

Üveghold

Miért van az, hogy alig emlékszem az első találkozásunkra? Arra annál inkább, hogy este nyolcra tele volt a hócipóm a nappal, és nem vágytam semmi másra, mint hogy egy üveg sörrel, meg a jó öreg Joe papa pepperonis pizzájával elterülhessek a tévé előtt. De nem lehetett, mert megígértem Tocónak, hogy soron kívül eltársalgok a nagynénjével valami vagyonszociális perről, pedig ezektől aztán a víz is kiver, nincs nekem időm meg idegem arra, hogy évekig osztozkodjunk a konyharuhákon. De Tocóval együtt squasholunk, és ő is tett már nekem néhány szívességet, hát megegyeztünk, hogy nyolckor várom a nőt az irodámban.

Negyed kilencre értem oda. Szilvike, a titkárnőm már tűkön ült, várta a bikája, az a tahó biztonsági őr a Kék Lagúnából. De azért próbált kedvesen mosolyogni rám is, meg a nekem háttal ülő nagynénire is, naná, elég jól megfizetem, mosolyogjon csak ezerral, és ne húzkodja a száját, ha túlórázni kell!

Odavágtam a nyanya elé, aztán kicsit fennakadtak a szemeim, mert nem is tűnt annyira nyanyának: úgy harmincötnek, max negyvennek saccoltam, de hát manapság a nőknél sosem lehet tudni. Szilvikét hazaengedtem, mi meg bevonultunk az irodámba. Beparkoltam az íróasztal mögé, és biztos feltettem neki a szokásos kérdéseket, meg lediktáltam a tényvázlatot, ahogy szoktam, de csak arra emlékszem, ahogy ott ült velem szemben a böhm börfotel egyik sarkába húzóva, úrinőhöz illően szorosán összezárt, kicsit oldalra fordított lábakkal. Attól félttem, ha túl sokáig bámulom a bokáját, még elpattan.

Legközelebb aztán, amikor edzés után beültünk egy sörre, kifaggattam Tocót az ő édes jó nénikéjéről. Nem voltak túl közeli kapcsolatban, a nő sokáig New Yorkban élt a felperessé avanszált exével, valami külkeres fazonnal, meg különben is, az apjának csak féltestvére. Úgy két-három éve találkoznak gyakrabban, a házasság ugyanis valami amcsi cicamica miatt gallyra ment, „Helén néni” meg fogta magát, és hazaköltözött.

A tárgyalás előtt még egyszer berendeltem, hogy megbeszéljük a részleteket. Na, erre már pontosan emlékszem: valahogy másképp’ nézett ki, talán, mert a haját most nem tűzte fel, a válla alá ért, és pont olyan színe volt, mint a ruhájának: vörösesbarna vagy mahagóni, vagy hogy a francba hívják. Mint kiderült, a vagyont már elosztották apucival, jutott is, maradt is mindkettőnek. Az egész hacacaré valami üvegizé miatt tört ki, amit a harmincadik születésnapjára kapott a férjétől, de most meg már kellett volna neki valamiért, a nő meg nem akarta adni. Díjaztam a dolgot, egy ótvar üvegbigyó miatt csak nem kell évekig nyüstölni az agyamat. A Tünci Mancsi bíró csajjal volt már pár ügyem, reméltem, hogy beleéli magát az alperes sanyarú helyzetébe, elvégre női szolidaritás is van a világon – egyesek szerint legalábbis. Mi meg majd ahhoz tartjuk magunkat, hogy milyen szép emlékeink fűződnek az üvegbigyóhoz, és hogy apikámnak semmi, de semmi oka sincs rá, hogy ettől megfosszon bennünket.

Apikám különben az a karót nyelt, nyakkendőűs Precíz Jenő-fajta, aki minden kérdésre cirkalmas körmondatban válaszol, és mindegyik úgy kezdődik, hogy „én”. Nyomta a sódert, hogy neki hogy a szívéhez nőtt ez az izé, és hogy tulajdonképpen nem is ajándéknak szánta, szó sincs róla, megvették, mint a többi képet meg szobrot, ez is a közös gyűjteményük egy darabja, kész passz.

Szerencsére a nőt sem kellett félteni, tök meggyőzően ecsetelte, milyen szép is volt az a bizonyos születésnap, még most, nyolc év múltán is tisztán emlékszik rá. (Aha, szóval harmincnyolc, esett le a tantusz.) Apikám elvitte Velencébe, ott vette neki az üvegbigyót, pontosabban Muranóban, egy fiatal üvegművestől. Titokban ment vissza érte, és a születésnap vacsorán adta át, egy hatalmas torta kíséretében. Tünci Mancinak bepárásodtak a szemei a meghatótságtól, ahogy hallgatta. Tárgyalás után meg is dicsértem a nőt, hogy jól csinálta.

- Mit? – nézett rám értetlenül.
- Én csak elmondtam, hogy volt.

Persze, persze. Mindenesetre úriember voltam, és felajánlottam, hogy hazaviszem, közben legalább megbeszélhettük, mi legyen a következő lépés. Szükségünk volt néhány meggyőzőnek tűnő tanúra.

Aztán, ha már ott voltam, eszembe jutott, hogy megnézném én azt az üvegbigyót, tudjam legalább, miért ez a nagy felhajtás. Erősen úgy tűnt, hogy nem lelkesedik az ötletért, olyan „az én házam az én váram” képpel nézett rám, aztán felhúzta a vállát, hogy hát jó, legyen. Pont ilyen lakásra számítottam: három egymásba nyíló szoba az Andrassy útra néző ablakkal, gondosan összeválogatott régi bútorok, de nem túl sok, és volt köztük néhány modern darab is, szóval mégsem az a nagypolgári kriptahangulat, amitől a falnak megyek.

A nappaliban állt, egy kis falfülkében. Mint egy röplaszt, akkora volt. Először randa babaszappan-kéknek

láttam, fehér foszlányokkal. Aztán a nő felkapcsolt egy lámpát, és akkor türkizszínű lett. Vagy homoksárga. Vérnarancs, mint az egyik csajom hálószobája. Vagy barackrózsaszín, mint a Pampers-babák hátsója a reklámokban. Ahányszor ránéztem, mindig másnyennek tűnt. Felhőket láttam benne és arcokat. A holdat, ahogy a mesekönyvemből emlékszem rá. Öreg néne mosodája vagy Mosó Masa őzikéje. Jól nézett ki, na, még ha én inkább egy Harley-t kérnék is a harmincadik születésnapomra. (Jeszusom, fél év múlva az leszek!)

Ha nem is tetszett neki, hogy ott taposom nála a perzsaszőnyeget, azért megkínált egy kávéval. (Naná, hogy márkás porcelán, ezüst kiskanál, meg igazi tejszínhab járt hozzá!) Próbáltam lazán kezelni a szitut, de nem vette a lapot, szertartásos tömönatokban válaszgatott a kérdéseimre. Három éve él itthon, és angolt tanít egy nyelviskolában. Nem, nem számított erre a perre, az osztozkodásnál az exe szoba sem hozta az üvegholdat. Nem, semmiképpen nem szeretne lemondani róla. Meg valami olyasmit, hogy a holdat oda lehet ajándékozni, kikövetelni azonban nem szabad. Ez volt az egyetlen mondat, ami kérdés nélkül csúszott ki a száján, de meg is bánta rögtön, mert felvette azt a faszent ábrázatot, ami kezdett már ismerős lenni. Én meg kezdtem falra mászni tőle, elvégre nem ő tesz nekem szívességet, hanem én neki. Na jó, nem neki, hanem a Tocónak, és nem is vegytiszta szívességről van szó, de akkor is.

Meg is fogadtam, hogy nem foglalkozom az üggyel a szükségesnél többet egy perccel sem, aztán mégis más-hogy alakult. Van egy ügyfelem, művészettörténész a fazon, egy képhamisítási ügyben képviseltem. Megúsztta, pedig a fejemet rá, hogy ő adta a megbízást arra a kis Rippl-Rónaira. A festőt elítélték, de szerencsénk volt, az ügyfelemre nem sikerült ráverni az orgazdaságot. Na, ő megígérte, hogy szerez nekem az irodába egy nagybányait. Ha nem is egy Ferenczy-képet, de valami csinos – és főleg, eredeti – darabot. Megbízható benyomást kelt bizonyos ügyfelekben. Állítólag. Pont aznap hozta, amikor a nő megmutatta nekem az Üvegholdat. Meginterjúvoltam, hogy lehetne utánanézni, mennyit ér, ő meg vállalta, hogy grátisz kinyomozza nekem. (Gyanítom, hogy nem szállt ki a képhamisítási bizniszből, ezért volt olyan szolgálatkész.) Pár nap múlva aztán érdekes hírekkel jelentkezett. Annyira érdekességgel, hogy azt tényleg csak személyesen lehetett megbeszélni a nővel, így aztán felhívtam, hogy be kéne jönnie az irodába, mert helyzet van.

Jött is, fehér farmerben, meg valami pántos semmi blúzban, lófarokba kötött hajjal. Ha az utcán látom így, talán meg sem ismerem. Jól leburnult a hétvégén, és vékonyabbnak tűnt, mint a kosztümjeiben, de a stratégiailag fontos helyeken azért kellemesen domborodott. Szilvike belibegett a kávéval, és úgy mérte végig, hogy abból látszott, tényleg máshogy néz ki, mint szokott. Beindította Szilvike fő hajtóművét, a sárga irigységfaktort. Hogy én ezt mennyire rühellem! Azért, mert kétszer megdugtam, még nem kellene úgy viselkednie, mint egy féltékeny feleségnek. Na mindegy.

Megkérdeztem, mennyiért vették annak idején az Üvegholdat. Nem emlékszik pontosan, de biztosan nem volt több mint százezer. Mármint forint? Hát, nem is dollár. És még mosolygott is hozzá, mintha a puszta gondolat is baromi vicces lenne. (Kicsit kiáll a járomcsontja, és ha nevet, megfeszül rajta a bőr. Na de mit foglalkozom én állandóan ennek a nőnek a csontrendszerével, intettem le magam, elvégre az ügyvédje vagyok, nem az ortopédorvosom!)

- Hát most ér annyit. Sőt, lehet, hogy többet is - vágta ki diadalmasan.
- Százezer forintot biztos.
- Nem forintot, dol-lárt. A-me-ri-ka-i dol-lárt.

Őszintén szólva nagyobb sikerre számítottam. Csodálkozott, persze, kicsit még a mintaszerűen kiszedett szemöldökét is felhúzta, és még szólásra is ragadtatta magát, hogy azt mondja, most már érti. Mit? Hogy miért lett olyan fontos a férjének, hogy megszerezze.

Azért eldaráltam a sztorit is, amit az orgazda ügyfelemtől hallottam. Hogy a művész, valami Tonio Moretti, egy éve meghalt egy légi balesetben. A szerencsétlen pont akkor, amikor kezdett befutni. A New York-i kiállítására utazott volna, de azt már nélküle nyitották meg. És mer' az emberek imádnak szörnyülködni olyan tragédiákon, amik nem velük történtek, a tárlat váratlanul bombasiker lett. A műveire ráharaptak a gyűjtők, különösen arra a néhány üvegholdra, amit készített.

És mi volt az egyetlen megjegyzése Helénnek erre az egészre? Hogy milyen rokonszenves fiú volt ez a Moretti. Én bezzeg elkezdtem aggódni, hogy kevés lesz az az egyetlen barátnő tanúnak, akit eddig előkapartunk, mert ennyi pénzért apikám biztos, hogy beveti a nehéztüzérséget. Volt még két hetünk a következő tárgyalásig, hogy kitaláljunk valamit.

Nem álltam meg, és finoman megérdeklődtem Tocótól, van-e Helénnek valami újabb szponzora, hogy ennyire nem hozta lázba a húsz milla.

- Mi az, öregem, neked eddig a huszonöt éves tyúkok is túlkorosnak számítottak - vigyorgott a dögje.
 - Különben nem tudok róla.
- Hogy mi van?! Én csak a munkámat végzem, ha nem tudná.

Nem csaltak a megérzéseim. Hiába dalolta el a tárgyaláson Helén barátnője, hogy ő bizony magától Karótnyelt Jenőtől hallotta, hogy milyen ajándékkal lepte meg a kis feleségét, hogy feledtesse a harmadik X okozta sokkhatást, Jenő

is hozott két tanút, akik váltig állították, hogy szó sem volt ajándékról, nem bizony. Az ítélethirdetés előtti szünetben próbáltam felkészíteni Helént, hogy itt most bukhatunk. Bólintott, hogy ő is érzi, de nem állt neki a kezét tördelni. Nem korzózott le-föl a folyosón, nem ment ki a mosdóba, nem dobált aprópénzt a kávéautomatába, egyszerűen leült a padra, de előtte végigsimította a szoknyáját, nehogy má' összegyűrődjön, és nyugodtan várt. Hát ilyet még nem láttam, pedig koptattam már eleget ezt az ótvaros bírósági folyosót! Esküszöm, én százszor idegesebb voltam nála! Nem beszélve Jenőről, ő bezzeg futkosott három helyett is. Telefonált (angolul), az ügyvédjét nyaggatta (magyarul), és lapos pillantásokat vetett felénk (undokul).

Tényleg elbuktuk. Szerintem Tünci Mancsi szíve vérzett értünk, alig leplezte, mennyire rühelli Jenőt. Őt azonban egyáltalán nem zsenírozta, ki mit gondol róla, undorítóan vigyorgott az összes amerikai műfogával, és hiába vakerásztam a lehető leglassabban a papírjaimat, megvárta, míg mi is kifele indulunk a tárgyalóból, hogy elmenőben még odavághassa Helénnek:

- Hát csak vigyázz a Holdra, édesem, nemsokára megyek érte!

- Azt még majd meglátjuk, Jenőkém! – csúszott ki a számon, szerencsére csak Helén hallotta, igaz, elég furcsán nézett rám ő is, tekintve, hogy Jenőt igazából Jánosnak hívják.

- Rossz a névmemóriám. – ütöttem el a dolgot, aztán meghívtam egy kávéra, hogy megbeszéljük a továbbiakat.

Semmit nem utálok jobban, mint egy vesztés per után magyarázni a bizonyítványt, de ezúttal nem volt olyan vészes a helyzet. Helén nem dühöngött, nem vádaskodott, és azt hiszem, én jóval csalódottabbnak tűntem, mint ő, ahogy egyik cigarettáról a másikra gyújtva a fellebbezési esélyeinket latolgattam.

- Soha ne hagyjon fel az ügyvédekessel! – nézett rám a kávécsészéje fölött, és az a kellemetlen benyomásom támadt, hogy remekül szórakozik rajtam.

Érdekes, ilyenkor épp' az ellenkezőjét szokták nekem tanácsolni.

De szerinte én szenvedélyes játékos vagyok, és ha nem élhetem ki magam a munkában, esetleg ingoványosabb terepen próbálkozom.

Meg is kérdeztem tőle, hogy ezt meg honnan veszi, talán pszichológusnak készült?

- Á, nem kell ehhez pszichológia! Láttá volna magát a tárgyalóteremben! Szereti a pénzt, de nem csak azért csinálja.

- Szóval szíves-örömet kurválkodom. Köszönöm szépen.

Hogy ő ezt nem mondta. Különböben meg eszébe jutott valami. Annak idején Jenő - János egyszeri felbuzdulásában írt egy levelet a születésnapjára. Valószínűleg ott van a New York-i ház pincéjében, a többi levéllel együtt bedobozolva.

- És szó van benne az Üvegholdról is?

Úgy emlékszik.

- Na, most kéne egy tükör maga elé, mindjárt tudná, miről beszéltem az előbb.

- Naná! Hiszen egy ilyen levél minden ügyvéd álma! Az abszolút bizonyíték!

De...hogyan fogjuk megszerezni? – lohadt le a lelkesedésem.

Nem tűnt lehetetlennek. A válási papírokban szó volt a könyvekről, személyes iratokról, hogy azokat Helén egyelőre megbeszélte időpontban elhozhatja.

- Két hét múlva úgyis odarepülök egy esküvőre, akkor elmehetnék értük.

- Csak nehogy Je..., akarom mondani, János is kapcsoljon.

- Nincs kizárva, hogy neki is eszébe jut, de megpróbálom.

Abban maradtunk, hogyha megvan a levél, azonnal elküldi faxon, hogy még időben fellebbezhessünk. Napjában kétszer kérdeztem meg Szilvikétől, hogy jött-e új fax. Amikor végre megérkezett, úgy hozta be a két ujjá közé csippentve, mintha egy préselt varangyot tartana a kezében.

Bugyuta kis levél volt, annyi szent, „az együtt töltött csodás évekről”, meg az előttük álló útról, amin úgyszintén együtt fognak végigmenni. (Hát, ami azt illeti, elég hamar elfogyott az az út, valaki kilophatta belőle a sódert.) De akármilyen volt is, levél engem régen dobott fel ennyire. Mert benne volt az a bizonyos mondat az ajándék holdról. Nyomban ledíktáltam Szilvikének a fellebbezést, egy példányt visszafaxoltam Helénnek, és mellesleg megkérdeztem, mikor jön haza. Csak hogy még egyszer átbeszélhessük az ügyet.

Aztán valahogy úgy alakult, hogy Tocó nem ért rá kimenni elé a reptérre, akadt egy váratlan, ámde jól fizető munkája. Kénytelen voltam segíteni szegénynek...

Helén meg...nem is tudom...megint olyan másnak látszott. Világosabb volt a haja? Vagy felszedett egy-két kilót? A fene se tudja. A gyorsforgalmi út szokás szerint bedugult, volt időnk bőven.

Érdeklődtem, hogy nehéz volt-e megszerezni a levelet.

Nem, könnyebben ment, mint gondolta. Jenő még örült is, hogy megszabadult egy csomó kacattól, legalábbis ezt mondta. És megkérdezte, fellebbezünk-e.

- Aha!

- Szinte megsajnáltam szegényt. Egy valamiben hasonlít magára. Rosszul viseli a vereséget – nézett rám csúfon-dárosan.

- Azt tényleg rosszul viselném, ha kihúznának a zsebemből húszmillió forintot. Vagyis tizedet, mert a fele így is, úgy is magának járna.

És kicsúszott a számon, ami már egy ideje bökte a csőrömet, hogy őt miért nem hozza egy kicsit se lázba.

- A pénz? Persze, hogy érdekel. Szeretek kényelmesen élni, de még mennyire, hogy szeretek.

- Hát akkor?

- Annyi van, amennyi ehhez elég. Nem vagyok szent. Ha nem lenne, harcolnék érte.

De örül, hogy nem kell. Mert babonás, és nem lenne jó abból a pénzből élni, amiért valakinek meg kellett halnia. Az Üveghold az övé, szereti, és azt szeretné, ha az övé is maradna. Akármennyit ér is.

Kezdtém volna magyarázni, hogy nem így kell nézni, szegény Morettinek aztán édes mindegy, kihez kerül a pénz. És ha már valakihez, hát ne a Jenőhöz. De ismertem már annyira, hogy fölöslegesen járatnám a számat. Egyébként meg úgyis az övé lesz az Üveghold, ha kér a pénzből, ha nem. Az esze meg még bármikor megjöhet, ahogy nagyanyám mondani szokta.

A másodfokú tárgyalásra két hónapot kellett várni, de addig is összefutottunk néha, mert rájöttem, hogy a squash nem tesz jót a teniszkönyökömnek, ezért inkább gyúrni kezdtem egy másik edzőteremben. Véletlenül Helén is oda járt... Közben Jenőkém megkapta a fellebbezést, mellékeltek hozzá a szerelmes levélkéjét is. Első felindulásában félórás interurbán szónoklatot zúdított Helénre az alattomos kígyókról, valamint a rájuk váró Szodomáról és Gomorráról. Kérdeztem tőle, miért nem vágta le a telefont az első perc után.

- Rossz a szíve szegénynek. Ha nem kiabálja ki magát, még a végén infarktust kap.

Majdnem kicsúszott a számon, hogy az volna csak a bombabiztos megoldás, mert bármilyen jól állunk is per pillanat, egy tárgyaláson minden megtörténhet. Na jó, nem gondoltam komolyan. Azt hiszem.

A tárgyalás napján zuhogott az eső, ezt jó jelnek vettem, mert az első nagy peremet pont egy felhőszakadás alatt nyertem meg. Helén már ott várt a bíróság előtt mahagóni színű hajjal és kosztümben (megkérdeztem tőle, tényleg így hívják), kezében egy kisebb utazótáskával. Kérdeztem tőle, hogy elutazik-e, de csak megrázta a fejét, és nem hagyta, hogy kivegyem a kezéből.

Jenőt elkísérte a tárgyalásra a szilikkonnal bélelt cicamacája is, jézusom, félnék hozzányúlni, hátha leereszt. Még a tárgyalásra is bejött vele. Ezt már díjaztam, még ha Helénnek nem is eshetett túl jól, de három ősz hajú, a magyar igazságszolgáltatás viharos évtizedei által meggyötört néni ült a pulpituson, a fekete talárjukban pont úgy festettek, mint három ványadt kánya. Na, amilyen pillantásokat azok Barbie-ra vetettek...

Megkérdezték Jenőtől, vitatja-e, hogy ő írta a levelet. Nem... Hallottam, ahogy megcsikordult a kiválóan karbantartott műfogsora. Az ítélethirdetés alatt meg szerintem tövig kopott, mert persze nyertünk.

A végén Helén egy pillanat türelmet kért, és kinyitotta a táskáját. Még mielőtt kivette, tudtam, hogy az Üveghold van benne. Ezüstké volt, hűvös és titokzatos.

- Most, hogy már nem harcolhatsz érte, legyen a tiéd.

Akik ott voltunk, mind az Üvegholdat néztük, de ha megkérdeznék, egyikünk sem tudná elmondani, hogy történt. Talán Jenő keze volt síkos az idegességtől, talán Helén engedte el egy század másodperccel előbb a kellesténél. A kopott parkettára zuhanva egy pillanatig még egyben maradt, aztán ezernyi apró szilánkra robbant.

Később, ha rákérdeztem, Helén csak mosolygott, és mindig ugyanazt válaszolta: ha így történt, hát így kellett lennie. És megsimogatta a vékony ezüstholdat a nyakában, amit az első évfordulónkra kapott tőlem. Ajándékba.

Santák Judit:
Lepke

László Zsolt

Az utolsó kapu előtt

Feleségemnek

Sötétlő keretből hunyorog a tó
mint az éjszaka könnyes szeme
Fáradt dajkává lesz körülöttem a nyár
Vártam ezt az alázatból préselt percet
ahogy vár a reszketeg ócskás
aki csak a lomot dicsérheti –

A beismert következmények elmaradnak
mert a Mesterek jelszava elveszett...
Fényévnnyire egymástól
vallatom torzult magamat
ahol „minden harcot győzelemre kell vinni”
és sűrűn váltogatják egymást a megújuló istenek –
A napkeltét akarom benned látni
vér-márványos alkonyatban is
A száraz poroktól asztmás nagyvárosban
„szahara rózsája” lehetnél
vagy Péter-Pál napjai után
a sárga tarlók fölött szalmakirálynőként
táncoltathatna a forrón édeskés szél –

Fekete törpe-kavics vagyok egy csuszamlós
meddőhányó oldalában
Helyem és helyzetem
a föl nem tett kérdésekre is válasz
pedig sosem láttam a legnagyobb hegyeket
nem szemlélhettem egyik óceánt sem
de tényéromat mindig fenéig kanalaztam
és poharamat az utolsó csöppig ürítettem...
Most kilépek a körből
hogyan beléphessek egy másikba –

Melléd langyítanak az esték
Ha hagyod csak Neked gyónok újra
és eléd pakolom megint mind azt
amit meghagyott belőlem a proletárdiktatúra
amit belém oltottak fölmenőim és lemenőim
kényszer-képzeteimet fóbiámat
a félárvák ösztön-szagú nyüglődéseit
rád csurgatom a Plázák idegen fény-vizeit
a strihelők extázis bűnbánatát
az ázott plakátok enyvező gyalázatát

az aluljárók hányástól savós léghezátát...
 Ha hagyod csak Neked gyónok újra
 arról is amit már régen el kellett volna felejtennem
 kockás sálamról amit a fűtetlen vonaton
 még télen elloptak tőlem
 és vissza-visszatérő félelmemről
 hogy érintésem rövidsége hegyi patakká hűti
 test-edényeidben a nedveket...
 Ha hagynád minden éjfélkor csak Neked
 gyónnék újra –

A megalopoliszban
 körülöttünk minden ház egyforma
 Brutális és tömeges
 A főbérlők lopnak
 az albérlők hazudnak
 és a házmesterek általában alkoholisták...
 Így élünk
 egész elrontott valómmal
 térközökbe iktatott küszöbökkel
 átnevelődve vagy átoperálva
 Nem szán és nem bánt a démosz
 világfiként és hazafiként sem...
 Magamban vagyok
 Mégsem egyedül
 Megüdvözülhetnék minden „leszálló ágban”
 mint egy tajgára kicsapott muzsik –
 Tudom hogy visszafogadsz
 mert hűségünk időtlen a közös kelepcebén
 És ha hagyod csak Neked gyónok újra...

Sötétlő keretből hunyorog a tó
 mint az éjszaka könnyes szeme
 Minden lépésed közelebb hozza a túlsó partot –
 Fáradt dajkává lesz körülöttem a nyár
 És megint megtorpanok az utolsó kapu előtt...

Pető Bernadett:
Rács

Méhes Károly

ÖTYE

A május úgy ült rá a kertre, mintha azt mondta volna: itt minden az enyém. Nézzétek: a zöldjeim, a sárgáim, a pirosaim, a fényeim, az illatok. És a távlatok. Ha kilestek a lombok között a varázslatosan kék égre. No, az is mind az enyém. De ne féljétek, nem vagyok irigy. Jut belőle nektek is. Mindenkinek adok, miért is tartogatnám. Viszont sose feledjétek, minden effélét csak tőlem kaphattok. És aki azt hiszi, hogy nagyobb, fényesebb és illatosabb nálam, az nem csak félelmetesen és hiábavalóan hiú, de buta is.

Az ÖTYE tagjai jól tudták már ezt. Öreg Tyúkok Egyesülete, hirdették magukról önérzetesen, és élvezték azt is, ha mások kuncognak rajtuk. Tudták, eszi őket a fene, hogy hat öregasszony úgy viháncol, mintha azok az évek, amikről mesélnek, sose szálltak volna el, és ugyanúgy pusmognak, sugdolóznak, mintha még mindig az iskolafolyosón dugnák össze a fejüket, és a műmárvány oszlop mögül lesnék, közeledik-e bármi tanár vagy diák, aki kihallgathatná világrejtető terveiket.

Pedig tényleg tudtak már mindent. Különösképpen azt, hogy az idővel tiszteletteljes hangon kell értekezni, és a május is a barátjuk, aki köréjük telepedett, és figyel rájuk, suhog és bólogat, attól függően, miféle meséket hall lombjai alatt.

Milyen furcsa, hogy néha úgy érzem, Feritől nem maradt rám más, mint a gumibotja. A sublód mélyén letem rá, már jócskán a halála után. A „kacatok” között. Holott volt ott annyi minden. A lakás is tele hátrahagyott holmijával. A pipái, az órája, a bögréje. Valami, amit tőlem kapott. Bármiféle tárgy lehetett volna, ami az emléken túl az ő megtestesülése. És akkor került elő a gumibot. És abban a pillanatban mintha örökre hozzám nőtt volna. Hordtam magammal mindenhol. Velem volt az utcán, boltban, orvosnál. Otthon is ugyanez volt a helyzet. Ha a konyhában tevékenykedtem, a gumibot ott feküdt a polcon, ha ettem, az asztalon nyúlt végig, a Feri helyén, még a fürdőbe is beengedtem. Illetve nem kérdeztem, vittem. Mint ahogy vele aludtam. Hanyatt fekvé alszom, édeskéim, tudjátok, és a gumibot is ott fekszik a mellemen, és én markolom a végét. Ne gondoljatok semmi rosszra, hé! Néha azt érzem, nem tudok úgy élni tovább, hogy csak akarom a jót, de nem valósul meg belőle semmi. Ismertek már eléggé, azt hiszem. Amikor tegnap becsöngetett az a manusz, valahogy éreztem, hogy most valami rendkívüli történik majd. Elkezdte magyarázni a roppant előnyös pénzmegtakarítási formáját, és hiába mondtam, engemet ez egyáltalán nem érdekel, nincs pénzem, betette a lábát a küszöbön belülre, és az ajtót is lökte befelé. Aztán amikor elhangzott, hogy „nyanya”, odanyúltam a gázóra feletti kis polcra. Egy mozdulat volt az egész. Lendítettem és sújtottam. Szerintem Feri sosem használta a gumibotját, amilyen jámbor volt szegény. De hát mindennek eljön a napja, látjátok. Nem szabad türelmetlenné lenni. Minden megvan valahol, csak rá kell lelni. Ettől szép az élet, nemde, lányok?

Ültem a medencében és csak zokogtam, zokogtam saját szerencsétlenségemen. Tivadar, mért hagytál itt? Tényleg nincs más érzés bennem ilyenkor, csak a végtelen egyedüllét. Aztán úszni kezdtem, úsztam a könnyeimben, le és föl, egyre tempósabban, egyetlen levegővétellel, faltól falig.

Hányszor bepisiltem! Nem tudom, mért taszított mindig az iskolai vécé, de csak rémüldözve tudtam rá gondolni, és lábam be nem tettem volna oda. Aztán az órák végén rohantam haza, már alig bírtam tartani. Anyámék dolgoztak, a kulcsot a kapu mögé rejtették, az alsó résen kellett benyúlni érte.

Zihálva értem oda, leguggoltam, és nyújtottam befelé a kezemet. Az ujjam hegye el is érte a kulcsot, de megkaparintani nem tudtam. Sőt, beljebb löktem. Még beljebb dugtam a karomat, egyre izgatottabban, és a kulcs még messzebb került. Már hasaltam a járdán, a vállamat erőltettem. Nem ment. Ott feküdtem kiterülve, az ujjam végétől alig pár milliméterre a kulcs, és akkor, mint a gátszakadás, jött a pisí. Nem is bántam. Éreztem, hogy minden nedves lesz körülöttem, az aszfalton sötét folt terjeszkedett.

Anyám a bádoglávorbán csutakolt le, ugyanabban a vízben mosta ki a ruháimat is. Ilyenkor nem szólt hozzám egy szót sem. A konyhát két részre szétválasztó viaszosvászon függöny mögül hallottam, amint apám sört bont, sziszegget egyet az üveg. Erre rendszerint kikiáltott, ne igyál, mindjárt jön a vacsora. Apám meg visszaszólt, de hallani lehetett azt is, hogy előbb meghúzza az italt, Mégis, mikor? Vacakoltok itt a kisasszonnyal. Ilyenkor anyám megcsóválta a fejét, és így mondta, Ne foglalkozz vele, bogárkám.

Üres a fejem, semmiféle gondolat nincs benne. Ha mégis, mint novemberi, összepöndörödött levelet kap fel a sietős szél, támad valami észfutamom, magam űzöm el, mert a legmegnyugtatóbb, ha a fej kong, a tekintet szinte üveges, és az idegpályákon még annak a félelme sem settenkedik, hogy valahol, itt bennem gondolat van születőben. A csönd leginkább lelkiállapot.

Későn, tízévesen tanultam meg biciklizni, és persze felnőtt biciklin, mert a faluban nem volt más. Nekiindultam, és ahogy az alvégi lejtőn gurultam, a távolban feltűnt egy autó. Az olyan ritkaság volt még akkor mifelénk, hogy teljesen megrettentem. Ám ahelyett, hogy gyorsan leugrottam volna a nyeregből, csak tekertem, szembe a kocsival. Persze, észrevett, és ki akart kerülni. Én meg, mintha csak mágnesként vonzana, mindig arra kanyarodtam, amerre az autó. Amikor a sokadik cikázás után már majdnem összeütköztünk, mindketten fékeztünk egy nagyot, és én egyben, mint a béka, elterültem a kocsi előtt a murvával felszórt úton. Kiderült, hogy a körzeti orvos az, aki kiugrott a kormány mögül, hozta a kis orvosi táskáját. És miközben korholt a felelőtlenségemért, odaguggolt mellém, és egy csipesszel egyenként szedegette ki a térdemből az apró kőszilánkokat, és a végén lejódotta a sebet.

Aztán eltelt ötven év. Kijöttem a kórházból a nagy hasmütétem után. Akkor mondtam először, én ugyan nem teszem meg senkinek azt a szívességet, hogy meghalok! Összeszedem magam, megmutatom. Biciklizni óhajtottam. Elmentem a legközelebbi boltba, ahol egy jópofa fiatalember rábeszélte egy új típusú női kerékpárra, sőt, oda is adta egy napra, hogy nyugodtan próbálgassam, és csak azután döntsék. Lementem estefelé az utcára, és a kissé lejtős járdán kezdtem el kerekézni. Éreztem, hogy a bicaj kicsit nagyobb, mint kellene, a lábamnak épp csak a hegye ért le. De azért tekertem, amikor az utca végén feltűnt egy férfi, nagydarab, mackós, és a kezében afféle szerelőládát lóbált. És egyszeriben ugyanazt éreztem, mint gyerekként. A szembejövő alakon látszott, hogy el akar állni az utamból, de én újból kérlelhetetlen voltam: mindig megcéloztam, amerre lépett, mintha egyenesen neki akarnék rontani. És az utolsó méteren eldobtam magamat, kiterültem eléje az aszfaltra, onnan pedig úgy néztem rá riadtan, mint az egyetlen emberre, aki képes megmenteni. Odasietett, letette a járdára a szerelőládát, leguggolt, és megkérdezte, fáj-e valamim. Bizony fáj, de nem mondtam. Csak azt, hogy szeretek biciklizni, mert aki biciklizni tud, az különös szabadság birtokosa, és úgy érezheti suhanás közben, hogy sose hal meg. Nézett rám szótlánul és bólogatott.

Nézem ezt a bütykös, öreg lábat, néha elcsodálkozom, jó, hát ilyen az én lábam? És felrémlenek a cipőim, csuda tudja, miért. Mintha azt a sok-sok tucat pár cipőt, amit elhordtam ennyi idő alatt, mind megőriztem volna a lelkemben, és sorba állítva szemlélt tartanék felettük. Ó, hát ti vagytok azok! Akik ismeritek minden léptemet, ott voltatok, ahol én, lehet, hogy bennetek sokkal inkább megmaradt, ami történt. Ti álltatok ott a földön, nagymama udvarán, iskolai folyosón, nyikorgó parkettán, hűvös kórházi kövezeten, forró aszfalton, mindenütt.

És felrémlenek a d.-i kirándulások, amikor anyuka testvéréhez mentünk, ahol egy szem unokatestvérem, Lujzika minden alkalommal a kínzó irigységbe kergetett. Hogy mivel? A cipőivel. Ne nevessetek, öreg tyúkok, ki tehet róla, elvégre, hogy mi kínozza a lelkét, milyen ördögök bújnak beléje élete során? El voltam ájulva Lujzika cipőitől, szandáljaitól, utcai papucsaitól, amiket nyáron viselt. Igenis, van olyan, hogy egy gyermeklány azt érzi, nem érdemes tovább élnie, ha nem lehet neki olyan lábbelije, amilyen ennek a nyafka lánynak.

Apuka és anyuka úgy vélekedett, nem kell nekem utánoznom Lujzikát, nem vagy te majomka, mondták, és megpróbálták ellenállni a cipő- (szandál-, papucs-)vételnek, de nem lehetett sokáig.

Megvették nekem, ami szívem vágya volt, és én boldog voltam.

Egy hétig. Kettőig. Legfeljebb egy hónapig. Amikor anyám húgáék viszonzták a látogatást, és Lujzika egy még újabb, még csásosabb cipőben állított be, és én úgy néztem magamra, mint a Hamupipókék Hamupipókéjére, szegyenkeztem és vágyakoztam, meghasadó szívvel.

Láttam őt, két éve, vagy már három is megvan tán. Magasszárú, fűzős cipőben bicegett, bottal. Mentünk visszafelé a temetőből, belém karolt, szinte rángatott, ahogy ballagtunk a rosszul lerakott betonköveken. Látod, mi lett belőlünk, édeském, kezdte rá a panaszáradatot... Nem is figyeltem nagyon, csak az egyszerre lépő lábainkat néztem. Két öregasszony, ortopéd cipőben az egyik is, a másik is. Határozottan úgy éreztem, az enyém a csinosabb, már amennyiben egy efféle gyártmány még csinos is tud lenni. De akartam, hogy így legyen. Szébb voltam, egészségesebb és boldogabb. Egyetlen panaszó sem hagyta el a számat. Lujzikát tavaly temettük el. És tessék, én itt vagyok. Fájós lábbal, de a szívem már nem fáj semmiért.

Aki emlékezik, mennyire más, mint akire emlékezik, ha ugyanaz a személy? Amit magában hordoz, ő maga-e, vagy csak olyan, mint a kamra, amit teliszűfolnak mindenféle holmival. Csupa régiség, aminek legtöbbször könnyen rámondhatja bárki, hogy lom, kacat. És milyen ritka, hogy valaki betoppan ebbe a kamrába, lázasan kutat, és földöntúli öröm terül el az arcán, amikor a kezébe foghat valamit, amiről azt hitte, örökre eltűnt. Pedig nem, épp ellenkezőleg, örökre megvan.

Nincs bennem igény az öröklétre, hogy bármi is „minden” legyen. Még a rossz is jobb, legalábbis érdekesebb, mint a végtelen és tökéletes bizonyosság.

Azt hiszem én vagyok az egyetlen a világtörténelemben, aki lealkudta a gyónás végén a kiszabott penitenciát. Húsvétkor elmegyek gyónni. Mondhatjátok, megszokásból, de akkor is. Nem árt néha egy kis szembenézés önmagunkkal. Afféle leltár, leszámolás. Amekkora bűneim nekem vannak... A böjti szelek teszik tán, megbolondítják az embert. Mindegy.

Öreg pap volt, de kedves, igazi jámbor lélek. Végighallgatta a mondókámat, mormolt, aztán kiszabta a büntetésemet. Két rózsafüzért kért. Nem is értem, mi történt velem, de szabályosan fellázdattam. Az rengeteg, kiáltottam fel, atya, nem tegye ezt velem! A hangom megkergült galambként csapódott ide-oda a templom falai között. Szegény öreg teljes riadalomban emelte rám mélykék szemét. Még sose hallott ilyesmit. Csak dadogni tudott. Leányom, hát jól van, belátom, nem is vagy te olyan bűnös lélek. No, jó, nézzük csak, végül is nem az imák száma számít, hanem az elhatározás, ugyebár... Mondjal egy Miatyánkot és egy Üdvözlégyet... És tudjátok, mit mondott búcsúzóul? Nem ám, hogy Mindörökké meg Ámen, hanem azt, Menj utadra és légy jó, kedvesem. Ez volt az igazi feloldozás.

Nézték a kertet, ahogy a nap elkezdett a cseresznyefa ágai közé bújni. A színek mélyülni kezdtek, és ők is süllyedtek ebbe a mélységbe. Még látták egymást, meg kivehetőek voltak a kontúrok. Valamelyikük meg-megszólt. Aztán ahogy beköszöntött a sötét, úgy telepedett köréjük a csönd is. Illetve, dehogy is. A májusi csönd mindig olyan eleven. Tele van hangokkal, zizegéssel, susogással. Akinek füle van rá, így, szavak nélkül is hallja a végtelen történeteket.

Kiss Ágnes Katinka: Nő az ablaknál I.

Tandori Dezső

Két nagyon nagy nőirőről

(Rövid emlékezés)

Virginia Woolf

Az utóbbi évek egyik legnagyobb elit-irodalom-sikere. Elit-irodalom tömegsiker nálunk. Ez meglepett engem. S meglepte az Európa Kiadót is, egymást érik az utánnomások.

Röviden szeretnék csak, itt, most. Hét könyvét fordítottam Virginia Woolfnak, az elsőt 1973 táján, a másikat a 80-as években, s ötöt most, 6 év leforgása alatt. Vele fejeztem be angol műfordítói pályámat. Ki mással, mivel? Kezdttem Fitzgeraldtal, Dylan Thomasszal, folytattam – s nem voltam anglista, amerikanista! Német lett volna a fő szakom, Németországból, Ausztriából vannak komoly kitüntetésem, s csak mint fordítónak, némiképp esszéistának, mert sajátabb műveim sehol nem ismertek valami nagyon, elit körökben is szűkösen... – ah, folytattam 6-7 amerikai költővel, kötetnyi mind, Salingerrel (Zooey; Magasabbra a tetőt...), Sylvia Plath-szal, Eliottal, Melvin Burgess már a zárás körül „történt”, Ivan McEwantonól is két mű... nem sorolom. Két Shakespeare, némi Keats, Beckett, Poe, Oscar Wilde (aforizmák, két kötet)... befejeztem. Hogy Virginia Woolfról az Európa kérésére könyvet is írhattam, a sors külön áldása, jutalma. Hogy az *Orlando* és a *Hullámok* összekapcsolásával regényt is írtam, szerintem regényírói „próbálkozásaim” legjobbját mostanából, nem is hálálható meg senkinek-semminek. Majd jövőre látni lehet. *Torlandó szörfpóker* Mrs. *Dalloway* *The Voyage Out* – *Messzeség* *Night And Day* – *Éjre nap*, hogyan fordíthattam volna a címet másképp! Ezt túlságosan hagyományos regénynek ítélik, szerintem pontos, remekül szerkesztett, mesterségbeli tudás szempontjából is sodró, lenyűgöző munka. Olyan aprólékos részletezés világába tudja szurkolóként, „érdekelként” mintegy bevonni az olvasót, hogy utoljára talán gyerekként, bábszínházban voltam cselekmény, sorsok iránt ennyire elkötelezett, mint itt. Időrendben (a keletkezés sorában) az általam fordítottak közül szinte együtt „jön” a *To the Lighthouse* – *A világitótorony*, előtte kicsit éppen a *Mrs. Dalloway* – címe ugyanaz -, s a később fordított *Messzeség* lapjain előtűnő Dalloway-házaspár nekem így külön érdekesség lehetett, és jön a világirodalom egyik legköltőibb regényversének tekinthető *The Waves* – *A hullámok*. Woolf e könyvekben már a nevével összeforrt regényfolyam-művet alkotja, a hibátlan szövedéket, tökéletes mozaikot, a meg-nem-mondom-miről-szól-mégis-értem együtteseit.

Sokan voltak elégedetlenek egykoron a következő, realista regénnyel, címe *The Years* – *Az évek*. Itt egy londoni család több generációjának személyein át kíséri figyelemmel az író a világ, a társadalom, a felfogások változásait, és szomorúságoknak ad tündöklő ellenpontokat Londonnal, sokunk szeretett városával. Csehovi értékű nagyjelenetek, sokszereplős báli együttesek, összejövetelek... tolsztoji rangú stílus. Virginia Woolf realizmusban is a csúcson.

Végül a másodikként fordított *Between the Acts* – *Felvonások között*, már nem is London, de nem is az angol vidék, hanem az egész angol történelem fanyar, bohózatos történetét adja szerzőnk, vidéki színjátszók előadásában, amit az ottaniak, a helybeliek mindenféle történetei tesznek kesernyessé még, vagy mulatságossá. Együttlét és szétszóródás az alaptéma. Virginia ismerhette ezt a „kérdést”, hiszen már csak a férjével alapított nyomdavidallalkozásuk és kiadójuk révén is állandóan társaságokban éltek, s a remek festőművésznő nővér, Vanessa Bell a piktorok csapatait is „behozta”.

A harcok Virginia Woolf nézetvilágát több regényben is megismerhettem (nőmozgalom, leszbikus-ság), szerelmi és más vetületű magánéletéről ő maga vezetett „centire” naplót, de környezetének férfi- és nőtagjai is feldolgozták a témát. Mégsem szabad regényeiben őt keresni híven, csodásnak mondható önzetlen nőalakjaiban, a kalandos küzdőkben stb. – mert igazi regényíró volt ő, s az ilyet a fantázia teszi. Az ő fantáziáját pedig a százados tehetség hevítette páratlan sugárzásúvá.

Nemes Nagy Ágnes

Ismétlem, a sors kegye... s az volt, hogy nemcsak angol műfordítói pályám végén állt egy ilyen álomjelenség, de költői (s ha Ottlikékat leszámítjuk, mint biztatókat), műfordítói menetelésem rajtjánál is tünemény nőalak áll, Nemes Nagy Ágnes, sokunk feledhetetlen gimnáziumi irodalomtanára. Az 1955-1962 közti évek kétes, ám könyvkiadási sok szempontból ámulatos idejében egyrészt korai támasz volt a kutyakölyök-poétának Nemes Nagy, másrészt szellemi bevezető olyanok társaságába, mint Mészöly Miklós, Mándy Iván, Ottlik Géza, Kálnoky László, Polcz Alaine, Lengyel Balázs, de áttételesen Pilinszky János, Weöres Sándor, Jékely Zoltán.

Ez olyan előny volt nekem, a klasszikusok iskoláit eleve szívesen (evidenciatudattal) végigjáró írónak, hogy nem lenne csoda, ha betagozódtam volna valahova..., de így sincs baj (tréfálok el a kérdést). Hogy a Nyugat nagyjait, a francia irodalmat, eleve a világgöltészetet mintegy alapvonalakban, összefoglalva, mégis lélegző közelséggel ismerhettem meg, Nemes Nagynak köszönhetem. A lélegző közelség azt jelenti, hogy egy nap (Lengyel Balázs börtönben volt épp?) nem Mészölyék társaságában,

Kálnokyval stb. voltam tanárnőmnél délután (könyvekért, zsenge verseimet vinni), hanem Ottlik Géza volt ott, számomra egy kalózképű úriember, és tanárom lelkesen hallgatta Ottlik fejtegetéseit, hűmmögő-dünyögő előadásait Graham Greene-ről, Fitzgeraldtól, Hemingwayról, eleve a prózáról etc. A világ legkisebb embere, mondta Nemes Nagy, s többször megvallottam szégyenkezve, hogy nem tudtam, eljövök sem, a nevét. Ottlik még maradt. De előtte Nemes Nagy a legújabb Rilkefordításait olvasta fel. Micsoda élmény. Megtanultam, hogy Rilke lefordíthatatlan, meg hogy Ottlik nem ért a költészethez. (Értett! Ottlik maga fénymásolt nekem kései és hagyatékban lévő Rilkéket, első válogatott műfordításoktetem alapdarabjai lettek ezek. S most, már Ottlik és Nemes Nagy emlékének hódolva csak, egyszerre a kettőnek, önszorgalmamból két hét alatt fordítottam 100 Rilkét... azaz 49-et, 51-et a régiékből adtam a tervben lévő, remélem, két év késedelem után megjelenő Rilkéhez. Legjava versfordításaim! Sikerültek, állítom merészen. Lehetett Rilkét fordítani.)

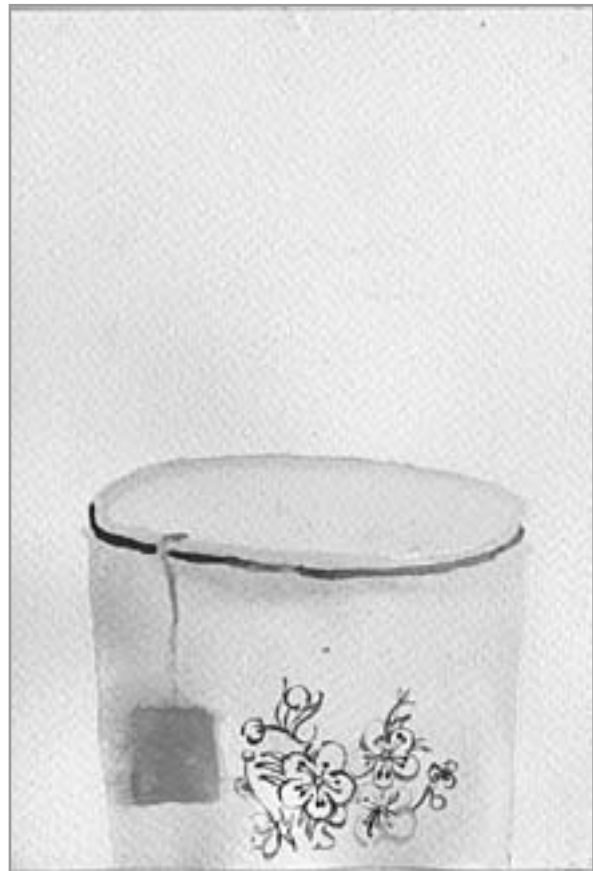
Nemes Nagy szigorúan bánt velünk, sülvölvényekkel, és általában is ilyesmi jellemezte: nem engedett a „negyvennyolcból”. Micsoda iskola volt! Igaz, nem tudta, mi az egzisztencializmus, de: „Fiacskám, maga majd elmeséli nekem!” Egzisztencialista vagyok, ma, amikor „senki se az”, hallom. Sebaj, nem vagyok brancs-ember, s Nemes Nagy, főleg Lengyel Balázs poszt-Újholdjából ezért is lettem 1964 körül eltanácsolva. Barátkoztam Mészöly Miklóssal! S barátkoztam e nagyszerű emberrel. És a legtovább Ottlikkal. Jékelynek válogatott verskötetét állítottam össze épp, előszóval, s a Jékely-család szent bizalmát élvezem. Weörest is megismertem (Nemes Nagynak nem volt kedvence, érthető), és a legpoétikusabb, ily szempontból a legnagyobb mives magyar költőnek tartom. Mondom, Ottlik Géza és felesége kényszerített rá a fordításra. Ez nem témám. Mészöly révén ismertem meg a modern filozófiát, Polcz Alaine segített pszichológiai kérdésekben, Kálnoky a legcsodásabb „egyversű” költő, elioti méretű ebben (*Szanatóriumi elégia*), sajnos, csak Szentkuthyhoz nem vezérelt el a „Nemes Nagy-út”.

Ma már, egy év híján, hogy hetven vagyok, és ténylegesen igen sokat dolgoztam, s szeretnék minél teljesebben nyugodt tízéves korszakocskát még (s helyette folyvást beteg vagyok, de komoly sérülésekről, fenyegetésekről van szó! Mindegy, az én bajaim csak), ma már azt mondhatom, álom volt Nemes Nagy hatása, az indítás... a sok tanulság... a madárversek, Trisztán... Budapest... enteriőrök leírása... az erkölcs keménysége... ily lecke mindönkre ráférne több... de nem nyomott el ő engem soha, sőt, hogy „kiakolbóltott”, főleg Balázsa, mondok, Mészölyvel (akivel 1966 táján szintén megszűnt a barátság aktív gyakorlása, mert Mészöly belevetette magát a közösségi-politikai élet kérdéseibe, s itt nem követtem meg egyáltalán... de az ő szeretetét, meg Alaine becsülését is, máig, még síron túlról is áldóan érzem), mesterem

lett... s Ottlik! A konzervatív-modernség csodák-csodája.

Végzés és kezdés: két nagy írónőalak. Köztük a sokat próbáló, igazából pályájával kész csekélység... magam. Nemes Nagy mellett vagyok az Osiris klasszikusdiáktankönyv-sorozatában, egyetlen élő. Műfordítóként Goethe-medált kaptam. Osztrák tisztikeresztet. De nem díjakért csináljuk. Csak azért mondom ezt, síron túlra, hogy... Igen, kedves Nemes Nagy Ágnes, csoportember én is lettem volna, de nem alakultak meg (hála az égnek) az én csoportjaim. Ezt még apám is, aki féltett engem a magánytól, belátta. Így lett jó. Madarak lettek a társaim... egy írónak is tehetséges feleség adatott, aki ugyanúgy nem bontakoztatta/tathatta ki adottságait, ahogy anyám. De róluk szemérem okán nem beszélhetek.

Íme, az áldott-átkos irodalom. Felment és megajándékoz minket. Felmentő seregeimben voltak e csoportszellemű írónők, Nemes Nagy és Virginia, segítettek engem abban, hogy – sérülve bár – intakul lehessek magam. Nem is, hogy magányos. De az is. Ne panaszoljam tehát ennek hátrányait. S milyen hosszú írás lett ez!

Fischer Judit: Tea

Gyimesi Katalin:

Leány és nő között

(*Tűnődések A Labancz Anna gyilkosság ürügyén*)

„Ej, te bolond, tán ismersz olyan gyümölcsöt, mely önmagát megeheti? Ha csak magadnak vagy szép és fiatal, inkább ne légy soha. **Semmi a nő, csak férfi teheti valamivé:** anyává teszi. A gyermek, akit szül, az egyetlen, amivel asszony a létezését a természetnek megköszönheti. Nyomorultak a magtalanok, de **én kétszeresen boldogtalan, aki sem szűz, sem asszony nem vagyok!**”

(F. Hebbel: *Judit*)

Bár Asperján György könyve elsősorban a felvetett jogi, erkölcsi problémák miatt áll mindmáig a figyelem középpontjában, mindezt mellőzve érdemes kísérletet tenni egy másfajta, a szöveget a nővé válás narratívájaként tekintő – inkább érző, mint értő – olvasat létrehozására, amely – mellőzve most a valóságra való vonatkozást – egyértelműen a fikcióra irányul.

A modern világ egyértelműen „hímnemű” világ. A nő nem azt a szerepet játssza benne, amire érdemes, de ami még ennél is nagyobb probléma, hogy a nők lassan már azt sem tudják, milyen az a szerep, amit játsznianuk kellene. Az évezredek kiszolgáltatottság után a gyengébbik nem szinte megrettenni látszik attól, hogy egyenrangú személyiségként kezeljék, és ahelyett, hogy sajátos (nőies) alkatát, szellemiségét, tehetségét figyelembe és birtokba véve, megtalálná önálló rendeltetését a világban, szerepek egész (többször egymást kizáró) sorát erőlteti magára, aminek következménye, hogy mindinkább elveszíti önmagát. A mai nő keménykötésű vezető és védelemre szoruló kislány, intelligens tárgyalópartner és WC-t pucoló háziasszony, öntudatos szingli és támaszt nyújtó feleség, „szexistennő” és alázas családjánya... stb. egyszerre. Zűrzavar és esetlegesség uralkodik tehát a szerepek terén, amelyben meglepő módon a modern nő – még ha nem is veszi észre – továbbra is behódol a korábban rárótt társadalmi szerepeknek, amely nem más, minthogy „egy uralkodó és központi képet *szolgáljon* – a férfié”. A magára erőszakolt szerepek célja a Másíknak való megfelelés, ugyanis a női nem – úgy tűnik – csak másokkal (a Férfival) összefüggésben tudja meghatározni önmagát – és ez a kezdetektől fogva így van. Egy kislány első reprezentáns férfiszemélye az édesapja, ami mindig különleges kapcsolat. Az apa-leány viszony a lehető legtisztább kapcsolat férfi és nő között, és meghatározó a lány további életére, és ezen belül is leginkább leendő

kapcsolataira nézve. A kislány első ösztönös szerelmenyilvánításai mindig az apa felé irányulnak (ahogy a kisfiú először az édesanyját akarja feleségül venni), de a leányok esetében (a fiúkkal ellentétben) gyakori, hogy felnőve is apjukhoz hasonló társat keresnek (amiről persze az édesapák többsége már nem tud, és olykor még a lányok számára sem teljesen tudatos). Kilépve a gyermekkor védelmet jelentő burkából a kamasz lány számára megkezdődik a vigasztalan hajszája a szépségért, ugyanis „olyan kor ez, melynek a fiatalság, az egészség és a testi szépség a rögeszméje. A televízió és a mozi, e domináns vizuális médiumok kitaróan emlékeztetnek arra, hogy a karcsú és kecses test, valamint a vonzó arcon felvillanó gödröcskés mosoly a boldogság kulcsai, sőt talán ezek alkotják a boldogság lényegét.”¹ Ez a kívülről rákényszerített kép elképesztő rombolást okoz a serdülő lányok érzelmi, fizikai és mentális fejlődésében, aminek eredménye a rengeteg, táplálkozási zavarokkal küzdő, depressziós illetve komplexusos fiatal. A szépség már-már a nő(i)ség egyetlen, vagy legalábbis legfontosabb attribútumává vált, ami sokszor megoldhatatlan helyzet elé állítja a tinédzser lányokat. Állandó összehasonlítás az életük, amelyben a média által kreált (meghamisított) „ideális” nőképpel szemben óhatatlanul alulmaradnak, ami feszültséget, sőt agreszív szót szül önmagukkal (súlyosabb esetben pl. anorexia, depresszió, öngyilkossági kísérlet) vagy éppen másokkal (szebbnek ítélt társak gyűlölete, kiközösítése, megszegyenyítése) szemben. A kíméletlen harc ennek ellenére tart, sőt fokozódik; és, hogy ki marad állva a versenyben azt mindig (az életkornak megfelelő) férfítársadalom dönti el. Fel nőni, nővé válni sose volt könnyű, de a mai viszonyok között talán küzdelmesebb, mint valaha – még akkor is (Labancz Anna történetét ismerve), ha az oly hön áhított szépség a birtokunkban van. Asperján György tizenhárom évestől a halált jelentő (nem egészen) huszonegy éves korig követi a felnőtséget és ezen belül a férfikkal való viszonyteremtés buktatóival küszködő Annát, akinek feje fölött ráadásul mindvégig ott lebeg az édesapja szörnyű tettében és halálában megtestesülő Végzet.

Adott a leányát rajongásig szerető édesapja (Labancz János), és a különleges bánásmódban boldogan fürdő kislány (Anna), aki ugyan érzékeli, hogy a család többi tagja – talán éppen kivételezett helyzete miatt – elhúzódik tőle, de az istenként tisztelt apa odaadása mindenért kárpótolja. Annát apja mindent felülmúló szeretete királylánnyá avatja, ami jó alapot adhatna az egészséges női méltóság kialakulására – ami nélkül nehéz boldogulni a (férfiak uralta) felnőtt lét bonyolult világában –, ha a kapcsolat nem venne egy kegyetlen fordulatot, ami Anna férfikkal való későbbi viszonyát is végzetesen megpe-

¹ Kerntől idézi *Mike Featherstone*. *Mike FEATHERSTONE, A test a fogyasztói kultúrában* In: *Mike FEATHERSTONE–Mike HEPWORTH–Bryan S. TURNER, A test, Bp., 1997.*

csételi. Az alkoholtól megvadult apa megerőszkolási kísérlete összetöri a kislány feltétel nélküli szeretetben való hitét, ami után Anna kivételezett helyzetét már nem ajándéknak, hanem bűnös kegynek tekinti, amit tisztátalan módon törleszteni kell. A szörnyű helyzet okozta zavar és félelem hatására ösztönösen apja halálát kívánja, ám amikor az bekövetkezik (ismeretlen elkövető gyilkolja meg, akárcsak tíz évvel utána leányát), agressziója végérvényesen önmaga ellen fordul. Súlyos önvád gyötri („Vétkesnek érezte magát a megmagyarázhatatlan szerelemmel szeretett apa és férfi nemtelen végzetében”), ami arra készteti, hogy minden áron teljesítse néhai apja óhaját, és csak mérnökhöz menjen férjhez. Az évek múl-
nak, de a végzetes éjszaka emléke Anna jobb lábán (egy forradás képében) és szívében cseppet sem halványul. Minden egyes csalódás után (és olykor öntudatlanul is álom képében) felrémlik benne a minden áron eltemetni kívánt, eltitkolt-elfojtott múlt:

„A lányok szinte kivétel nélkül az apjuk szeretetében nőnek fel, az apa a lányát imádja bennük, míg őt az, akit mindenkinél jobban imádott a földön, aki apa és férfi-bálvány volt számára, le akarta teperni a lószaros istállóban, és amikor ez ellen tiltakozott, úgy vágta képen, hogy felrepedt a szája... Utána pedig elkövetett egy ennél is nagyobb és borzalmasabb bűnt: egyik pillanatról a másikra meghalt és magára hagyta azt, aki csak általa és érte tudott élni mindaddig, amíg a lányát látta benne, és nem szajhát, mint szinte minden férfi.”

Az átélt borzalmas események (amelyeket a szigorú apai tilalom némaságra ítélt) örök életében kísértik, ami – az állandó megmagyarázhatatlan félelemérzet mellett – óhatatlanul rásüti bélyegét önmagával és a férfikkal való viszonyára is. Önértékelésében teljes a zűrzavar: hol vigasztalanul kevésnek érzi magát – különösen az értelmiségi fiatalokkal szemben – („Ez a kevés minősítés beleégett a lelkébe, újra és újra hevülő sebbé vált.”), hol pedig mindenkinél többnek („Egy olyan lányt, mint én vagyok, ki kell érdemelni. A szépségnek ára van.”) attól függően, hogy éppen melyik férfi értékítélete jut el hozzá, ugyanis önmagában (attól függetlenül, hogy a férfiak mit gondolnak róla) meg sem kíséri elgondolni önmagát. Külsőjével kapcsolatban is ambivalensek az érzései: egyszer gyűlöli szépségét („...szégyellte és bántotta a szépsége, amely bajt zúdított rá.”), ami nemcsak apja szörnyű tettének kiváltó oka, hanem egész életében elidegeníti tőle a társadalom női tagjait.

„Anna idegesítően szép volt, és vesztére ezt tudta is magáról. Sőt mondta is, ami szintén bosszantott egyeseket. És úgy is viselkedett. Volt a mozdulataiban, a járásában, a szavaiban valami kihívó és megbocsáthatatlan.”

Másszor éppen ellenkezőleg, szinte tobzódik önnön gyönyörűségében: órákig tetszelegve nézegeti magát a tükörben; földszinti szobában, nyitott ablaknál, lámpafényben vetkőzik; egyre kisebb bikiniket hord...

„Volt benne valami kényszeres önmotogatósi vágy. Azt akarta, hogy minél többet lássanak belőle. Ha nem ütközik tilalomba, melltartó nélkül napozott volna, hogy lássák a férfiak, milyen formás melle van. Vágyott rá, hogy kívánják. Hogy ácsingózzanak utána.”

Valósággal hajszoja magát egyik kapcsolatból a másikba (de természetesen csak az apa által óhajtott mérnök, illetve mérnöknek tanuló fiúval), és mindannyiszor azt hiszi szerelmes, pedig, amit átél, csupán a fiatal leány érzelmi felindulása, aki a *férfi*val találkozik (nem pedig egy bizonyos fiatalemberrel). Nincs ideje várni, hiszen a mindenki előtt titkolt, bűnös múlt mind sikeresebben döngeti a rázárt ajtót, hogy mielőbb felemészthessen mindent, ami még ép Anna lelkében, a leány pedig menekül a férfiakhoz (hogy felejtse apját, aki szülő helyett férfi szemmel tekintett rá), a szerelemhez (hogy kitörölje emlékezetéből a felé irányuló vágyat, melynek még a gondolata is tisztátalan) és a szexualitáshoz (hogy a teljes nővé válásával eltörölje a lányságán esett szennyes foltot).

„Azt szerette volna, hogy a lelkét ölelve szeresék a testét. Csodára áhítozott, hogy ne gondoljon többé szorongással a lelket sorvasztó pillanatra, amikor apja magához szorította, csókolni próbálta. Ezt a szégyent és szégyenkezést, ezt a megalázottságot ki akarta törölni az emlékezetéből, az érzelmeiből, a férfiakhoz való viszonyából.”

Anna megváltást és feloldozást keresett a kapcsolatokban, amit a szépségétől megrészegetett, csupán élvezetre hajtó férfiak talán akkor sem tudtak volna megadni, ha akarták volna. Egyre csak gyöttrődött, aminek feloldását gyűlölt szüzességének bármi áron való elvesztésében vélte megtalálni, ami lassan rögeszméjévé vált. A próbálkozásain azonban átok ült: hol a férfi bizonyult impotensnek (a későbbi gyilkos, Lázár János kétszer is – ez végül Anna életébe került), hol pedig a leány szervezete blokkolta az aktust. Mert a tudatban ideig-óráig el lehet ugyan nyomni gyerekkori traumát, de a test emlékezik. A szeretkezésre való képtelenség tetőzte a mániákusan nővé válni vágyó lány fájdalmát (úgy érezte, a lányság „kudarca” után, íme most nőként is megbukott), és ettől kezdve még inkább misztifikálta a vágyott nemiséget, ami majd „megmenti múltja gyötrelmeitől, feloldozza égető bűne alól.”. Minden gondolata a szexualitás körül forgott, minden nőismerőssel erről beszélt, minden barátjánál ezt sürgette, megszállottan akarta minden nap; de minden éjszaka (még akkor is, ha

közvetlen előtte még vad szenvedéllyel vetette magát az aktuális férfira) ösztönösen öléhez húzott lábakkal, kezeit védőn maga elé tartva aludt el. Ott vergődött valahol leány és nő között.

„Mikor szabadulok már meg ettől a terhes szüzességtől?! – írta zárásként. Úgy érezte, amíg ezen nincs túl, mindig visszatér kibeszélhetetlen kamaszkori élménye és vele együtt az a görcsös fájdalom, amely megakadályozza, hogy olyan boldog legyen, mint Margit vagy az összes többi nő.”

Anna öngyógyító kísérletei valójában a tünet megszüntetésére irányulnak (a férfi befogadásának képességére – fizikai értelemben), pedig magára a betegségre (a férfi befogadásának képtelenségére – lelki értelemben) kellene. Testét akarja megszállottan megnyitni, holott a lelkét lenne szükséges, hogy „kimondja a rettentet, s ezzel fel is oldja”. Az aktus, amit olyan mániákusan keres, voltaképpen a kibeszélés aktusa, amit viszont tilt a sok évvel ezelőtti apai szigor. Mindeközben mintegy az elfojtott emlék reinkarnációjaként Annának újra el kellett szenvednie egy megerőszkolási kísérletet, amely verésbe torkollott. Ezek után a már sokat szenvedett leány *„tudta, hogy minden összetört benne, és többé már nem lesz belőle ember”*, ráadásul ismerősei nagy része az ő hibájának tekintette a történeteket. A túléléshez a számára identitásképző szépségből merített erőt, mert úgy érezte, már semmi más nem maradt neki. Fogadkozott, hogy többet nem bízik meg az emberekben (különösen a férfiakban), de saját természetét mégsem győzhette le, és tovább kutatta – semmivel sem kevésbé elszántan, mint ezelőtt – a menedéket nyújtó szerelmet, amivel újabb csalódásoknak tette ki magát. Anna csak tiszta szívvel, mindenét beleadva tudott szeretni, ami megrémítette az elkötelezettségtől amúgy is rettegő férfiakat. Vonzó volt számukra a fiatal kora ellenére saját lábán álló, értük bármit feloldozni képes, különleges szépségű nő, de riasztotta őket leplezetlen felajánkozása és fojtogató ragaszkodása. Anna végül ráakadt a Férfire, aki meglátta az ő gyermekien tiszta, igazi arcát és – ugyan hosszú vergődés után, és egyelőre hátrítva a lány számára oly égetően fontos szexualitást – benne találta meg a tökéletes Nőt, akivel kiegészülve élhet majd csak teljes életet. Az apa óhajtotta mérnök-vőlegény szerelme királynóvé tette Annát, és ezzel visszarepítette a „fordulat” előtti gyermekkor tökéletes világába, ami képessé tette az időközben felnőtt leányt, hogy végre szembenézzen a múlt, már egy évtizede embertelen módon hurcolt súlyos terhével. Édesapja sírjánál kimondja: *„azon a napon (az esküvőén – Gy. K.) én mindent megbocsátok, és bocsáss meg te is nekem!”*. Ezzel helyére kerül az a tíz évvel ezelőtt végzetesen félrecsúszott elem, amely mindaddig átokként ült a férfiakhoz fűződő kapcsolatain, és végre zavartalan végbemehet az annyira hön áhított feloldódás a másik Nemben, a másik

Félben – mind testi, mind lelki értelemben; ami által végérvényesen szabad lesz, és azzá válhat, ami mindig is akart lenni, egy Igazi Nővé egy Igazi Férfi oldalán. Így lehetett volna, így is kellett volna lennie... de nem így lett. Nem így lett, mert egy hiúságában és férfiasságában megalázva érzett, embernek mondott ismeretlen, istent játszva, a rajta esett sérelmeket az ártatlan Labancz Anna brutális meggyilkolásával torolta meg. Lázár (a többször impotensnek bizonyult ex-barát) mindvégig úgy tekintett Annára, mint tárgyra, amit birtokolhat, és aminek nincs más dolga, mint őt szolgálni és igényeit kielégíteni. A lány kezdetben, mivel szerelmet érzett, behódolt a férfinak; és később, a már elviselhetetlenné váló kapcsolatból való kilépés után is istápolta a labilis idegzetű férfit. Lázár nem érzett szerelmet, csupán vágyat a gyönyörű nő iránt, illetve szerette azt, ahogy az alulról jött, nehéz sorsú, fiatal ápolónő, őrá, a tapasztalt(nak hitt), értelmiségi családból származó mérnökhallgatóra tekintett. Hiába, „amióta csak világ a világ – írja Virginia Woolf – a nők olyan tükörként szolgáltak, amelynek varázsa és bűvereje abban állt, hogy a valódi méretük kétszereseként tükrözte vissza a férfiakat.” Viszont, ahogy Anna egyre jobban megismerte a barátját, ez a kép is folyamatosan formálódott, míg végül egy méltóságot vesztő, erőszakoskodó, de testi-ségre képtelen, szájalomra méltó embert mutatott, amit az önérzetes férfi képtelen volt elviselni. Önigazolásként meggyilkolta a saját kudarcáért bünbaknak kikiáltott Labancz Annát, méltatlanul megszakítva egy sok szenvedés után végre révbe érni látszott nő életfonalát. *„Mindén úgy zajlott, mintha mi sem történt volna. És nem is történt, csak meghalt egy fiatal nő, aki élhetett volna még ötven vagy akár hatvan évet, ha sorsáról Isten dönt, és nem egy féltékeny, önző, önmaga szenvedélyét mások életénél többre tartó ember.”*

Suzanne Király-Moss: Tanulmány III.

Sütő Csaba András

**(Hold-
ének)****(Mezey Katalin: Holdének és
más versek gyerekeknek)**

Gazdag tematikájú verseskönyvvel jelentkezett Mezey Katalin. Gyerekverseinek világa tágas, ugyanakkor belakható, bejárható, szerethető terep, melynek interpretálása örömet, felhőtlen szórakozást kínál. A *Holdének és más versek gyerekeknek* című kötet gyermekversei a magyar gyermekvers hagyományait messzemenőig felhasználják; a tematika gazdagsága a formavilág bőségével párosul. A mondókák, a dalszerű formák mutatják a népköltészeti örökség birtokba vételét s egyben annak gyarapítását, néhány vers viszont a lazítottabb formáknak engedelmessé, hevenyészettebb rendezettségét követve, inkább a szabad vers felé mutat. A tartalom rendezi tehát a formát, megkeresve

és megtalálva a legalkalmasabb kifejezőmódot.

A versek egyszerre jelentik a világ kimondását és birtokba vételét; a látásmód, az egyéni megfogalmazás alapvető attitűdje Mezey Katalin verseinek. A világot olyanak ábrázolja, amilyen. Mondhatnánk, hogy e gyerekversek a valóság talaján állnak, pontosabb azonban, ha ezt a pozícionáltságot inkább kiindulásnak; viszonyítási és elrugaszkodási pontnak tekintjük. Jól példázza ezt a kötet nyitóverse is, mely a konkrét látványból indulva transzponálja a látottakat egy másik (imaginárius) érzékelési dimenzióba. A látható és a láthatatlan találkozása ez, a magaslat és a mélység pásztázása; a természet látványáá lényegítése, mely aztán metafizikai irányba mozdít el bennünket: „A tágas völgy az ég aljáig ér. / Göndörödnek benne erdők, hegyek, / az országhát közöttük halad, / de szabad szemmel látni nem lehet. A messzeségben aranyos tetők: / a Tátra havas vonulata áll, / csillog rajta az esti napsütés.” A konkrét látvány itt kezd átlényegülni, a konkrét képek a megfoghatatlan távolságba lépnek át: „Az égbe olvad a láthatár.” A horizont és az ég lényegtelen különbségűvé válik, melyhez a felső nézőpont ad mégis-mégse támogatást. Ezt ellentételezi a körhinta-hasonlattal, ami a körforgás képzetét keltheti bennünk, szinte a szédülés vesz elő bennünket, hogy aztán a verszárlat már a transzcendentális bizonyos bizonytalanságával jelentse ki a fölének boruló égről: „De nem forog: itt fön áll az idő.” (*Kékestető, 1952–2007*). Országunk legmagasabb pontja visszatérő motívum, amely a kötet kvázi zárásaként újra megjelenik, a régi karácsony apropóján (*Karácsony Kékestetőn, 1952*).

A természet egyébként is fontos szerepet tölt be a kötet egészét tekintve. A gyermek közvetlen környezetének ábrázolása, s az ehhez kapcsolódó reflexiók megindítják és kiterjesztik a fantáziát. Mezey képei plasztikusak, könnyen és jól értelmezhetők. A kötet külön érdekessége és vitathatatlan erénye, hogy a természeti jelenségek ábrázolása mellett képet kaphatnak a gyerekek a modern kor csodált és félt (gép)tárgyaiból is. A közlekedési eszközök bemutatása, a mindennapok forgataga, az ünnepek sorjázása dinamikussá s egyben változatossá teszik a kötetet.

Több helyütt találkozhatunk ciklusba szedett versekkel, melyek egyetlen tematikának rendelődnek alá, poétikai megformáltságuk azonban eltérő. A *Téli mondogatók* és a *Vízi versek* darabjai a népköltészethez, szorosabban a népi gyermekversek hagyományához kapcsolódnak. Szövegük tiszta és érthető, könnyen memorizálható, ugyanakkor határozott gesztusokkal mutatják be tárgyukat: „Cserepes iszap / a malom alatt. // Börgyári vörös / patak vizével / kerék nem köröz. // Éjjel nyikorog a széllel.” (*Vízi versek*). A tárgyasult líra felé mutató sorok egyszerre mutatják fel múlt és jelen vízhez kötöttségét; míg a malom a régi korok vízimalmi felé enged elmozdulni minket, addig a börgyár már kétség-

telenül a modern, technicizálódott világ része. A kettő találkozási mozdulatlanba vész, a kerék nem fordul körbe, nincs mit megőröljön. Ezt aztán némiképp oldja a zárómondat titokzatossága; a tehetetlenségre kárhoztott malom az éjszaka a széllel együtt muzsikál.

A *Madarak röpülése* című rövid tematika érzéletes leírásokból áll; a cinege, a varjú, a pacsirta, a rigó bemutatása jórészt hasonlatok alkalmazásával történik. A repülés könnyedségéhez igazodik a forma is; a lazított formák hevenyészett sorai és rímei jól visszaadják ezt: „A VARIJAK / mint az árnyak, / fekete hóesésként / egyszerre itt kerengenek. / Felrobbant repülőgép / üszkös darabjai, beborítják a földet.” (Madarak röpülése).

Nagyszerű ötlet volt a közlekedési járműveket egy tematikába válogatni. Ezek világunk mára nélkülözhetetlenné lett eszközei, formájuk, alakjuk, funkciójuk alapján a gyerekek örömmel olvasnak és tanulnak róluk. Ráadásul több versben, a szimpla bemutatás helyett kvázi élménybeszámolókat olvashatunk; azaz a gyermeki látásmód imitációjával Mezey egyszersmind közelebb is hozza azokat az olvasókhöz, s ezt aztán játékos képzettársításokkal árnyalja tovább: „A metró vagyis földalatti vasút / a vakond jópajtása. / A föld mélyén, alagútban él, de a járatát nem maga ássa. // Az egyik a Duna alatt is átrobbog, / fönről nem látni, nem hallani. / Pedig úgy zúg, ha benne ülök, / Anyuval sem tudok szót váltani.” (Járművek). Ezek a versek már erőteljesen a szabadvers gondolatrítmusához, értelmi tagolás szempontjából pedig a beszélt nyelv felé engednek közelíteni. Mezey Katalin gyerekírájában egyszerre van jelen a két tendencia; az archaikus, népdalokig, mondókákig visszaható magyar népköltészeti hagyomány, és a modern szabadvers hagyománya. Ez a tendencia a magyarországi gyermekköltészetben a kortárs svéd gyerekversek (Ami a szívedet nyomja. Mai svéd gyerekversek, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1975) sikere után harapózott el. A spontán (elsősorban nem a kötött ritmus által determinált) megszólalás diadala ez; a beszélgetős, elbeszélő jellegű gyerekversek közvetlenebbül, a beszédritmushoz alkalmazkodva szólítják meg és vonják be a beszéd folyamatba a gyereket. Persze nem elsősorban Mezey Katalin lírájában érhetjük ezt a szövegalkotási módszert tetten (szerencsésebb, egyértelműbb példákat látunk, ha figyelmünk Kiss Anna szabad- és prózaversei, vagy Ágai Ágnes gyerekversei felé fordul), ám nyomaiban mindenképpen fellelhetők a fenti törekvések.

Természetes, hogy nem marad, nem maradhat el az embertársak bemutatása sem. A közeli hozzátartozótól kezdve a rendőrökön át egészen a fiatal, dolgos legényekig terjed ez a bemutatás, néhol zsánerszerűen, humorral bőségesen átítatva; a mindent leejtő néni figurája éppúgy a gyermek világának része, mint a munkáját végző rendőr, vagy a kövér és a sovány egy szövegtérbe vont figurája: „Míg a sovány a / kiskertben kapál, / addig a kövér / a konyhában zabál. / Sosem lesz így a / sovány-

ból kövér, / sosem lesz így a / kövérből sovány!” (A kövér – a sovány).

A természeti témájú versek közül kiemelkednek a Holdhoz köthető darabok. A címadó vers, a *Holdének* tréfálkozó, néhol félős hangon kérleli a sarló alakúvá fogyott égitestet, hogy kímélje meg az embereket, békés álmot hozva rájuk: „Kedves Hold, ne vágj le senkit, / éles pengédet kíméld! / Látod, minden alvó meghitt, / békés álmokat remélt.” (Holdének). A könyv talán legsikerültebb darabja a *Versenyautózás a Holddal* című opus, ami egy képzeletbeli autóversenyt jelenít meg: az égitest és autó versenyét, melyben váltakozva vezetnek, hol egyikük, hol másikuk. Az idő múlását a Balaton partján fekvő települések jelzik, Balatonfüredtől Badacsonyörsig. A vers csattanójaként, a már-már legyőzöttnek hitt Hold diadala teszi teljessé a száguldás okozta gyönyörűséget: „a községtábla után viszont már / hiába volt az igyekezet: / én fordultam be győztesként / éjfél körül Badacsonyörsre, / de házunk fölött ő fogadott, / a célban végképp megelőzve.” (Versenyautózás a Holddal).

Nehéz meghatározni e versek befogadhatóságát; négyéves kortól egészen a kamaszkorig terjedhet az az időintervallum, ami lefedi Mezey Katalin kötetének egészét. A szövegek recepcióját Oláh Máttyás László és Oláh Katalin igényes illusztrációi segítik.

(Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2007)

Kustár Zsuzsa:
Az égig érő fa

Tüskés Tibor:

„Tollázkodom fellegen”

(Pécsi Gabriella válogatott verseiről)

Amikor a hatvanas évek legelején Bertha Bulcsuval együtt meglátogattuk egy alkalommal Pákolitz Istvánt Pécssett, a keleti városrészben, a Meszesen álló, szocreál stílusban emelt bérházak egyikében, Gabriella lánya még iskolai matrózból viselt, az érettségire készült, és az egyik vendég sem tudta, hogy verseket ír. Érettségi után elkerült a városból, Szegeden egyetemista, itt, a Tiszatáj folyóirat 1963-ban először közli Pécsi Gabriella név alatt egyetlen versét. Családi nevét elhagyja (apja ekkor már ismert költő), ugyanakkor látványosan vállalja a város nevét, amely fölnevelte, bár oda huzamosabb időre soha többé nem tért vissza. Férjhez menetele után, 1964-től haláláig, 2006-ig Zalaegerszeg lesz az otthona. Pákolitz István lánya, de nem apja költészetének

a folytatója, hangjának követője. Elnézem arcát a válogatott verseit tartalmazó kötet címlapján: vonásai anyjára hasonlítanak.

Pécsi Gabriella ritkán megszólaló, verseinek számát tekintve szófukar, folyóiratokban keveset publikáló költő volt. Életében mindössze két verses-rajzos mesekönyve és három verseskötete látott napvilágot, ez utóbbiak tíz éves időközökben: *Ki népei vagytok?* (1973), *Vadalmasortűz* (1983), *Fogadatok öröke* (1992). Ezek közül is a *Fogadatok öröke* kétharmad részben a korábbi kötetekben megjelent verseket tartalmaz. Nyomatásban megjelent teljes életműve mintegy kétszáz vers. Ebből a *Tollázkodom fellegen* című, 2007-ben megjelent kötet mintegy százötven verset, vagyis csaknem a teljes lírai termését magába foglalja.

A kötet anyagát Péntek Imre válogatta és szerkesztette. Maga Pécsi Gabriella csupán az első könyvének anyagát rendezte ciklusokba. Most Péntek Imre ugyanezt az elvet követi, s ezzel sikerül kiemelnie és megéreztetnie, hogy ennek a viszonylag szűk és látszatra egynemű költészetnek is tematikai változatai, hangszínbeli módozatai vannak, és a költő egy időbeli utat is megtett. A hét ciklus Pécsi Gabriella költészetének egy-egy hangsúlyos motívumát emeli ki. Először a gyökerekről, a „magokról”, az ősről, a gyerekkorról hallunk. Majd a kisvárosi milió képei jelennek meg. A nőiség, a társkeresés, a szerelem a következő ciklus fő motívuma. Egyéni módon ad hangot a gyermek utáni vágynak. A kötet utolsó három ciklusában az önarckép a hangsúlyos, annak egyre komorabb vonásai rajzolódnak ki.

Pécsi Gabriella költőként nehezen indult, látványos sikerek nem kísérték jelentkezését, de azonnal önálló és eredeti hangon szólalt meg. Emlékszem, volt költőtárs, aki első kötetének megjelenésekor némi túlzással azt mondta: jobb verseket ír, mint az apja. Nos, ha nem is jobbkat, de – szerencsére és dicséretére – mindenképpen másokat. Röviden: keményeket, erőteljes hangon megszólalókat. Íme, példaként egyik korai versének intonációja: „Elszabadult erőmnek medret szabtal, / levágtad indulatom kanyarjait, / borzas mezők simulnak tenyeredhez, / szálás erdők szemedtől magasodnak.” (Táj, asszonyhangon).

Két úton indult el, amíg megtalálta saját hangját. Az egyik út a népköltészet, a népdalok, ráolvasók hangja. A varázslatot, ami az igazi költészet megteremtéséhez szükséges, ebben találta meg. Korai verseit népdalmotívumokkal szövi át. Jellemző verscímei: *Boszorkányos*, *Cérna-dal*, *széjjelbűvölő*, *Ünnep*, *Kidobolom...* És jellegzetes versfordulatok, népköltészeti idézetek: „ángyi süttött rétest”, „ki népei vagytok”, „Én meg virágot lépek”. – A másik út a példák, a mesterek, a minták keresése, megválasztása, követése. Költészetét már korán megbecsülte Kormos István és Fodor András. Fodor Andrásnak verset ajánl, Kormos István alakját pedig (aki egyébként első kötetének szerkesztője volt, és a kötet kiadását az indu-

ló költőket bemutató Kozmosz Könyvek sorozatában vállalta), három versébe is belerajzolja (Lacrimo, Boldog Istvánnak, Farkasnóta, Óra-alatti cetli K. I.-nak az első sorba). A kisváros „fonnyadó” légköre, „gúzsba kötő ártalma” ellen Bartók Béla példájához fordul; a magány, az értetlenség foglyaként „kedves-bolond nővéreinek”, Emily Dickinsonnak, Sylvia Plathnak ír levelet. Költői tájékozódásának irányát jelzi az is, hogy Jeszenyin, Kaffka Margit és Gazdag Erzsébet emlékének ajánl verseket (Idő; Mária, Mária, Márta; Gazdag Erzsébet), hogy Virginia Woolf, Alexander Blok, Francis Jammes, Weöres Sándor, Csorba Győző neve kerül verscímbe. A névsor – benne több író neve – jól mutatja, hogy a költőnek kapaszkodókra, feléje nyújtott karokra van szüksége, és azt is, hogy a számára erőt, biztatást, tartást jelentő „mintát” kiben keresi és találja meg.

Milyen költő volt Pécsi Gabriella? Azt mondani róla, hogy jó költő, alighanem kevés. Saját szavaival próbálom jellemezni. Megvédte magában a gyermeket. Felnőtt korban is megmaradt nyitott szemű és érzékeny szívű kislánynak: „ég mellemen és / hátamon a jel. Veszélyes! Nyitott szívvel / született, s úgy maradt” – írja magáról. Tudatában van másságának, terheinek. Él benne a társkeresés szenvedélye, de nem mindig értették-hallgatták meg. Érzékeny idegrendszerű alkat, fájdalmi és félelmei ellen védekezni próbál, de ez nem mindig jár eredménnyel. A sikert, a népszerűséget nem nyerte el, de ez inkább használt, mint ártott neki. A dacos, kemény hang áll hozzá közel, vádló kérdései vannak (A delfin kérdez, Meddig?!). „Másmilyenségét” mélyen megéli, a göcseji tulipánban, ebben „a különös vadvirágban” sorsának jelképét mutatja föl: „ez a másság is elűtőbb / mint néhány többi másfélesége / szomorú és hát mit tehet / gógós szegény” (Göcseji tulipán). A kisvárosi, szűk környezetben idegennek érzi magát. Az iróniára is hangja van: „Borszín este csobog, szorgalmas fű növekszik, / ünnepi, degesz szatyrot cipelnek asszonyok. / Holnap gazdag ebéd, meccs, sör, tévé napestig.” (ezért?). A bírálattal önmagát, saját kényszerű életformáját sem kíméli: „Fogódzom: ruhát próbálok, öntözök, főzök. / Nem nézek szemébe a versnek. / Fagylaltozom, zoknit veszek, hazudok. / Kerülöm a verset, szellemet. / Szétesett életem rakosgatom vályog várrá.” (Takaréklánc). Magányos lélek, a szerelemben sem talál teljes feloldódást: „nem vagyunk egymásnak hátország” – írja (Most már). Ismeri önmagát. A versek nagy része önarckép, önvallomás. Félti magától, „vadalma” természetétől környezetét. Nem tud alkalmazkodni. Vonz és taszít, szorong, fél és irgalomért esedez. A hulló, „gyöngye falevél”, a „hajótörött” sorsával azonosul (Juharfa, Hajótörött). A zaklatott, kiegyensúlyozatlan lelkiállapot az önvádat, sőt az önpusztítás óhaját ébreszti föl benne. „karmoló-karoló szerelemmel vajúdunk / s szülünk millió-arcú bánatot” (Ugyanis).

Bár a válogatott kötet összeállítása nem az időrendet követi, a ciklusok egymásutániságából mégis

valamiféle elmozdulást, az önarckép és a költői sors valamiféle változását, módosulását olvashatjuk ki. Ez a változás a sötét tónusok, a komor hang eluralkodásában mutatkozik meg. Az önarckép ellentétes vonásai, az öröm és a várakozás, a remény és a kétségbeesés, a megnyugvás és a szorongás közül az utóbbiak erősödnek föl. „Mert meg van verve egy titokkal, / azért mosolygott úgy, mintha sírni akarna - / és megfordítva.” (In memoriam Cinegelábú Füzetevő). Tudja, hogy a költőben csoda lakik, „viráglépő ereje van”, de azt is, hogy ez teszi idegenné az emberek között, ez teszi magányossá és sorsát tragikussá. Erőteljes én-tudatát, szerep-tudatát versek sorában fogalmazza meg: „eső vagyok” (Tavaszi eső éneke), „Fiatal asszony vagyok / és mindenfélét tudok ám” (Hencegő), „Gazdag vagyok és termő” (Táj, asszonyhangon), lépése nyomán „margaréták nyíltak” (A viráglépő), „mályvás réteken sétálok” (Pávalány), „Harmat vagyok” (Neoromantika), „Meggyfa vagyok” (Meggyfa). De ami ebben a folytonosan változó szerep-tudatban, a más-más vonásokkal megjelenő önarckép-sorozatban állandó: az a folytonos keresés, a magány miatti panasz.

Abban, ahogyan az elvetélt anyák fájdalmát kimondja (Nyári napköziseknek és „kulcsos” gyerekeknek írta volna Sylvia Plath, de írta Pécsi Gabriella), valamiképpen egy teljesen új, egyedi és egyéni, ugyanakkor mélyen hiteles élménnyel, a gyermektelen anyák panaszával és szomorúságával gazdagította a költészetet: „megáldot-tan nem teremtem / éveimmel megtörettem” – mondja, és éppen e fájdalom megfogalmazásával jut el addig, hogy másokkal is, a szenvedőkkel, a zsványokkal, a megraboltakkal, a gyáva rosszakkal is azonosulni tud. A felsorolást ezzel zárja: „mindannyian anyémek ők” (Gyermeektelenül).

Idővel a versek száma megcsappan, a költő hangján a csalódottság és a kiábrándultság uralkodik el. Önarcképet úgy fest, hogy a képen mindig egy másik alak vonásai is láthatóak. Cézanne két bohócát mondja „barátim”-nak (Paul Cézanne két bohóca), Virginia Woolffal az „érzékenység” rokonítja (Virginia Woolffnak), miként Alexander Blok, ő is csak magára számíthat (Alexander Blok ürügyén). Ez utóbbi versében olvassuk: „Nincs kedvem ugrani a lángot. / Fáradt vagyok. Bekötött szemmel / mint taposó ló, körbejárok. / Ígéretes csikó lehettem...”. Hangja fáradt, lemondó, beletörődő, szomorú. Rádöbben: „elmúlt már csikó-dobogásom, /ígába fogtak, a zabolátlant. [...] Véges szabadságom csak untat.” (Elmúlt). Másutt az „elszámított szabadságok”-ról beszél (Rejtőzködő), ismét másutt arról ír: „a szabadságot meg átaludtuk” (Sorok). Valaha büszke volt, most kiszolgáltatott. „A kis hercegben én vagyok a róka.” (Levélrészlet). Ismeri sorsát, tud megroppanásáról. „Voltam dália, / nyár hőse, szépségével vitéz, de / - gerinctörés, arcom füvek között. –” (Fű közül). Önmagát faggatja: felelős-e sorsáért? „Ki vagy? /Mióta megszülettem, / magam vagyok.” (Szeptemberben). Nem lázad, inkább szenved, sorsába

beletörődik. Tudja, hogy lehetőségeit önmaga dobta el: „acéltükör arcod világít / beragyogja az éjszakát / annak aki lehettem volna” (Acéltükör). A magány, a kiszolgáltatottság érzése tölti el. Szenved, irgalmat, megértést kér magának, valaki abszolútumot keres és hív segítségül: „uram, talán kellene, hogy legyél” (Profán). Utolsó gesztusai: fintorokat csinál (Elismervény), szójátékot űz (A walesi (ala)bárdos mondta, vállat von, „hadd essen” (Ősz, szökökutak). Csönd veszi körül: „keserves hallgatásai közt” ül (Csöndjeim); egyedül maradt: „magányom ül a síneken” (Dúdoló). Utolsó mozdulata a beletörődés. „Mindegy. [...] nincsen magyarázat.” (Beomlik lassan).

Pécsi Gabriella költészetének hangja – a gondolati-tartalmi változással együtt – módosul: a lírai realizmustól, az érzékeltes hasonlatoktól és képektől a szürrealizmus, a látomásos kifejezőmód, a víziók irányába mozdul el. Ugyanakkor ennek a költészetnek vannak olyan állandó, jellegzetes nyelvi, kifejezésbeli eszközei, amelyek a költőt egész pályáján végigkísérik. Ezek közül érdemes néhányat számba venni.

Az egyik a mondatépítésben a hátravetett jelző és igenév használata. Ezt a Nyugat első költőnemzedéke honosította meg nálunk, a líránk nyelvében ma is megfigyelhető, például: „Az első május aknát dajkált, / anyám meg engem, sírva.”, vagy: „Hol volt a fény, a betlehem-mi?!”, vagy: „Kismadár-nagyanya, te kedves.”, vagy: „a homlokán már kiütközik / rubint bimbócska, rengeteg.”, vagy: „Szőlőkaróra varjú száll, kopott”.

A gondolati bizonytalanság egyik jellemző nyelvi eszköze az ellentétek sűrű előfordulása. A költő zaklatott érzelmi állapotát kifejező fogalmak a versek szövegében csaknem mindig párban fordulnak elő. Példák a versek sorrendjében: „ha bátor lenne félne”, „mert áldott és átkozott vagy”, „mint kenyér és mint balta”, „Van, aki tudja, hogy sikerül, / van, aki nem hiszi”, „cirógat, karmol”, „áld, szid” (ez utóbbi három ellentét egyetlen, tízsoros versben), „hazug és gátlástalan szerelem / mégis igaz és egyetlen”, „kinyílnak könnyeimben a virágok”,

„gyermekkézzel, félelem nélkül / borzolgatják bennem a leopárdot”, „a bátorságra és szerelemre tellett, / s a kínra is”.

A kétség és a kételkedés, a határozatlanság árulkodó mondatfajta a kérdő mondat, írásjele a sűrűn előforduló kérdőjel. Vannak versek a kötetben, amelyek részben vagy egészben csupa kérdésből épülnek föl. Például: Őszi kérdések; A kutya; Meddig?!; Büntetés; Mi van, Achilles?!; Olvasó nő 1658 körül.

A költő képi világában van két metafora, amely kulcsfogalomként tér vissza a versekben. Az egyik a különféle virágnevek (muskáti, jácint, rózsza, tulipán, fucsia, hortenzia, orgona, rebarbara, margaréta stb.), vagy a gyűjtőfogalom, a virág említése. A fogalom mindig pozitív értéktartalommal jelenik meg. Azt a többletet, azt a vágyat, azt a pozitívumot fejezi ki, amely a költőben állandóan jelen van, de amelynek veszélyeztetettségét folytonosan meg kell tapasztalnia. – A másik fogalom a szél „szerepeltetése”, amely ugyancsak ellentétes jelentéstartalmak hordozója a versekben. A szél fújja el a gondot, de a szél rémít is. A szél támad és megoltalmaz, a szél „éles”, „hazátlan”, „erdőt, kerteket / feldúl, s ordítóz felém”, „vonít” (a lelkiismeret háborgását érzékelteti), ugyanakkor a szél fejezi ki azt a többletet is, amit a költészet ad meg a költőnek: „mézsűrű szél ölébe von / és túlrepít a holtakon”.

Virág és szél... s hozzá még: fák és madarak, fű és vetés, növények és állatok - egyszóval a természet az, amely végső soron oltalmat és védelmet ad a költőnek a magában lévő ellentmondás és a világban megtapasztalt diszsonancia feloldására.

Pécsi Gabriella megszenvedett élete egy terjedelmében viszonylag szűk és zárt, de intenzitásában erőteljes és mély, hiteles és érvényes költészetté szerveződött és inkarnálódott verseiben.

(Pannon Tükör Könyvek, Zalaegerszeg, 2007)

Suzanne Király-Moss:
A macskám

Fábián László

Regény – létesülőben

(Varga Virág: *Sehrezád*)

Ha meggondolom, hogy a regény a kalandból nőtt ki, voltaképpen a kaland elbeszélése maradt mindmáig, akkor egyáltalán nem kell csodálkoznunk, milyen hamar föladata az avantgárd irodalom az ellenregény lehetőségét, ugyanis annak föltétlenül a kalanddal kellett volna szembemennie. Igen, de meddig. Amennyiben nem jelzi, hogy erről a negligációról lenne szó, nem is érzékelheti azt jószérivel senki, azaz: hogyan olvashatná ellenregényként. (Ebből a szempontból is rendkívül érdekes – teszem azt – a nouveau roman világa.) A modern regény számára – úgy tetszik – akadtak rafináltabb kitérők, amelyek az okoskodók által folyvást parentált regényt képesek voltak megfrissíteni. Nem írom azt, hogy megújítani, mivel továbbra is kitartott a kaland mellett, olyankor is, amikor a kaland jellege változni látszik. Intellektuális korok talán gyanakvással tekintenek a hajdani kópé-regényre, mégis, azt látjuk, mintája úgyszólván a regény egész történetében végighúzódik, jóllehet, esetenként csak bujdoskolva. Bár az intellektualizmusra is hajlamos Jókai – teszem azt – gya-

korta nyíltan vállalja. Hogy spanyol nyelvű huszadik századi nagyságokat (Vargas Llosa, García Márquez stb.) különösebben ne aposztrofáljak, a legújabb divatos oroszokat pedig ne is említsem.

Érkezett egy ifjú hölgy korszerű irodalomtudományi ismeretekkel, (posztmodern) történelmi ingerekkel remekül fölfegyverkezve a költészet felől a próza terebélyesére, aki némi rövidebb műfaji próbálkozások után nyomban regénnyel állt elő. A bemutató mondatban minden minősítésnek jelentősége van regénye szempontjából; tehát, hogy nő, hogy irodalomtudós, hogy érdeklődik a posztmodern iránt, és hogy ígéretes, sajátos hangú költő egyúttal. Varga Virág *Sehrezád* című első regényének (mesefűzér? ahogyan a perzsa-arab példakép) értő befogadásához nem árt legalább ezekkel az alapinformációkkal rendelkezünk. Tudhatná-e ugyanis – teszem azt – valaki jobban éppen Varga Virágnál, aki a 19-20. század fordulóján, századelő magyar nőirodalmának jeles kutatója, Tóth Wanda novelláinak (ha ugyan valóban nő rejlik az álnév mögött, nem csupán egy empatikus férfiszerző) újrakiadója, miben áll a női irodalom lényege, mik a differentia specificái, egyszóval: mitől női a női irodalom. Föl sem vetném a kérdést, ha nem maga a szerző inspirálna, aki regényében nemcsak női és férfi narrációt futtat vegyesen, de még alkalmasint reflektálja, firtatja is karakterüket. Azt hiszem, ez a narratív gesztus már önmagában is rendkívül izgalmas lehet, valójában pedig jelképezi azt az intellektuális kalandot, amit a mű kínál.

És most valóban térjünk vissza a kalandhoz.

Kimondtam, hogy a *Sehrezád* mindenek előtt intellektuális kaland. Mint regény az, ami azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy merőben csak intellektuális kalandokra épülne a sztori, jócskán előfordulnak benne naturálisabb (majdnem azt mondtam: materiálisabb) kalandok regényszerű motivációkként. Kínálkoznak – persze –, hogy a kalandokban a narrátor személye szerint disztingváljon, és bizonyos értelemben a női narráció kalandjai alighanem köznapibban materiálisak is, ám ezt egyszerűsítésnek, tézisszerűnek érezve, nem alkalmazza markánsan. Ugyanakkor a címválasztással mégis csak a női narratíva mellett voksol. Nem is akármilyen módon! A világirodalom legnagyobb prózai teljesítményét idézi meg (annak ismeretében mondom, hogy az Ezeregyéjszaka jócskán alkalmaz lírai betéteket, kitérőket a kitérőkben, miként a kései utód, a modern *Sehrezád*), a mi szempontunkból tekintve a kalandok tárházát, amelyből – úgyszólván – könyvtárnyi regény telne ki (vagy tellett is ki, ha az utóéletét veszem figyelembe; naná, hogy beleértve Varga Virág munkáját is). Csak éppen ebben a 21. századi regényben *Sehrezádot* is mesélik, fölöttébb bizonytalanul tetsző egzisztencia, Zuleikha Jamilah asszony interpretációjában kapjuk; sajátos tovább-mesélést, vagy összemeséléseket, ha tetszik.

A világ – egyetlen elbeszélés.

Itt most két dolgot is tisztáznunk kell. Egyfelől

– természetesen – azt, hogy a regény többértelmű parafrázis, és mint olyan – interpretáció, a rétegezett históriák (beszélyek a beszélyben; bizonyos nyomdatechnikai trükkök különítik el őket) amennyiben egymás interpretációi, annyiban parafrázisok szintűgy, vagyis: előttünk a szellemi kaland egyik, noha nem egyetlen formája a regényből. Másrészt az egyik főhős, P. Bloom (vigyázat a névvel! egy szombathelyi kötődésű szerző esetében illendő Joyce Ulyssesének Bloomjára gondolni, noha a Leopold keresztnevét ezúttal másához köthetjük, hiszen kultusza is van a Vas megyei székhelyen) históriája alapvetően intellektuális indíttatású kalandokban bővelkedik, ami nem zárja ki a tárgyiasabb, mondhatni: profánabb kalandok jelenlétét sem.

De óhatatlanul rá kell kérdeznünk a regény, a sztori(k) idejére. Az imént rétegekről szóltam, szükség-szerű tehát, hogy észre vegyük a regény idejének összetettségét, a távoli korok rétegezettségét (virtuális idők a valós időkben, valós idők a virtuális időkben). Ha szigorúan a közölt dátumokhoz, a vezérsztori dátumához ragaszkodunk, akkor mintegy két esztendőről van szó: 1934-36 a nagy kaland ideje. Ám Leopold Howard (lám, megannyi alterego), a mesekutató tanár históriája, gyanúnk szerint az alaptörténet, 1922-ben indul (de ő még az előző században született), ha meg éppen Sehrezád történetére gondolunk, nos, az jóval korábbi, mi több, utalás történik – a Fekete Sah kapcsán – a Hektort legyőző Akhilleusz korára. Ellenkező irányban viszont – ez nem óhajt leleplezés lenni – a mese ideje korunkig nyúlik, ha másként nem, hát a szerző önreflexióján keresztül, amivel textusát követi, noha egy-egy szereplője szájába adja ezeket a reakciókat, ahogyan – mondjuk – a „stiláris ambivalencia” főlemlegetése is (Leopold anakronisztikusnak tetsző, minden bizonynal az is, mozgalmi éveit idézve) a bolsevista diktatúra színvonalatlan deklamálásaira, sajátos tolvajnyelvére utal.

Az időbeni szabad kalandozások a tér gáttalan birtokbavételével párosulnak, olykor az olvasó inkább már virtuális (hát hogyne, virtuális idők!) kalandokra gyanakszik, a képzelet szüleményeire, amikor azonban a szerző egyszeriben hitelesítő mozzanatokkal billenti át a valóságosságba. (És olykor netán fordítva csakúgy.) Le kell szögezni, nem pusztán elbűvölő, de tiszteleltre méltó is Varga Virág első regényének ez a végtelenül szabad, már-már szabados narratívája. Gondtalanul játszadozik fikció és dokumentálás között, noha pillanatra sem rejti véka alá: a dokumentum fikciójából indul ki (miképpen – mondjuk – Defoe óta annyiszor megesezt, megeseik a regényben), sőt, szinte körkörösén visszazárja a sztorit a többszörös fikcióba. Ha valaha egyáltalán, hát ebben a regényben az olvasó kétségek nélkül érezhet rá a regény valósága és a valóságosság közti lényeges különbségre, ám ez a körmönfont esztétikai lecke (ismétlem, hiteles forrásból, egy irodalomtudóstól jön) úgy igazítja el, hogy észre sem veszi a szerző szája szögletében játszadozó

elnéző mosolyt. Ez így van rendjén, ugyan ki szereti a kioktatást.

Ám azt sem kedveli senki, ha eleve romos épület épül (csak emlékeztetnék a posztmodern építészet emblematikus amerikai rom-áruházára), ha nem éppen metaforáról van szó. Nem tudom, megengedhetem-e magamnak, hogy kissé visszaéljek Heidegger nagyszerű gnómájával, miszerint „a nyelv a lét háza”, és kitágítsam (leszűkítem?) a *létesülés* házává egyúttal, de kizárólag amiatt teszem, hogy közelebb hozzam azt az építményt, amit most Sehrezád címen rakott elének egy fiatal író(nő). Talán nem mellesleg „apokrif mesékként”, ahogyan az alcímben jelzi; azaz: nem kodifikált részei volnának a hatalmas epikus műnek, az Ezeregyéjszakának. A hangsúly a nem kodifikálton; az irodalomtörténész-irodalomtudós szerző, ha csak teheti, visszafogott öngúnyal utal némelykor hivatalosabb professziójára, amely aztán tettség szerint tágítható az egész mű intellektualizmusára, vagy a mesterkélttség allúziójára.

Ne csapjon be bennünket a könnyed, már-már elegáns fogalmazás, ezek a rafinériák benne vannak a regényben akkor is, ha úgyszólván természetes, ösztönös, jó áramú szövegfolyamot érzékelünk. Ha éppen egyszer csak azon kapjuk magunkat, hogy az interpretáció interpretációját olvassuk. Varga Virágnál ez a *visszaregényesítés* egyik szemfényvesztő ötlete. Ugyanis a Sehrezád – avantgárd ide, posztmodern oda – igazi regény, akár a klasszikus értelemben is. Mégcsak nem is pusztán amiatt, hogy arra a szilárd alapra épít, amit összefoglalólag kalandnak minősítettem, de hordozza azt a totalitást, amely a teljes valóságosság illúzióját képes fölkelteni, tehát meggyőző regény-valóságot nyújt. Annak antagonizmusaival egyetemben. Sugalmazza azt a gondolatot, amit Alfred Kubin fogalmaz meg A másik oldal című regénye végén ilyen formán: „Ami pedig maga a pokol: az ellentétek együttes megléte, a kettős játék bennünk is folytatódik”. Valahogy ilyesféleképpen, hasonló dialektikával sodródunk bele a Sehrezád vonzáskörébe, ebbe a sajátos „Traumland”-ba, aminek álmvilága fölöttébb éber létezésnek tetszik, a szellem és az ösztönök folytonos vibrálásának.

A posztmodern formavilágra mindennek előtt az idézetek utalnak, és nem csupán olyan idézetre gondolok, mint az Ezeregyéjszaka fordulatainak citálása, de olyanokra, amelyek ismert szerzők már-már szólássá vált frázisait hozzák be a prózai narratívába, akár oly módon is, hogy lazítanak a pontosság követelményén, ám még így is fölismerhetők maradnak. Egyetlen példát vennék ki, Nagy László verséből módosítva: „létem, ha végképp elmerül” (Nagynál: lemerül). Ugyanakkor bizonyos irodalmi figurák is kölcsönként jutnak szóhoz Varga Virágnál, Cholnoky Trivulziója jelenik meg valahonnét az irodalomtörténeti emlékezetből, máskor meg valóságos figurák (Nicolas Cage, ugyan útlevél-formában) és virtualitások, arab nevékké formált magyar szavak: El-Fogult, Ez-Számit, Jajha Haszudsz, Baktat stb, amelyek

éppenséggel nyelvöltögetések is a saját szövegre, hiszen tudjuk, mondjuk, ismétljük unalomig, önreflexió nélkül nem létezik posztmodern szöveg, a normának a Sehrezád szerzője – csipkelődő fintorgással – adózik.

Ha már egyszer az önreflexiónál tartok, hadd említsem meg ennek egy sajátos változatát a regény végéről, azaz: az utószóból. Jelesül azt, ahogyan meg akarja előzni önnön recepcióját. Mióta a világ világ, mind az élőszóban, mind az írásban fölszólamlok igyekeznek megnyerni ügyüknek közönségüket. A *captatio benevolentiae* az irodalomban direkter, de visszafogottabb formában csakúgy jelentkezik, kezdve a „nyájas olvasótól” egészen az olyasféle bensőséges alkotói közleményekig, mint amilyet – mondjuk Jókainál olvasunk az Erdély aranykora indításánál: „lelkemet nyomja a földézett események súlya...”, vagy az a többértelmű zárómondat Szabó Magda Az őzének végén: „Majd jövök”. És hát sorolhatnánk. Mind szorosabb kapcsolatban maradni az olvasóval, mint törekvés, valamint ennek kinyilvánítása. A Sehrezád utószava, azaz: „Néhány szó a második kiadáshoz” részben az utóélet, a recepció víziója, részben megint csak szerzői fintor: a várt jövőendő váratlansága, ha tetszik. Ebben az önreflexióban nem is a textusra villant rá, hanem magára könyvre (általa önnön leendő írói sorsára).

Ez a dolgozat igyekezett világossá tenni, ha a cím nem lett volna elegendő legalább a jelzésre, hogy szándéka szerint inkább egy kitűnő első regény megépülését mutatja be, miként lehetséges, hogy – amint mondani szokás – a mű és a szerző teljes fegyverzetben lép elénk. Talán túlságosan is leragadtam ennek bogozásánál, egyszerűbb lett volna nyomban (és föltételek nélkül) kijelenteni: eredeti tehetséggel van dolgunk, aki máris

kellő bölcsességgel és iróniával rendelkezik ahhoz, hogy a korszerűség minden követelményének megfelelő regényt tegyen asztalunkra. Legalább ilyen hangsúllyal kell kiemelni azt is, hogy ugyanakkor mindvégig ügyelni tud a hitelességre, nevezetesen arra, ami a műalkotás elfogadását az olvasó számára individuális élménnyé, noha komplex ismeretté is teheti. Ha olvasóként elfogadom, hogy Varga Virág szellemi kalandozásaiban a regénye segítségével vehetek részt, akkor egyszeriben valami nagyon érett és karakteres szellemi kalandnak váltam alanyává (ámbár tárgyává szintúgy). Agresszív műről van szó: ha ellenkezik, ha nem, beszívja magába az érdeklődőt.

Sorolhattam volna a keresett anakronizmusokat (például: Weninger-féle kékfrankos 1919-ből), a naplóforma és az én-regény kínálkozó összefonódásait, utaltam az Ezeregyéjszaka kitérőkkel tarkított bonyolult szerkezetére (a körkörös szerkesztés – gondolati barokk! – mint eszmény talán szerzőnket is megérintette), ám a mese mindegyre rólunk szól (miként a könyvben egy latin idézet sugallja), a mi szellemi közreműködésünkre apellál, noha nem annyira a sztoriban, sokkal inkább a textus és a rendre fölbolygatott kontextus miliójében – mintegy az imént említett agresszió áldozatait, hadd korrigáljak: nyertesei vagyunk jelen, adjuk tovább kézzől kézre a fragmentumokat (tégglák?) a teljes mű megépüléséhez. Eléggé nem méltányolható írói bravúr tanúi vagyunk ebben a sodró erejű olvasmányban, amely részint valóban Leopold Howard Fekete Sahjának fiktíve „kiásott” és különleges erudícióval alakított meséje (is) Varga Virág modorában.

(Ráció Kiadó, 2006.)

László Edina: Athéni táská

Somogyi Zoltán:

Szerepek összemosódott kontúrjai

A Tisza Kata-jelenség megítélésének egynémely okáról

Két év alatt három olyan önálló kötetet megjelentetni, amelyek hazai viszonyok között nagyon magas példányszámban kelnek el, és közben személyesen is országosan ismertté válni, sok pályakezdő író számára csak hiú ábránd, Tisza Kata számára viszont hétköznapi valóság. *Pesti kínálat* című első könyvének megjelenése után azonnal berobbant a köztudatba, és ez a kifejezés vele kapcsolatban tényleg nemcsak jól hangzó frázis, hiszen onnantól kezdve, hogy elvált egy televíziós vetélkedő műsorvezetését - amely feladatot valószínűleg nem kapott volna meg, annak ellenére sem, hogy képzett újságíró, ha kötete váratlan sikere nem tolja őt előtérbe, nem rajzolja rá az irodalmi térképre -, nincs megállás a számára; a média kiszámíthatatlan, megvadt, csúszós hátú krokodilján lovagol, ahol ráadásul még a tülekedés is hatalmas.

A siker jellegzetessége az, hogy megnyitja az addig zárva tartott kapukat. Tiszát is elhalmozták ajánlatokkal, és ő kihasználva minden adódó lehetőséget, állandósította helyzetét a reflektorfényben. Tévésatornák showjaiban szerepelt, egy rádió reggeli műsorát moderálta, magazinokba ír rendszeresen, volt ahol állandó rovatot kapott, és beszélgetős irodalmi műsort vezet. Második könyve már egy nagy kiadónál, az Ulpius-háznál jelent meg, ami ismertségét tovább növelte, hiszen a kiadónak megvoltak a lehetőségei és forrásai átfogó reklámkampánnyal megtámogatni és sikerre vinni a

Revánsot. Azóta pedig újból kiadót váltva Tisza Kata már az országosan is az egyik legnagyobb saját könyvesbolt-hálózattal rendelkező Alexandra Könyvkiadó szerzője, ami nagyon erős pozíciót biztosít számára a magyar irodalmi piacon. A két novelláskötet után 2007-ben *Magyar pszicho* címmel regényt publikált.

Ám még a bulvárvilágban sem teljesen mindegy, hogy valaki híres, vagy hírhedt. Aki a médiában szerepel, az hamar céltáblává válik, kiteszi magát annak, hogy bárki ítéletet mondhasson róla. Sőt, aki tartósan jelen van a képernyőn, akiről a hírek egyre gyakrabban szólnak, az mintegy kiprovokálja az emberekből a személyéhez való kritikus hozzáállást, ami aztán gyakran szélsőséges véleményeket szül. A céltáblaszemélyekre gyakran csak úgy, kedvtelésből, ok nélkül is tüzelnek, pusztán mert csábítóan jó célpontok, s mert mások is megteszik, s a példa, mint tudjuk, ragadós. Sokszor nem egyértelmű az sem, hogy használ, vagy kihasznál valakit a média. Kevesen képesek irányítani maguk alatt a táncoló krokodilt, a többség csak utas. A médiaszár kifejezésnek pedig egyértelműen pejoratív a felhangja a mai magyar nyelvben. Részben a tiszavirág életű hírértékkel rendelkező, meghökkentő, botrányhős személyiségek miatt, akiket hamar leamortizál a szórakoztatóipar; részben pedig azok miatt, akik hátborzongatóan ízléstelenül bármire képesek, csak hogy az érdeklődést fenntartsák maguk iránt, mert a médiajelenléteikből élnek.

Sokan felteszik a kérdést, hogy mi dolga egy magát szépírónak tartó embernek a médiában, vagyis hogy miért szerepel olyan sokat Tisza Kata. Igaz, van pozitív példa arra is, hogy elismert író értékes, színvonalas műsorokat irányítva, mégis számottevő nézettséget produkálva, arcát és tekintélyét megőrizve boldogult a médiában, lásd Vámos Miklós. De azt még Tisza Kata is elismerte, hogy főleg kezdetben, voltak rossz választásai, és naivan belement olyan szituációkba, amelyekben nem érezte jól magát, ahol személyiségétől és karakterétől idegen feladatot kellett megoldania. A különös az, hogy a médiabeli kudarcai ellenére sem adta fel, és a média sem köpte ki őt, hanem tovább rágta, újabb lehetőségeket nyújtott neki, amiknek ő állt elébe. Közben egyre élesebben, egyre ellentmondásosabban ítélték meg; egyértelműen megosztó személyiséggé vált. Ráadásul a könyvei minősége is megkérdőjeleződött, több rossz kritikát kapott, mint jót. Mi áll a média iránta tanúsított felfokozott érdeklődésének hátterében, és mi okozza azt a jelenséget, hogy pro és kontra a lehető legszélsősége-sebb ítéletek záporoznak rá? Mi Tisza Kata a mai magyar irodalomban és nyilvánosságban?

Azt, hogy kicsoda Tisza Kata, sokan tudják. Jellegzetes, azonnal megjegyezhető és felismerhető arcú, fiatal, különleges - és emiatt vitatott - szépségű, a fényképeken és a képernyőn mindig csinosan, szinte kihívóan öltözött, fiatal, értelmiségi nő. Életrajzi tényei megtalálhatók könyvei fülszövegeiben, és kiolvashatók története-

iből is. Ő maga sem titkolózó, az interjúban bőszégesen mesél erdélyi gyermekkoráról, és a Magyarországra való átköltözése utáni meghatározó évekről. Tudjuk, hogy apai ágon a magyar történelemben nagy szerepet játszott nemesi család, a Tiszák sarja; anyai ágon pedig zsidó származású. Legutóbbi könyvét elolvasva kiderül, milyen volt kisgyerekként élni a '80-as évek végi, már döglődő román diktatúrában kisebbségi magyarként. Ismeretes az is, hogy első kötetének sok írása azután született, hogy egy rablótámadás után kórházba került. Azt mondhatjuk, hogy élete nyitott könyv. De a könyvei milyenek?

Minden szövege erősen önéletrajzi ihletettségű. Művei nem fikciók, hanem csak fikcionalizáltak, alapjuk majdnem minden esetben valós esemény, amely vagy az írójával esett meg, vagy írójuk maga körül látta, tapasztalta. A referenciaszintjükön kívül semmire sem vonatkoznak, realistikák, az itt-és-mostban gyökereznek. A közegek, amelyekben Tisza Kata novellái és elbeszélései játszódnak azok a közegek, amelyekben Tisza Kata forog, amelyeket ismer, vagyis a média világa, Pest városa, a művészek közössége. Írói technikája - amelyet művei 90%-ánál alkalmaz -, hogy egyes szám első személyben, és saját élményeiből táplálkozva ír, olyan közel hozzák egymáshoz „civil” énjét, és a megkonstruált, a történeteket narráló személyiséget - vagyis írói énjét -, hogy gyakran egymásra vetül a kettő. Ez a stratégia egyrészt nagyon jól működik, nagyon sikeres, hiszen felkavarja, felizgatja az olvasókat, érdeklődést kelt fel Tisza Kata iránt; lehetőséget teremt, hogy azt találgassuk, vajon mennyi történt meg valójában abból, amiről ír, és mennyi a tisztán költött rész; ugyanakkor nagyon veszélyes is, mert az író azonosulhat az elbeszélői alteregójával, és ezáltal rávetülnek mindazok a bűnök és viselkedési attitűdök, amelyek a történetekben szerepelnek, és amelyek - és ezt nem lehet elégszer hangsúlyozni - valójában fikciók, még ha van némi, vagy épp nagyon is sok valóság alapjuk.

Minderre még ráerősít az is, hogy Tisza Kata az írásaiban magyarázza, értékeli önmagát, reflektál sikereire, témává teszi azt, hogy megosztó, ellentmondásos személyiségnek tartják, és ezzel a gesztussal táptalajt kínál azoknak a vélekedéseknek, amelyekben összemossák őt a történeteit elbeszélő fikciós személyekkel. Mindezzel szöveg ellentétben, az interjúban mindig elmondja - mert a riporterek rákérdeznek, és ez is beszédes mozzanat -, hogy nem szabad azonosítani az ő személyes életének eseményeit a szövegeiben szereplő történetekkel, mert azok nem dokumentumok, nem autobiografikusak. Hangsúlyozza, hogy a milió persze valós, de a történetek fikciósak, még ha a való élet egyes területeinek működés-módjait leplezik is le; és a lényegi mondanivalót mindig a szereplők közti viszony hordozza, ami általános emberi, és nem konkrét személyekhez kötött. Ez a zavarodottság öntudatlanságra utal, mintha Tisza Kata nem tudná pontosan, mit akar. Kissé ügyetlenül bonyolítja azt a különben nagyon izgalmas játékot, ami a posztmodern irodalomra

oly jellemző: az önmitizálást, az elbeszélői identitások furfangos egymásba bűjtését.

Aдва van tehát egy sokidentitású ember, aki nő, fiatal, erdélyi, arisztokrata, ugyanakkor zsidó származású is, író, újságíró, ismert, sztár, sikeres, művelt, és még szép is. Ezen identitások némelyike önmagában is kikezdhetővé tehetne bárkit, együtt pedig, amellet, hogy szinte predesztinálják tulajdonosukat az írói létre, kegyetlenül kihívják ellene azokat az amúgy könnyen ítélő, de egyébként irodalomról nem sűrűn nyilatkozó embereket is, akik ezen identitások akármelyikével szemben előítéletekkel viseltetnek. Ahol sok a fogódzó, ott a gyenge mászók is megpróbálnak domborítani valamit.

Ha a „köz” véleményére vagyunk kíváncsiak, akkor a világhálózhoz érdemes fordulnunk, mert az internet olyan közösségi hely, ahol bárki névtelenül, vagyis következmények nélküli szabadsággal kimondhatja a véleményét, azaz semmi sem kényszeríti, hogy megjátssza magát, és ítéletét konformista módon közelítse a hivatalos irodalmi és kritikai vélekedésekhez. Tisza Katáról elképesztő mennyiségű hozzászólást, vitát, interjút, kritikát találhatunk a neten böngészve, ami szintén azt mutatja, hogy benne van a mindennapi közbeszédben, munkássága pedig sokakat nem hagy szórtlanul. Úgy tűnik, az embereknek van véleménye Tisza Katáról, és azt el is akarják mondani. És bár a Clint Eastwood által megformált Dirty Harry szerint „A vélemény olyan, mint a segg: mindenkinek van.”, ez a szállóige mára elvesztette igazságértékét, mert az embereknek gyakran már véleménye sincs egy csomó dologról; úgyhogy azt mindenképpen Tisza Kata javára lehet írni, hogy nagyon úgy tűnik, valóban nehezen hagyható szó nélkül személye és tevékenysége.

A világhálón található, Tisza Kata művekről szóló kritikák túlnyomó többsége nem túl hízelgő. Elismerik, hogy Tisza témaválasztásai, alapanyagait sokat ígérők, de úgy vélik, hogy annyi alkotói tehetségnek, amely ezen témák és vállalások érdekes és érdemleges kivitelezéséhez kellene, ő híján van. Felróják neki, hogy közhelyeket, kliséket ír, és ráadásul kerékbe töri a nyelvet. Több kritika idézi mondatszörnyeit, és egyenesen nevetségesnek nevezett eszmefuttatásait. Tagadják, hogy amit Tisza Kata művelne, arra illik az erotikus, vagy érzéki irodalom címkéje, és azt vélelmezik, hogy ezt a kategóriát a kiadók csak azért ragasztották rá, hogy a könyvei jobban fogyjanak. Megkapja azt a vádat is gyakran, hogy művei unalmasak, laposak, és minden története egy kaptafára készül. Van, aki hiányolja, hogy miért nem konkrétabb, amikor a médiát leleplező *Reváns*ban a minden fiatal nőt megkörnyékező vezető beosztású férfiokról mesél, hiszen amíg nem nevesíti őket, addig botorság botránykönyvnek nevezni ezt a kötetét.

A kritikáikat névvel vállaló, professzionális kritikusok azért valamiféle jóindulattal viseltetnek iránta, nem fogalmaznak olyan élesen, keményen, a hangnembük nem annyira lejárató, de egyöntetűen arra futtatják ki recenzi-

óikat, hogy Tisza Kata, akit különben személyében rokonszenvesnek találnak, leverte a maga által meglehetősen ambíciózusan felállított lécet.

A név nélküli elemzések sokkal szókimondóbbak, sokkal egyértelműbb, néha már-már sértő jelzőket használnak. Valamiféle indulat is érezhető némelyik írás mögött, aminek okát a szerzők abbéli felháborodásukban jelölik meg, hogy egyesek szépirodalomnak titulálják azokat a szerintük bugyuta, nevetséges fércműveket, amiket Tisza Kata ír. Az ilyen megsemmisítő kritikák azt is meg szokták említeni, hogy biztos csak azért jelenik meg minden műve, mert érvényesíti, kihasználja a szépségét.

Nem sok, de azért akad pozitív kritika is Tisza Kata műveiről, olyanok, amelyekben például a kortárs magyar irodalom meghatározó egyéniségének nevezik, eddigi köteteit pedig frenetikusnak, lehetetlenségnek tartják. Azonban ezek töredékét képezik az összes kritikának, és van bennük valami, ami a műsorajánlók stílusára emlékeztet. Retorikailag olyanok, mint amikor a kikiáltó a saját áruját reklámozza. A legkevésbé támadó hangú, Tisza Kata írásait legtöbbször tartó, valódi kritikusok által írt, tisztességes, szakszerű recenziók is maximum populáris ikonnak tartják őt, műveit pedig lektúrnak; elismerve derekas nekiveselkedését és témaválasztásai adekvátóságát. Az lenne a meghökkentő, ha a sokféle egyéb tevékenysége mellett röpké két év alatt megírt három kötete kiforrottabb, kidolgozottabb, kevésbé elkapkodott kivitelezésű tudott volna lenni.

A valódi ösztűz a tematikus csevegő-oldalokon zúdul Tisza Katára, ahol korlátok, szakmai és etikai szabályok nélkül bárki megnyilatkozhat, és véleményt mondhat bármiről. Mivel gyakorlatilag semmiféle autoritás nincs, aminek a szabályaihoz, elvárásaihoz igazodni kéne, teljes szabadszájúsággal, és minden gátlás nélkül írt ítéleteket olvashatunk rajtuk. Általánosságban jellemző rájuk, hogy íróik teljesen összemossák a Tisza Kata személyével és műveivel szembeni ellenérzéseiket, és az írónőt a műveiből vett érvekkel és példákkal támadják; nem tudni, hogy véletlenül, vagy szándékosan elfelejtve distinkciót tenni a fikcionalizált, irodalmiasított, és a valódi, hús-vér énje közé. Vagyis azért támadják, mert egyértelműnek gondolják, hogy Tisza Kata ugyanúgy fűvel-fával ágyba bújjik, mint novellái több női szereplője, és hozzájuk hasonlóan ő is a testével vásárolta meg a sikert, amit igazságtalannak és egyben szánalmasnak titulálnak. Különösen súlyos képmutatásnak tartják részéről, hogy az interjúkban tradíciókról és értékekről beszél, míg a mindennapokban ezt nem tartja be. Onnan gondolják, hogy nem tartja be, hogy a műveiben - amelyek a szerző állítása szerint is a mai magyar valóságról szólnak, vagyis arról, amit ő a médiában és a fővárosi életében megtapasztalt - már az első randin idősebb, befolyásos, nős férfiakkal lefekvő nők szerepelnek, akiket az író elbeszélői technikája miatt könnyű azonosítani magával az írónővel. Arra tehát nincs füle az interneten megnyilatkozó többségének,

hogy Tisza Kata női szereplői szenvednek azoktól a helyzetektől, amikbe kerülnek, mert a férfiak kihasználják, becsapják őket. A *Pesti kínálat* és a *Revans* éppen arról szólnak, hogy a nők érzelmileg és gyakran egzisztenciálisan is függőségben vannak olyan férfiaktól, akik képtelenek kommunikálni, akik hűtlenek, vagy ha véletlenül rendesek is, meg jóképűek is, akkor van valami olyan mániájuk, komplexusuk, esetleg személyiségtorzulásuk,

ami miatt hosszú távon kibírhatatlanná válnak. Tisza Kata leleplezően, elítélően, a változtatás szándékával választja témáit a férfi-női szerelmi és szexuális viszonyokat, a média sovinizta működését, vagy a kisebbségi lét ambivalens szituációit. De a világháló fórumain róla beszélgetők nagy többsége minderről nem akar tudomást venni, és csak arra koncentrálnak, hogy minél több bizonyítékot gyűjtsenek arra, hogy sikereit nem tehetségének köszönheti, hanem „háttérmunkájának”. Ha nem lenne szinte egyöntetűen az a vélemény a neten, hogy Tisza Kata nem jó író, művei színvonala pedig nem túl magas, legalábbis ahhoz képest, amekkora példányszámokban elkelnek, és amennyit szerepel a médiában, akkor talán a sikereire magyarázatot keresők véleményei sem lennének annyira szélsőségesen és vulgárisan elítélők. Amikor pedig egy-egy hozzászóló felhívja a figyelmet arra, hogy a többiek összekeverik a novellák egyes szám első személyű elbeszélőit Tisza Katával, akkor gyakran válaszul pletykákat, és személyes beszámolókat kapnak a többiektől, az írónővel megesett élményeikről. Ezek szerint Tisza a bankban, a partikon, a villamoson is kihívó, nőiességét túlzottan hangsúlyozó nő, aki szeret a közép-pontban lenni, és ha ez nem sikerül neki, akkor hisztizik, valamint nagy előszeregettel keresi a híres és befolyásos személyek társaságát, akikre feltűnően nyomul. Magukat volt egyetemi, vagy még marosvásárhelyi iskolatársnak mondó hozzászólók azt állítják, hogy régen, gyerekként is ez volt rá jellemző. Még ha el is hisszük, hogy így van, miféle érv lehet ez a művei ellen?

Gyakori, hogy a fórumokon vita folyik arról, vajon okos-e Tisza Kata, vagy buta. Akik butának tartják, azok egyrészt az írásaiból kiragadott, általuk nevetségesnek, közhelyesnek, vagy egyenesen értelmetlennek tartott idézetekkel példálózhatnak, amelyek persze valóban nem a legsikerültebb mondatai; másrészt médiaszerepléseiket idézik fel, amelyekben a kikent-kifent cicababa szerepét alakította. Azt elhallgatják, hogy Tisza saját

elmondásai alapján a naivan aláírt szerződések miatt volt kénytelen azt alakítani. Akik okosnak tartják, azok cinikus módon azzal érvelnek véleményük mellett, hogy ha nem lenne okos, akkor csak tisztán az irodalmi teljesítményével sosem lett volna képes eljutni oda, ahol tart.

A másik rendszeres vita a szépségéről szól, amiben a felek abban állapodnak meg – miután hosszasan, lókupecsek módjára elemzik Tisza Kata minden porcikáját, és ócsárolják, vagy épp dicsérik, és közben azon sajnálkoznak, hogy nem találni a világhálón olyan fotót, amelyen az író nő meztelen –, hogy szubjektív ízlés dolga, hogy valaki szépnek találja-e őt, vagy nem, de még ha jó nő is, akkor sem jó író. Ezekben a párbeszédekben a szépsége kifejezetten ellene szól, és sokak számára egyértelműen azt bizonyítja, hogy a sikerei mögött könnyűvérűsége áll.

Nagyon kis számban, de akadnak őt dicsérő hozzászólások is. Szociológiai érdekesség, hogy az ilyen vélemények írói nagy számban vallják magukat erdélyinek. Ezért nem tudni, nincs-e bajtársias összezárás, zsigeri, együvértartozás érzésből fakadó támogatás ennek hátterében. Feltételezhetően nagyon is van, amit alátámaszt az, hogy a biztató hangú, pozitív hozzászólásokat hálóra feltevő erdélyiek közül többen elmondják, hogy Erdélyben nem is nagyon ismerik Tisza Katát, műveit egyelőre elég kevesen olvasták.

Az őt védő hozzászólók irigységet sejtene az ellene irányuló támadásokban, és azt állítják, hogy akik butának tartják, azok csak nem értik. A korrekt, indulatmentes kritikákra pedig az a válaszuk, hogy Tisza még nagyon fiatal, ezért időt kell adni neki, hagyni kell, hogy fejlődhessen, mert megérdemli a türelmet, amiért őszintén tenni próbál a társadalmi problémák ellen azzal, hogy bátran ír róluk.

Mi lehet a logikus magyarázata annak, hogy összességében ilyen kiméletlenül elutasítóan nyilvánul meg Tisza Kata kapcsán az internetes közvélemény? Mi irritálja valójában a fórumokon a Tisza Kata-jelenséghez hozzászólókat? Mennyire determinálják az író műveinek széleskörű megítélését az íráson kívüli egyéb tevékenységei?

Az első és legfontosabb tényező, ami egyből és azonnal pozicionálja az olvasók Tisza Katához való hozzáállását, a neme. A női írókat általában mindig kevésbé veszik komolyan, mint a férfi írókat. A nők által létrehozott műveket sokkal inkább bízzák az időre, s ha az igazolja őket, ha későbbi korok számára is érvényesek, akkor nem tartják tovább hallgatás alatt, hanem hivatalosan is beengedik a kánonba, legitimálják a kánonba keveredését, és utólag megmagyarázzák, megindokolják, miért van ott helye. Bármit is jelentsen az a fogalom, hogy „nőies irodalom”, tagadhatatlanul létezik valamiféle különbség abban, ahogy a nők és a férfiak a nyelvet használják, illetve abban, ahogy a testiséghez, a lelki dolgokhoz, és a kultúrához viszonyulnak. Egyszerűen azért, mert egy kicsit más tapasztalatot jelent nőként létezni a világban,

mint férfiként, és ez nyomot, igaz néha észrevehetően, máskor viszont nagyon is szembeszökő nyomot hagy a nők írásain. Ezért aztán leszögezhetjük, hogy egyáltalán nem diszkriminatív, vagy szexista dolog másként, más elvárásokkal olvasni egy női író műveit, mint egy férfi szövegeit. Sőt, talán produktívabb és igazságosabb a feminista kritika aspektusaiból elemezni és értékelni, mint az uralkodó férfi kultúra felől. De ez nem jelentheti azt, hogy a minőségi mérce lehet kétféle.

A hivatalos kritika ennek szellemében korrekt módon az őket megillető helyükre is tette Tisza Kata műveit. Ám a műveknek van egy nem hivatalos recepciótörténete is, ami talán pillanatnyibb, de intenzívebb és szenvedélyesebb. Ha Tisza Kata művei teljes érdeklenségbe fulladnak, akkor természetesen soha nem írtak volna annyian és annyi bejegyzést a világháló fórumain vele kapcsolatban. De mivel az első kötet, a *Pesti kínálat*, váratlanul magas példányszámot ért el, ami némileg ellentmond a róla írott recenziók értékeléseinek, majd ugyanezt a koreográfiát a másik két kötet is megismételte, az olvasói közvéleménynek igénye, szükséglete támadt feloldani az ellentmondást. A többség úgy vélte, méltatlan a könyvek, és így írójuk sikere. De akkor mégis miért fogytak olyan jól a könyvesboltokban? Kik vették meg őket, és miért? Mint láttuk, a legelterjedtebb világháló vélemény szerint azért, mert a kiadók meglovagolták Tisza médiabeli ismertségét, és reklámjaikkal leleplező, bulváros, erotikus botránykönyveknek állították be őket, vagyis a közvélemény sztárok és a médiacirkusz iránti fokozott kíváncsiságára építettek. Az, hogy maga Tisza Kata is belekeveredett a média világába, csak külön szerencse volt. Szerencse? Egyesek arról értekeznek a fórumokon, hogy korántsem szerencsés véletlenek együttállása miatt alakult ez így, hanem nagyon is tervezetten, méghozzá egy ügyes menedzser előrelátó ténykedése révén.

Arra senki sem vetemedik, hogy olyasmit állítson, hogy még azt is úgy súgták volna Tiszának, hogy miről és hogyan írjon. Művészi szuverenitása nem kérdőjelezhető meg.

De ha valaki a médiában működő férfi-női kapcsolatokról ír leleplezőnek szánt novellákat, s közben ő maga is a médiában dolgozik, akkor nem meglepő, ha rávetülnek a saját maga által felvázolt kórképek, és ezek alapján ő is betegnek látszik. Aki korpa közé keveredik, azt megeszik a disznók. A sok felkérés, amit a médiából kapott Tisza Kata - és amikre saját állítása szerint angyai okokból nem tudott nemet mondani, mert csak íróként nem

lehet megélni; de amik elvállalásában azért, vélelmezzük, hogy a nagyon is mindenkire jellemző gyarlóság, a hiúság is szerepet játszott - nem használt írásművészetének. A sztereotípiákat nem lehet könnyen megváltoztatni, és ezek szerint, aki gyorsan kerül be a médiába, sok feladatot bízhatnak rá úgy, hogy még csak keveset bizonyított, ráadásul fiatal és jól kinéző nő, az „médiamacsa”, aki hamarosan bulvárhősnővé is avanszál.

Ha pedig egyébként az írásaiból nem nagyon következően, egyéb okok, elsősorban üzletiek miatt, rásütik egy nőre, hogy erotikus irodalmat művel, az a szemlélyének ad valami pikantériát; legendák kezdenek köré szövődni, és beindulnak a találgatások, hogy vajon mekkora saját élményanyag van az erotikus jelenetek mögött. Ha egy férfi ír egyes szám első személyben egy nő bőrébe bújva, akkor mindez fel sem merül. A feministáknak nincs üldözési mániája, amikor a társadalom gondolkodásmódját elemezve rámutatnak, hogy számtalan tevékenység kapcsán nem egyformán ítélünk nőkről és férfiakra. A férfias munkát végző nők, és a nőies munkát végző férfiak komoly előítéletekkel kell, hogy szembenézzenek. Ennek fényében voltaképpen egyáltalán nem meglepő az a gúnyos, alszenteskedő hozzáállás, és a vélemények hevesége, amelyekkel az internetes közvélemény igyekszik helyre tenni, megregulázza Tisza Katát. Aminek oka döntően nem szövegeinek irodalmi minőségében rejlik, hanem a témaválasztásai és polgári foglalkozása egymásra montírozódásában, vagyis társadalmi szerepeinek súrlódásaiban. Hisz a barikád mindkét oldalán harcol; újságíróként működteti azt a médiát, amiről írásai egy részében lerántja a leplet, íróként viszont ő maga is alapanyaga a médiának, ki van téve az újságírók érdeklődésének. Ráadásul érzi helyzetének ellentmondásosságát, valamint érzékeli a felé áradó indulatokat és elutasító véleményeket is, és erre válaszul önmaga helyzetét is témává teszi *Magyar pszicho* című regényében.

Mivel Tisza nem akar, és nem is tudna az identitásai közül választani, arra tesz kísérletet a harmadik könyvében, hogy szembesítse az országot önmagával, és megmutassa neki, hogy milyen stratégiákkal kezdi ki azt, amit a normától, a szokásoktól eltérőnek talál, vagy nem ért.

Tehát Tisza Kata viszonylag hamar rájött - mert saját bőrén érezte -, hogy az átlagolvasó és átlag médiafogyasztó nehezen választja szét egy sokidentitású ember társadalmi szerepeit. Számára nem ellentmondás egyszerre erdélyinek és magyarnak, konzervatívnak és liberálisnak, fiatalnak és sikeresnek, írónak és műsorvezetőnek, zsidónak és arisztokratának lenni. Neki ez a létvalóság, és ha ezek miatt támadják, akkor egy írótlól logikus és egyben tiszteletreméltó lépésnek tűnik könyvet írni, amiben megvédi magát. De ha Tisza nekilát, akkor már nem csak a maga, hanem mindenki nevében beszél, aki valamilyen szempontból a kisebbségi létet tapasztalja; és mint ahogy azt a *Magyar pszichoban* a Pepe nevű festő kifejti,

mindenki kisebbségi létet él. Amúgy is jellemző Katára, hogy elhivatottság-érzése van, s gyakran kissé didaktikus, népnevelő szándékú, felvilágosító, bölcselkedő, világot jobbítani kísérő attitűddel lovalja bele magát az írásba.

Tetten érhető a regényében egy olyan, feltehetően öntudatlan, de egyben önkéntelen mozzanat, ami fontos eltérés a két korábbi könyvétől. A novelláskötetében a talán legalapvetőbb terület, ahol az előítéleteket le akarja rombolni, ahol öntudatlan feministaként rá akar mutatni a visszasságokra, az a nők helyzete a társadalomban és a párkapcsolatokban. Írásaiban a férfiak kihasználják, becsapják a nőket, azt várják el tőlük, hogy otthon dolgozzanak, hogy szextárgyak legyenek; nem kíváncsiak a nők gondolataira, zavarja őket, ha a nők bensőséges kommunikációt kezdeményeznek. A nők állhatatossága a férfiak szemében hiszti; és ha a nemi aktus nem jön össze, vagy félbemarad, akkor a férfiak dühösek, ami azt tűnik igazolni, hogy csak „azt” akarják. Az erdélyi lány, mint fogalom, egyfajta értékjelzőként tételeződik a férfiak számára, mert dolgozó, szorgalmas, házas lányt jelent, aki aláveti magát a férfi akaratának. De Tisza Kata, aki erdélyi lány, nem ilyen, és azok a lányok sem ilyenek, akikről egyes szám első személyben ír, ezért aztán zátonyra is futnak a kapcsolataik. Az írónőt pedig részben ezért is érzik nem-önazonosnak az interneten fórumozók. A *Magyar pszichoban* viszont már sokkal kevesebb szó esik a férfiak elvárásairól, és a nőekkel való, természetesnek tartott, holott nagyon is lealacsonyító bánásmódról. Ugyanis Tisza Kata a regényében legitimációt, és tömegbázist igyekszik teremteni, konstruálni magának, hogy segítségükkel véget tudjon vetni az identitásai és szerephalmazai miatti támadásoknak, amelyektől – és ez világosan kiérezhető az írásból – titkon, elfojtva sértettségét, meglehetősen szenved. Tömegbázisként elsősorban a hozzá hasonlóan Magyarországra költözött erdélyiekre számít; legitimációként pedig két eltérő társadalmi terület alfa hímjei szerepelnek a regényben: a miniszterelnök, és a költőfejedelem. Két férfi, akik mégiscsak annak a szemléletnek a képviselői - ha személyükben nem is, de nemük és pozíciójuk által bizonyosan -, amely lehetővé teszi, hogy a közvélemény a világhálón azzal a beszédmóddal, attitűddel és gondolkodási mechanizmussal támadja Katát, amely ellen ő különben korábbi szövegeiben zászlót bontott.

Összességében sajnos nagyon is úgy tűnik, hogy se első két, se harmadik könyvével nem sikerült Tisza Katának elérnie kitűzött céljait, vagyis a társadalmi csoportok egymás iránti jobb megértését, és az előítéletek falainak lerombolását. Sőt, a műveire és személyére kapott reakciók azt mutatják, hogy bizonyos szempontból tovább erősítette, alátámasztotta őket azzal, hogy meggyőződéséhez ragaszkodva, és lelkialkatából kifolyóan több területen is helyt akar állni, és egyszerre többféle, egymásnak ellentmondani látszó társadalmi szerepet testesít meg. Talán több tudatossággal szemlélve saját

helyzetét jobban észlelhetné, hogy mi szolgálja nemes céljait, és mi hátráltatja azok elfogadását. Vannak szerepek, amelyek zsigeri reflexeket kiváltva gátolják bizonyos üzenetek célba jutását. Nem szerencsés, ha egy szöveg nem éri el az olvasók azon ingerküszöbét, ami ahhoz kell, hogy fogadóképessé váljanak egy gondolatra, amely magukba nézésre próbálja ösztökélni őket; de az sem jó, ha magasan túllépi ezt az ingerküszöböt.

Amíg Tisza Kata tudja, hogy számára még tart az útkeresés időszaka, addig nincs gond; és úgy tűnik, hogy tudja, mert ennek szellemében nyilatkozott több interjúban. Az már nem ennyire dicséretes fejlemény, hogy a leg-

utóbbi kötete kritikai fogadtatása óta elhangzottak olyan mondatok tőle, melyek arra utalnak, hogy már nem akar megvívni minden csatát, már nem törekszik feltétlenül a szakmai elismerésre, s ezentúl az olvasóknak kíván írni. Az olvasók ilyen mondatokban mindig a szerzőt kedvelő olvasókat szokták jelenteni. Előszóval hangoztatja azt is, hogy fatalista. De egy fatalista miért próbál változtatni a világon? Elvégre vagy fatalista valaki, vagy abban hisz, hogy sorsa a saját kezében van, és a világot tetteivel formálhatja. Minden arról vall, hogy Tisza Kata létével és ténykedésével tökéletesen illusztrálja azt, amit a műveiben is állít: a társadalom tudathasadásos állapotban van.

Ágh Edit: Cirkusz

Oktatásról, családról – női szemszögből

Pénzes Dávid:

Az emancipáció útjai – a munkába állástól az oktatásig

A társadalmi változásokat leginkább gazdasági okok kényszerítik ki (kevésbé a társas viszonyok, kapcsolatok). Vagyis a jólét vagy a kevésbé jó, „rossz” lét. A feministák küzdelmei a nagy francia forradalom elejéig nyúlnak vissza. A feminizmus egy széleskörű mozgalom, amely gyakorlatilag a legkülönfélébb nézőpontból kívánta a nők esélyegyenlőségét megvalósítani. A céljuk, elsősorban a női egyenjogúság kimondatása volt minden tekintetben (ne felejtsük, ekkor a nők még nem rendelkeztek választási joggal, s vajmi kevés beleszólásuk volt a közügyekbe)². A mozgalom legerősebben Angliában jelentkezett (szüfrazsett mozgalmak). Ahogyan a társadalmak fokozatosan demokratizálódtak, úgy egyre kevesebb (jogi) különbség volt a társadalmi rétegek között. Sok országban egyre „lentebbről” lehetett egyre magasabbra jutni.

Magyarországon is kezdett megmutatkozni a női emancipációs³ törekvés. A kevesek által ismert *Teleki Blanka*, az *Életképek* (1848) című folyóiratban megjelent írásában már említi a feminizmust.⁴ A grófnő komoly változásokat akart véghezvinni. „Anyák emberekké neveljétek a hon leányait.” – írja. Ő nem csak beszélt ezekről a változásokról, hanem tett is értük. Leánynevelő intézetet hozott létre, ahol a modern magyar nőnevelést kívánta meghonosítani. Intézete 1848. december 30-án megszűnt. Őt pedig 1851-ben elfogták birtokán, majd Budapestre szállították. A gondolatai forradalmiak voltak. „Meglépő Teleki Blanka kívánsága, hiszen a zenélés magától értetődően ott szerepelt nálunk is és a művelt nyugati országokban is a nemesi-úri leányok oktatási programjában.” – írja a cikket idézve *Mészáros István*⁵.

1904-ben *Bédy-Schwimmer Rózsa* alapította meg a Feministák Egyesületét⁶. Magyarországon ekkor jelent meg először, intézményes formában a nők egyenjogúságáért folytatott küzdelem. Ennek ellenére, mindössze a nők kis töredéke foglalkozott ilyen kérdésekkel. A falusi, paraszti világban más formában jelentek meg az emancipációs törekvések, elsősorban a szokások, hagyományok terén, s ott sem azonnal, hanem fokozatosan. Olyan dolgokra kell gondolni, mint például a nők tiszteletében történt pozitív változások, vagy hogy egyre nagyobb befolyásuk lett bizonyos dolgokba. Ez természetesen nem azt jelentette, hogy a nő szava szent lett volna! Az 1960-as évekig a falvakban élő nőket nem igazán érdekelte az emancipáció. Sem a választójog, sem az iskoláztatási lehetőségek, vagy akár a szakmák közti átjárhatóság (nemi átjárhatóság). A legtöbb ember hajlamos a városi, polgári létformából kiindulni, s elfeledkezni arról, hogy más-más igények vannak falun, mint városban. Míg a városban elsősorban az értelmiségi pálya felé lehetett nyitni a nőknek, falun az értelmiségi – „közjogi” – pálya teljesen el volt zárva. A klasszikus, falusi nő szerep: „az egyik kézben fakanál, a másikban gyermek” volt.

2 Eltekintve azoktól az „nemes” hölgyektől, akik a királyok, hercegek oldalán néha valóban komoly befolyással bírtak a történelem menetére, vagy gondolhatunk akár magukra a tényleges hatalmat birtokló királynőkre is. Ám nem szabad elfelejteni, hogy ezek az emberek elsősorban születésüknek (vagy éppen szerencsájüknék) köszönhatték befolyásukat, hatalmukat.

3 A női emancipációról meglehetősen hosszú szócikket találunk a Pallas nagy lexikonában: „Nők emancipációja” címmel.

4 Teleki Blanka: Előbb a reform, aztán női emancipáció. 1848. május 7. – az írás az interneten is elérhető, a következő címen: <http://iki.elte.hu/hirnok/tankor/teleki.htm>

5 Mészáros István cikke *Az Élet és tudomány* folyóiratban jelent meg, 2001-ben. A cikk az internetről is letölthető a <http://www.sulinet.hu/eletestudomany/archiv/2001/0119/mester/mester.html> holnapról.

6 Ezen kívül egy folyóirat, *A Nő és társadalom* főszerkesztője is volt, melynek első száma 1907. január 1-jén jelent meg. Az első évfolyam teljes repertoárja elolvasható (letölthető) a Fővárosi Szabó Ervin könyvtár honlapjáról: http://www.fsze.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/szociologiai_gyujtemeny/_mtda_-_digitalis_szociologiatorteneti_archivum/?article_hid=5943

Kenedi Géza tanulmányaiban⁷ (1902) még a férfi és női agy és testsúly különbségeiről, valamint a férfi és női agy hasonlóságairól és ennek a munkában való következményeiről értekezik (mai szemmel nézve ez „furcsa” megközelítésnek hat, ugyanis korántsem orvostudományi, vagy pszichológiai szempontból közelítette meg a kérdést). Dr. Pisztóry Mór egyetemi tanár (1873-ban, Győrben) a következő álláspontra jut: „Ha a nő örökre az élet zajában és küzdelmeiben lesz kénytelen tölteni napjait, akkor nem csak a családi élet lesz tönkre téve, de a nő elveszti azt, a mi valódi szabadságának egyetlen biztosítéka: a férfi-nem t i s z t e l e t !”⁸ Számtalan – esetlen – filozófiai vita folyt (főleg baloldali gondolkodású filozófusok között) arról, hogy a nők mennyire bírják a munkát, továbbá arról is, hogy milyen munkára lennének alkalmasak. A mérnöki pálya például teljesen el volt zárva előlük: 1918-ig a Királyi József Műszaki Egyetemre a nőknek lehetetlen volt bejutni. Tömeges jelentkezés nem volt, ám még elvi lehetőség sem nyílt arra, hogy felvételt nyerjenek az intézménybe. Akkoriban még nem hittek abban, hogy a nők képesek lennének, főleg az akkor még a férfiak által uralt, szellemi munkák elvégzésére. Azóta bebizonyosodott, hogy igenis alkalmasak, sőt, sok esetben képesek jobban teljesíteni is, ugyanazon a területen, mint a férfiak. Magyarországon 1896-ban iratkozott be először nő a Budapesti Egyetemre. Később már egyre több nő jelent meg a felsőoktatásban, ám korántsem volt olyannyira gyakori, mint ma (emellett azt sem szabad elfelejteni, hogy akkoriban a felvett hallgatók száma a mai létszám töredéke volt).

Az I. világháború arcul csapta az európai társadalmakat. Olyan új háború volt ez, melyre senki sem volt „kellőképpen” felkészülve. A veszteségek – mind emberi, mind anyagi értelemben – az akkori elképzeléseket felülmúlták (a gépesítés, a gáztámadások, az állóháború borzalmai). A férfi „nyersanyag” fogyott, így egyre több nő volt kénytelen a gyárakban munkába állni. A női munkaerőre elsősorban a gyárakban volt szükség (a hátszágban), ám számos nő látott el humanitárius (ételosztás, gyermekvédelem), valamint frontszolgálatot (elsősorban, mint ápolók). Tették mindent férfi társaiknál kevesebb fizetésért és megbecsülésért. S a nők megállták a helyüket. Ám amire kevesen számítottak, hogy a nők egy része nem kívánta visszakapni korábbi életvitelét, egyeseknek pedig hadiözvegyként meg kellett tartani az állásukat. Ugyanakkor még élt a háború előtti sztereotípiája, hogy nőknek otthon kell nevelni a gyermeket és ízlésesen, erkölcsösen élni a társasági életet.⁹

„A háború elsöpört minden romantikus illúziót, többek között a csak a családjaért élő, támaszra szoruló, gyenge asszony képét is. Új ideál született: az izmos, fiús nő, aki nem szorul fűzőviselésre, de nem is túrná azt, szívesebben hord rövid frizurát, mint tornyos fodrászremeket, sőt a nadrág sem elképzelhetetlen számára.”¹⁰

Ekkor kevesen vették észre, hogy új idők jönnek a férfi és nő társadalmi szerepének megítélésében. A két világháború között a nők egy része tovább dolgozott a gyárakban, mások tovább folytatták régi – háború előtti

– életüket cselédként, nevelőnőként, mosónőként (például József Attila édesanyja), esetleg szakácsnőként. Persze voltak olyan nők is, akik nem lelkesedtek azért, hogy „társaik” a házasságban önállóságot keressenek: „Ne keresse a házasságban az önállóságot és függetlenséget, legyen olyan, amilyenek a férje akarja, alkalmazkodjék hozzá, legyen férje visszfénye. Mert a jó házasság alapja a lelkek harmóniája és a nevelés feladata, hogy a nő tudatában legyen annak, hogy ezt a harmóniát neki kell megteremtenie.” – írta Szegedy-Maszák Aladárné (a Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetségének elnöke).¹¹

A két világháború között sokat változott a lányok beiskolázása is. Egyrészt jelentősen megnőtt az iskolába járó lányok száma, s ezt törvényileg is segítették. Ez volt az 1926. évi 24. törvénycikk.¹² A törvénycikk két fő fejezetre oszlik, az első a leányközépiskoláról szól, a második a leánykollégiumokról. A törvény előírta a rendes tárgyakat is, vagyis azokat, amelyeket tanítani kell. Mindkét iskolatípusban (leánygimnázium és leánylíceum) tanítottak hittant, magyart, történelmet, filozófiát, rajzot, éneket és a ma ismert tárgyak többségét. A fő különbség az volt, hogy míg a leánygimnáziumban latint is kellett tanulni, addig a leánylíceumban választhattak a tanulók – törvény szerint – francia, angol, vagy olasz nyelv és irodalom között. Ez természetesen egy másfajta műveltséget is jelentett.

A két világháború között folyamatosan kondicionálták a magyar népet a revízióra, s ebben az oktatásnak és az egyháznak is komoly szerepe volt. Az oktatásban elsősorban olyan sajátosságok játszottak szerepet, mint például az,

7 Kenedi Géza: Feminista tanulmányok. Forrás: Magyar Társadalomtudományok Digitális Archívuma (későbbiekben mtd@)

8 Dr. Pisztóry Mór: A nő-emancipatio. Forrás:mtd@

9 Erről a korábbi életről, részletes leírás olvasható a „Tájékoztatás a Feministák Egyesületének céljairól és munkatervéről” című kiadványban. Itt a leírt, idealizált szerepből próbálták kimozdítani a nőket (inkább kevesebb, mint több sikerrel) Forrás:MTD@

10 Sedlmayr Krisztina: Női divat az első világháború után. A cikk az interneten is olvasható a Sulinet oldalán: <http://www.sulinet.hu/tart/fcikk/Kda/0/11445/1>

11 Idézi Pukánszky Béla: A nőnevelés évezredei 48. oldal www.staff.u-szeged.hu/~comenius/nonev.doc

12 A törvénycikk megtalálható a <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7684> weboldalon.

hogyan Nagy-Magyarország térképén tanulták a földrajzot, s kiemelten fontos szerep hárult a magyar nemzeti nyelv és irodalom tanítására (az identitás megszilárdítására). *Klebelsberg Kunó* iskolareformja is elsősorban a „kultúrfölkény” megvalósulását szolgálta. A népiskolai program keretében ötezer, főként tanyai iskolát létesített, és a középiskolai oktatást is megreformálta azáltal, hogy bevezette a reál gimnáziumot. Az ifjúság sportoktatására is igen nagy hangsúlyt helyezett, megszervezte a Testnevelési Főiskolát. Megalkototta a Magyar Olimpiai Bizottságot, de a kiváló magyar sportteljesítményekben nemcsak hazánk jó hírnevének propagandáját látta, hanem azt is szerette volna elérni, hogy a jövő nemzedék izmos, életerős ifjakból álljon és természetesen, az iskolarendszer révén, művelt ifjakból. Ennek a törekvésnek a háborús készültség okán volt jelentősége. A testnevelés tantárgynak a jó kondíciójú, egészséges katonák képzése volt az igazi célja.

Az 1927. évi augusztus 24-i (63 000. számú) miniszteri rendelet szabályozta a nők egyetemre jutását. A katolikus, hittudományi, valamint a jogi karok továbbra is zárva maradtak előttük, ám a József Nádor Műegyetem mérnöki, gépészmérnöki, vegyészmérnöki osztályán, külön tanári engedéllyel, 5%-ig lehetőségük volt diplomát szerezni. Az 1925-ben alapított Testnevelési Főiskolán, valamint a művészeti főiskolákon, s az 1928-ban Szegeden létrehozott Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán a férfiakkal majdhogynem egyenlő esélyekkel tanulhattak.¹³ Emellett különleges lehetőségnek számít, hogy a négy évfolyamos tanárképző főiskolákon érettségi nélkül (!) tanulhattak férfiak és nők egyaránt.

A két világháború közötti időszakban megnyíltak az oktatási intézmények a nők előtt. Igaz, mindenre rányomta bélyegét a revíziós törekvés és a túldimenzionált nemzeti nagyság ideológiája.

A II. világháború újból lángba borította Európát. A nők ismét tömegesen álltak munkába és újra megállták a helyüket. Magyarországon 1946-ban a XXII. törvénycikk¹⁴ értelmében megnyitották az utat nőknek minden világi karra (egyetemi és főiskolai karra egyaránt), s annak bármely szakára (a törvény a 3. pontban kimondja, hogy „nem érinti a hittudományi karokra való felvétel tekintetében eddig fennálló szabályozást.”). Egyéb változások is történtek a magyar oktatási rendszerben: még a II. világháború előtt megkezdtek, de a háború miatt, csak annak befejezése után tudták befejezni a 8 osztályos általános iskolák létrehozását. Mind az általános iskolába, mind a középiskolába modern, haladó szellemiségű tananyag került¹⁵, ezen kívül megadták a választás lehetőségét (pl. többféle idegen nyelv, fakultációk, a latin órák számának csökkentése). Jelentősen átszervezték a tanárképzést is.

Az újjáalakult, újjászerveződött iskolákba pedagógusok kellettek, a nők számára pedig ideális terepnek bizonyult az oktatás, nevelés. Az ötvenes években Magyarországon (is) bekövetkezett „baby boom” pedig szükségessé tette a tanári létszám növelését.

1948 után kiépült az új diktatúra, amely az egyenlőség nevében (akár erőltetve is) a nők emancipációját is segíteni kívánta. Az ötvenes években tovább folytatódott a tanári pályán az elnöiesedés (különösen alsó tagozatban – ennek máig tartó hatásai vannak). A középiskolákban is jelentősen megnőtt a női tanárok száma, ám ezt befolyásolta (s napjainkban is befolyásolja), hogy milyen típusú iskoláról beszélünk (például gépipari technikum, gimnázium).

Persze joggal merül fel a kérdés, hogy miért lenne baj, hogy megnő a női tanárok száma egy-egy oktatási intézményben? A válasz egyszerű: a gyerekek – akik az oktatás *elfelejtett* és sokszor az oktatást *elszenvedett* alanyai – így kizárólag egyféle szerep-moddal találkozhatnak. S nem elfogadható érv – pszichológiai szempontból sem – az, hogy a nők „alkalmasabbak” – az anya-gyerek kapcsolat révén – a nevelésre, mint a férfiak. A két nem közötti sajátosságokat és egyben a nevelésükhöz, fejlesztésükhöz szükséges sajátosságokat is másként kell(ene) biztosítani. A női nevelők hajlamosabbak a fiúk – természetes – versengés iránti vágyát „agresszívebbnek” látni, mint amilyen a valóságban. Emellett ne felejtjük el azt sem, hogy az apa-modell – biztonság, stabilitás – egészen más habitust, értékrendet és más viselkedésmódot követel meg. Ha csak az egyik modellel találkozhat a gyermek az nem csak a személyiségét befolyásolhatja, hanem egyben kulturális (!) hátrányt is okozhat.

Sok nő a felemelkedés lehetőségét látta a pedagóguspályán (értelmiségivé válhat). *Dombrádi Dolch Erzsébet* (1906-2002) a pedagóguspályán futott be karriert, a szegedi, reformpedagógiai elvek alapján működött Kert Iskola (1936-1940) vezetőjeként.¹⁶

Az oktatási rendszer pedig biztos – és a lehetőségekhez képes tisztességes – megélhetést biztosított a Kádár-rendszerben. Mindehhez a szocializmus hamis egyenlőség-kultusza kiváló feltételt adott. Ez az „ellenőrzött egyenlőség” még mindig egyenlőbb viszonyokat teremtett és sokkal inkább segítette a nők helyzetének javulását, mint

13 Pukánszky Béla: A nőnevelés évezredei 48. oldal www.staff.u-szeged.hu/~comenius/nonev.doc

14 A törvénycikk megtalálható a <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8240> weboldalon.

15 Dr. Magyarné Sztankovics Ilona: Neveléstörténet. Comenius Kiadó Bt. 2001., Pécs

16 Pukánszky Béla: A nőnevelés évezredei 48. oldal www.staff.u-szeged.hu/~comenius/nonev.doc

Ausztriában.¹⁷ Ezt az egyenlőséget szolgálta, hogy az 1960-as években koedukálttá tették az osztályokat, melyet 50 évvel azelőtt lehetetlennek, sőt károsnak tartottak. Az egyenlőség leginkább a fóti gyermekvárosban volt tetten érhető. Itt mindenki sorszámot kapott (mint egy börtönben), s ugyanolyan ruhát viselt (természetesen figyelembe véve a nemi különbségeket, a fiúk nadrágot, a lányok pedig szoknyát kaptak)¹⁸. Mindezekon felül még komoly ideológiai nevelés is folyt.

A szocialista országokban az iskola fontos szerepet játszott (melynek pontos és hiteles történetével máig adós a neveléstörténet) a társadalom nevelésében, átalakításában. Az iskola feladata az erkölcsös (szocialista erkölcs), a szocialista társadalmat maga elé helyező honpolgár *nevelése* volt. Ezt szolgálta az úttörő-mozgalom, majd pedig a KISZ is.

A totalitárius rendszereknek, mint amilyen a Kádár-rendszer is volt, egyik legsajátosabb tulajdonsága annak homogén jellege. Mivel a „társadalom értékrendje”, valamint az állam értékrendje jelentősen egybeesik, megkönnyíti a diákok (ideológiai) nevelését, hiszen nem csak az iskola, hanem a társadalom is „nevel” azáltal, hogy kikényszeríti a megfelelő viselkedést, öltözködést (a hatvanas-hetvenes évek lengébb, „sportosabb” divatját még megtűrték). S a női szerepek – részben a korábbi sztereotípiák miatt – amúgy is predestináltak a nőket a tanári pályára.

A szocializmus alatt teljesen nyílttá vált az oktatás (a beiskoláztatás 99,9% százalékos volt – és ma is annyi). A mindenkire kiterjedő kötelező általános iskola és ennek szankciókkal kísért betartatása vitathatatlanul sokat javított a társadalom kultúráltságán. A nők rendszeres munkába állása pedig kétpillérűvé tette a családi jövedelemforrást. Ám mindeztől függetlenül az erőltetett iparosítás, erőltetett urbanizáció, a munkásszállókon való élet, beilleszkedési zavarok komoly problémák elé állították a családokat (előbb az alkoholizmus, majd később drogproblémák).

A II. világháború után, köszönhetően a szabadabbá tett világi oktatásnak, megnyílt a nők előtt is a felemelkedés lehetősége. Azáltal, hogy a nők is tanulhattak, kiszakadhattak korábbi szerepeikből, s a magyar társadalom elindulhatott a „modern társadalom” irányába. A tanárhiány, valamint a korábbi sztereotípiák, szerepfelfogások eltűnése nagyban segítette a nők felemelkedésének útját. Mindezt elősegítette az átszervezett oktatás (egyszerűsödött a közoktatás és a felsőoktatás rendszere), valamint (később) a szocialista egyenlőség idealizmusa (sokszor kényszere), túlon túl leegyszerűsített (és hibás) társadalomképe.

Bacsó Ágnes: Darázfészkek

17 Fodor Éva: A női emancipáció Magyarországon és Ausztriában, 1972-1992., Szociológiai szemle 2003/1

18 A fóti gyermekvárosról, s az ott folyó nevelésről lásd: Bacsó Judit: Mintamókus. Neoprológus Kiadói és Kulturális Szolgáltató Bt. , 2006

Zágorec-Csuka Judit:

Gyermekeim nyelve – nyelvi eszmélkedésük története

„Az anyanyelv-nek nevezzük – írja Balázs János – azt a nyelvet, melyen beszélni tanulunk. Az első ember, aki bölcsőnkél (ma így mondhatjuk: gyermekkocsinknál) áll, és az első szavakat mondja nekünk, az édesanya. Ő táplálja a csecsemőt, gondozza, neveli a kisgyermeket, csaknem állandóan vele van. Ezért aztán a gyermek is azon a nyelven kezd beszélni, amelyen az édesanyja beszél. Helyes és találó tehát nyelvünknek az a mondása, hogy nyelvünk szavait az anyatejfel együtt szívjuk magunkba.”

(Lőrincze Lajos)

„Melléje álllok, megragadja a karomat. Kihuny tekintetével a térnek azt a pontját keresi, ahol az arcomat sejtí.

- Mondd meg a gyerekeknek, hogy énekeljenek magyarul is.
 - Megmondom.
 - És el ne hagyják a nyelvünket.
 - Nem hagyják.
 - Úgy őrizzék, mint a terített búzát.
 - El ne felejtse ezt nekik mondani.
 - Istenem! Hogy felejténem!
 - Anyám is rábólint a fogadalomra.
 - Hol van már az a búza?
- Magam meg hozzáteszem: melyik nyárban?

(Sütő András: Engedjétek hozzám jönni a szavakat, részlet)

Egy francia író szerint egy jó regényt mindenki írhat: saját élete történetét. Ezt kiegészíthetjük egy másik megállapítással: egy jó nyelvészeti munkát is írhat mindenki, pontosabban minden szülő: saját gyermeke nyelvi eszmélkedésének történetét¹⁹.

Két fiam van: **Ádám** 13 éves, 1994-ben, és **Dávid** 8 éves, 1999-ben született. Hallottam első hangjaikat, amelyek a születésük pillanatától kísérek. Mivel mindkét fiam műtėti beavatkozással jött világra, az első, a legszebb pillanatokra is különbözőképpen emlékszem vissza. Ádám szülei elaltatták, és csak a műtét utáni ébredéskor hozták hozzám rövid időre, így nem észleltem első felsírását, első lélegzetvételét, illetve azt, amikor az anyaméhéből kijutott a külvilágba. Mindmáig hiányérzetem van, mert nem hallottam felsírásának csodálatos hangjait. Ezért Dávid születésekor már másképpen döntöttem, csak részleges érzéstelenítést kértem, s a műtétet éberem kísérem végig. Amikor Dávidot kivették az anyaméhéből, néhány percre rá kiadta első hangmegnyilvánulásait. Hallottam, hogy éles, tagolatlan hangon, hosszú, elnyújtott magánhangzókkal nyöszörgött, sírdogált: „Á, oáá, áoo”-zással, amely gyakran keveredett a „h”-hanggal. A felsírás színezete olyan volt, mint a sírásé, mint valamilyen kellemetlen érzés: fájdalom, éhség, hőmérséklet-változás, vagy a testhelyzet váratlan és ijesztő változásának visszajelzése. Feledhetetlen élmény volt ez. Dávid megérkezett a mi világunkba, s ezt nyelvileg, felsírásával, differenciálatlan hangadással is tudtukra adta. Boldog voltam minden fájdalom és tehetetlenségérzetem ellenére is. Életem egyik legszebb, legmaradandóbb pillanatát éltem át, amikor félholtan, kiszolgáltatottan az ágyban fekve, a nővérek arcom mellé helyezték a csecsemőt, a fiamat, hogy csókoljam meg, mondván: „Ez most már az Öné, az Ön gyermeke!” Így emlékszem vissza erre a helyzetre, a gyermeki beszéd első megnyilatkozására, vagyis kialakulásának első fázisára. Halálos órámon is emlékezni fogok rá.

Dávid, mint csecsemő, hangadása sokáig nem volt önálló megnyilvánulás, hanem egy globális reakció része. Gyermekeim a helyzetváltozásra egész testükkel feleltek. Akár egy kellemetlen állapotot, akár jó érzést kísért a hangadásuk, ami rendszerint együtt járt a rugdalózással, a kapálózással, az izomfeszülés változásával. Sem hangadásuk, sem globális reakciójuk, amit megfigyelhettünk a születés utáni hetekben, még nem tekinthetők nyelvi szándékuk kifejezésének.

¹⁹ Szilágyi Ferenc: A magyar szó költészete. Kis magyar stilisztika. XIII: A babuka csicsikál. A gyermek- és dajkanyelvről. Budapest. Tankönyvkiadó. 1978. 152.p.

A csecsemő semmit sem közöl, nem hív segítséget – „él”. S életmegnyilvánulásainak a környezet ad jelentést.

Gyerekeim szlovén nyelvi környezetben jöttek világra Muraszombatban, rajtam kívül senki sem beszélt magyarul a kórházban, tehát első perceiket is azonnal meghatározta a szlovén nyelvi környezet, s már születésükkor egyértelmű volt, ha itt akarnak élni, akkor kétnyelvűvé kell válniuk. Természetesen a két nyelv elsajátítása később történt. Kezdetben csak én, az édesanyjuk beszéltem hozzájuk magyarul. De a születés pillanatában és azt követően még nem értettek szinte semmit. Bizonyára az sem mindegy, hogy a szülészetről milyen körülmények közé, milyen családba kerülnek az újszülöttek. Ádámot egy Zastava kocsi-val vittük haza Kapcára (Lendvától 7 km-re), egy kétnyelvű (magyar-szlovén) muravidéki kényelmes Renault-ban ringott des jutott. A szociális környezet tanulást. Később a csecsemő a rülveszik őt, építi fel nyelvi valóamennyit a nyelviség segítségé-

Gazdag Ágnes: Szörmés baba

Az ember biológiai Alkatában, érzékeiben, idegfejltségében sok mindent felhalmozódott. De a *gondol* csak elsajátításuk készségét. felnövekedése során, mégpe-ségével. Ezt a folyamatot bi-de az eredményt nem adja mint a két fiam is, *valamelyik* mégpedig annak látásmódja kodását is *ennek* szemlélete ezt hívjuk *anyanyelv*nek, s ez küli, közvetlen kapcsolatot, reagálunk rá. Ezért minden mindegyik emberré formáló ca, egy kétnyelvű település emberré formálódásuk is, ezen az úton járnak. Beleszü-

ailag már születésekor ember. rendszerének, agytekervényeinek magával hoz, ami az ősökben *kodást* és a *nyelvet* magát *nem*, Elsajátítania magának kell ezeket dig a család és a környezet segítő-ológiai fejlettsége lehetővé teszi, készen.²⁰ Minden ember, úgy, nyelven ismeri meg a világot, szerint. Fogalmait is, gondolal-alozza meg, alakítja ki. Nos: jelenti a világgal az áttétel nél-akár észleljük a valóságot, akár anyanyelv egyforma rangú, mert (Deme L., 1978). Fiaimnak Kaplett az otthonuk. Itt kezdődött anyanyelvük segítségével. Ma is lettek ebbe a helyzetbe.

Gyerekeim beszédének kialakulása

A gyermeknyelv, noha különösen szókincsét tekintve, meglehetősen egyéni jellegű, mégis sok közös, általános vonást tartalmaz; ezek nemcsak a gyermekek nyelvi fejlődésére, beszédképességének kialakulására nézve tanulságosak s jellemzők, hanem a felnőttek nyelvére is, hiszen a felnőtt társadalom, a felnőttek nyelvi hatása alakítja, fejleszti a gyermekek nyelvét. A nyelvészetnek egy sajátos ága, a *paralingvisztika* foglalkozik a nyelvi *hanglejtésekkel*, amelyek a szavak mélyét, a mondatok árnyékában meghúzódó nyelvi nyersanyagot alkotják. A csecsemő először ezekkel a hangokkal kommunikál: a sírással, a nevetéssel, a sóhajokkal, a nyögésekkel, a csodálkozások különböző hangcsoportjaival, amelyeket nehezen lehet tagolni és értelmezni. Fiaim is ezekkel a furcsa hanglejtésekkel, hanghordozások nyilvánításával kezdtek el velem kommunikálni, szinte már létezésük kezdetén.

Hangok, hangkapcsolások a gyermeki beszédben

A hangok, hangkapcsolások elsajátításában is sok közös vonás, közös nehézség jelentkezik. A harmadik hónap végéig semmi sem mutatott arra, hogy gyerekeim összefüggést élnének meg hangképző mozgásaik és a saját hangjuk között, amelyeket hallottak. Ekkor a halló csecsemő kezdi fölfedezni a kapcsolatot hangképzése és hallása között. Mintha már odafigyelne saját hangreakcióira, mintha meghallaná önmagát.²¹ Ezt az mutatja, hogy elkezdí utánozni a saját hangját.

Kezdetét veszi a játék a hangképzéssel, a *gagyogás*, amely a 4-5. hónaptól számítva a mászás gyakorlásáig a gyerek kedvelt tevékenysége. A gagyogással a csecsemő utánozza önmagát, a gagyogás játék, gyakorolja hangadási készségét, a hangokkal való ismerkedést. Ismételtet, s ebben örömet talál. Ez a csecsemő magányos tevékenysége.

²⁰ Deme László: Anyanyelv és gondolkodás. Nyelvünk világa. Budapest. Gondolat. 1978. 15-18 p.

²¹ Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes: Gyermeklélektan. 2. kiadás. Budapest. Gondolat. 1972., 46 p.

Valójában fiaim is gagyogtak: az ajkhangok – *p*, *b*, *m* – képzését ismételték, amelyek a szopás szájmozgásakor is kialakultak, vagy a foghangokkal – *t*, – kísérleteztek, ezek a hangok is a szopás során „keletkeztek”. Végül is a szakemberek azt tapasztalták, hogy a csecsemő, bármilyen nyelven beszéljen is, sokkal többféle hangot képez, mint amennyi a környezetében, az anyanyelvében előfordul. A gagyogás hónapjaiban a csecsemők több mint kétszázféle hangot produkálnak. Ádám és Dávid fiaimtól hamarosan hallani lehetett a „*pa-pa-pa-pa*” vagy a „*ma-mama-ma*” egyszerű ajkhangokat, az összeérintett ajkak és a fül öröme.

Fiaim beszédtanulásában így emelkedtek ki lassan a gagyogás hangáradatából az anyanyelv hangjai. Gagyogó csecsemőként fiaim minden hangot kipróbáltak, amit csak hangképző szervük létre tudott hozni. De azok a hangok, amelyeket a környezetükben nem hallottak, kiestek, a körülöttük lévő beszédében előforduló viszont megerősítést nyertek, rögződtek. Hangadásuk eddig spontán – élettani és játékos – folyamatában ettől kezdve a külső minta utánzása vált döntővé. Ekkor kezdték el gyerekeim a beszéd, mint tevékenység *mímelését*. A gagyogás első szakaszában anyanyelvük hanganyagát dolgozták ki – a több száz lehetséges hang közül azokat rögzítették, amelyeket a környezetük visszaigazolt. Ezzel a mímeléssel az anyanyelv, vagyis a magyar nyelv lejtését kezdték elsajátítani. Édesanyám ajánlatára sokat beszéltem gyermekeimnek, még akkor is, ha erre csak gagyogós választ kaptam. Van a gyermek nyelvhasználatának még egy csodálatos vonása: a *visszhangjelenség*. A gyermek mondogatja, amit hall, ha nem érti is, s ez öntudatlanul beleépül beszédébe.

A szavak kiszabadulnak a gagyogásból

A hatodik hónapban fiaim már kezdték megérteni közléseimet. Először a gyerekek a hanghordozás érzelmi színezetét különböztették meg, gyengéd, kedveskedő hangra derűsen vagy örömmel reagáltak, a szigorú, dorgáló hangra ijedt arcot vágta, esetleg sírva fakadtak. Öt-hat hónapos korukban az volt a benyomásom, mintha értették volna, ha nevükön szólítottam őket, vagy ha azt kérdeztem tőlük, hogy hol a csörgő, feléje fordultak. Ilyenkor mintha nem szavakat értettek volna, hanem egy helyzetben tájékozódta.

A szavak tartalmi megértését, a tiszta beszédmegértést megelőzi olyan helyzetek felfogása, amelyeknek a beszéd az egyik összetevője. A csecsemő testhelyzete, a gyerekekhez beszélő személy, annak hanghordozása, s végül maguk a szavak együttesen adhatják a hat-nyolc hónapos csecsemő számára a helyzetet, amelyet megért. A szó, mint jelentéshordozó inger, fokozatosan kiszabadul ebből az együttesből, önállósodik (Mérei F; Binét Á, 1972). Gyerekeim beszédmegértési folyamatának az volt a lényege, hogy már a nyolcadik hónapban egy adott hangcsoport (pl. *cica*, *maci*) változatos helyzetekben kapcsolódott egy és ugyanahhoz a jelentéshez, vagyis így vált annak a nyelvi jelévé. Ha egy játékcicát vagy játékmacit mutattam nekik, és a *cica* és a *maci* szót is kimondtam, a gyerekeim megtanulták, változatos feltételek között is, a két tárgy nevét, és reagáltak a cicára vagy a macira. Így a szavak lassan, fokozatosan az első életévükre kiszabadultak összhelyzetükből, illetve a gagyogás kaotikus folyamatából.

Ádám fiam első szava a „*mama*” volt. A kettőzött ajkhang az, amit a környezet a gagyogó gyerektől vár. A *mama* hangoknak, mint édesanya, gyermekem szájából hallva, nagyon megörültem, rámosolyogtam Ádám fiamra, s ennek a helyzetnek többszörös megisméltése révén kapcsolta fiam ezt a hangcsoportot az én mosolygós arcomhoz. Így lettem én az anyanyelvében a *mama*, vagyis személyemhez ezt a jelentést kapcsolta. Ennek megfelelően következtek a *papa*, *apu* szavak is, amelyeket fiam édesapját látva ismételtetett. Az, hogy a környezet a gagyogásból kiemelkedő hangcsoportoknak jelentést adott, csupán néhány szó megtanulását eredményezte. Az aktív szókincsük további részét gyermekeim *utánzással* sajátították el. De nem úgy, hogy megformálta a gyerek ugyanazt a szájmozdulatot, amit tőlem, vagyis a felnőttektől látott, nem is úgy, hogy hallotta csak, és utána mondta, hanem egész *gesztuscsoportokat*, *cselekvési egységeket* utánoztak, s ezek részeként mondták ki az első szavakat.

Az egyszavas mondatok gyermekeim beszédében

Az így kialakult beszéd kezdetben *egyszavas mondatokból* áll. A környezet azért érti meg őket, mert a mozdulat és a mimika is segíti, s mert egyaránt ismeri a helyzetet, amelynek a szó része, és a szándékot, amely a gyermeket vezérli. Ezeknek az *egyszavas mondatoknak* csak az adott helyzetben van jelentésük. Egyéves kortól a második évig volt jellemző gyermekeim nyelvére ez a folyamat. Amikor fiaim kimondták pl. azt a szót, hogy *labda*, ez azt is jelentheti, hogy „*Futok a labdám után. Vagy add ide a labdám!*”. A gyerekeim szavainak egy részét csak a családom körében értették, jelentésüket az foghatta fel, aki a gyerekeim életviszonyait is ismerte. Ádám és Dávid szavakból építettek nyelvet maguknak. Amikor azt mondták, hogy *Bundis*, *vauvau* (kutya), vagy *bibis* (sebes) a láb, *paci* (ló): az nem szó, legkevésbé főnév, vagy ige, vagy melléknév volt. Ami Ádám és Dávid szájából szónak látszott, az mindig mondat volt, hiszen több mindent társítottak hozzá, ha ezt nem is tudták kellőképpen elmondani, de hozzá képzelték. Erről árulkodott testbeszédük is.

A beszédfejlődés fordulata

A második életév második felében ugrásszerűen felgyorsult beszédük fejlődése. A 30-80-as szókincsük fél év alatt ötszörösére–tízszeresére nőtt. Ez a néhány hónap a *beszédfejlődés fordulata*. Gyerekeimnek megjött a beszélő kedvük. Mintha rájöttek volna, hogy a beszéd is eszköze a kapcsolatteremtésnek. Fiaim két és fél évesen már rendelkeztek azzal a beszédkészséggel és szókinccsel, amellyel közvetlen környezetükben elboldogultak, közvetlen igényeiket ki tudták fejezni és kapcsolatokat tudtak teremteni. A következő beszédfejlődési fordulatokat, beszédjellegzetességeket figyelhettem meg:

- Gyerekeim kijelentései *helyzetiek* voltak, közvetlenül vonatkoztak egy-egy élményre. Nem ismerték a fokozás nyelvtani formáit, a jelentésárnyalatokat elkülönítő jelzőket, néhány szélsőséges megjelölést használtak (*kicsiny : nagy, jó : rossz, szép : csúnya* stb.). A dolgok fontosságát, jelentőségét még nem nyelvileg fejezték ki, hanem indulatokkal: ujjongtak, sírtak, kiabáltak, s ezeket az indulattelt közléseket szinte véget nem érően ismételték.
- Mondataik nagyrészt *ragozatlan* szavakból álltak. Egy- vagy kéttagú szavakat használtak, a hosszabbakat rövidítették, vagy összevonták: pl. *kukoricagóré – kukorcagóré, stb.*
- A beszédmegértésben, mint láttuk, gyerekeimet leginkább az jellemezte, hogy egy szó egyetlen konkrét tárgyhoz fűződött. A *baba* szó bizonyos babához.
- Gyermekeim beszédében észrevehető volt az *önkéntes jelentésadás*. Megismerték a szavakat, mert hallották, akkor is, ha egyeseket közülük nem értettek. De a beszédre való tapasztalataik már rávezették őket arra, hogy a szóhoz jelentést kell rendelni, különben nem szó. A gyerek számára nincsenek, nem lehetnek értelmetlenek a szavak még akkor sem, ha helytelenül ejtik is őket. Minden szónak értelmet adnak, az addigi tapasztalataiknak megfelelő hiteles jelentést.

A hangok, hangkapcsolások elsajátítása

A gyerekeim a hangok és hangkapcsolások elsajátításában sok problémával küszködtek. Dávid fiam ajkán különös *hanghelyettesítéssel* született meg az *-r* hang. A *Piroska helyett Pijoskát, a farkas helyett farkast, a barack helyett bajackot* mondott. Az *r*-ből *j* lett, vagy egyszerűen „kényelmi szempontból” elmaradt.

A szótagok a szavak képzésében

A szótagoknak a szavak képzésében is jutott szerep. Az is megtörtént, hogy a felnőtt nyelv szavainak csupán egy-egy szótagja vált önállóvá fiaim nyelvhasználatában. Ilyen eset a *csokoládé*, amely *csoko* lett, és a *dinnyéből* csak *dí*. Ezek a példák csak házi-családi használatban érvényesültek.

A szófajok váltakozása

Érdekes volt megfigyelni azt is, hogy a *szófajok* gyakran mennyire összekeveredtek a gyermekeim nyelvében, ezek a szavak gyermekiek, pl.: Megyünk *hájcsiba* (aludni). Készülődünk a *locsiba* (fürödni). Megyünk *tátá* (kirándulni, sétálni stb.).

A jelkettőzés

Érdekes volt megfigyelnem gyermekeim beszédében a *jelkettőzést*, amely a felnőttek nyelvében is előfordul, pl.: *ezt – eztent, azt – aztant* - ezek a példák *ragkettőzések* is. Hasonló példák a *kezem – kezemiek, lábam – lábamiak* esete is. Hasonló jelkettőzéssel képezték - a kéz és a láb - többes számát is.

A szókincs

Ádám fiam két éves korától már bölcsődébe került, és a családi kört felváltotta a bölcsődei környezet, ahol a magyar nyelv mellett szlovén szavakat is hallott, illetve magyarul és szlovénul folyt a kommunikáció napi nyolc órában. Azt követően otthon a családjában magyarul beszélt. A bölcsődébe kerülve már kiszabadult a család kötöttségéből,

s itt már szlovénül is beszéltek hozzá. De ez az interakció nem volt kivételes, hiszen, ha világviszonylatban nézzük, a Föld lakosságának 65 %-a naponta legalább két, vagy több nyelven beszél.²² Új helyzetében a magyar szavak mellett a szlovén szavakat is hallotta, de ezzel egyidejűleg nem vált kétnyelvűvé. A szlovén nyelv, úgymond, az anyanyelvének elsajátítása mellett úgynevezett kísérőnyelve volt, amelyet a közvetlen környezete nyújtott neki.

Kezdetben sok állatnevet tanult meg tőlem, mert így is babusgattam: *nyuszikám, bogaram, tücsköm, kiscicám, mucikám*, stb. Kétéves korában már kialakult az állatokhoz való pozitív viszonya. Dávid fiamat két- és hároméves korában csak a nagymama és a családom (én és a férjem) neveltük, nem járt bölcsődébe. Így a nagymamától olyan szavakat tanult, amelyeket csak ő használt, általában tájnyelven, az otthoni, a családi környezetben, s ezek a szavak a falusi életre vonatkoztak: *kokas (kakas), dísznu (dísznő), kukorcgóri (kukoricagóré), tik (tyúk), kóbász (kolbász), föld (föld), tányír (tányér)* stb. Mivel ezeket a szavakat Dávid többnyire tájszólásban tanulta meg, most is így használja, annak ellenére, hogy az óvodában és a családomban is ismert a szavak köznyelvi változata. A probléma nem a tájszavak, illetve köznyelvi szavak tájnyelvi formában való használata, amelyeket ki kellene hagyni a köznyelvünkől, hanem az, hogy amikor Ádám fiam iskolába kezdett járni, írni és olvasni tanult, sokszor azt hitte, hogy a tájszavak azok a szavak, amelyeknek nincsen köznyelvi megfelelőjük, és nem tudta megkülönböztetni helyesírásilag a helyes szóalakot, pl. a *tyúk* helyett az írta, hogy *tik*, habár ismerte a *tyúk* változatot is. A tanító néni természetesen kijavította, de ő nehezen használta írásban a tájszó köznyelvi megfelelőjét. Illetve bizonyos szavakat csak tájszóként ismert pl.: a *betoppant* igét nem ismerte, de helyette a *gyött* (jött) tájnyelvi változatát használta, vagy a *szoktam* helyett a *szokok* igét jelen időben, amely megint csak arra utal, hogy helytelenül vette át a tájnyelvből. A tájnyelvi szókinccset nem szabad kihagyni a gyerek szókészletéből, de ha lehet, csak beszédben használja, amikor legszűkebb környezetével érintkezik. Az iskola nyelve a beszélt köznyelv, vagyis az irodalmi nyelv beszélt változata, a köznyelv, s ebben a közegben már tájszavakat nem használhatnak. Gyerekeim, amikor a kétnyelvű iskolából és a kétnyelvű óvodából hazajönnek, *nyelvi kódot* is váltanak, a falusi közegben, Kapcán még tájszólásban is beszélnek, mert a játszótársaik zöme is ezzel a nyelvváltozattal él.

A kétnyelvűség szükségszerű, de a keveréknyelvűség gyengíti az anyanyelvet

Egyre több ember két- vagy többnyelvű a Földön, akár önkéntes elhatározásból, akár kényszerűségből. Gyaprodást, vagy torzulást eredményez-e a két- vagy többnyelvűség: hogyan, mikor válhat e kettősség a gazdagabb önmegvalósítás és ugyanakkor a népek közötti szóértés eszközévé? A tapasztalat azt mutatja, hogy többféle kétnyelvűség létezik.²³ Szlovéniában, a muravidéki nemzetiségi területen, 1958-ban vezették be hivatalosan a kétnyelvű oktatási rendszert. Akkor ez az oktatási reform kényszerhelyzetnek bizonyult, mivel a magyar iskolák kezdtek kiüresedni és a magyar szülők gyerekeit, érvényesülésük érdekében, szlovén iskolákba írták be. Ez az oktatás ma már több mint 40 éves múltra tekinthet vissza. E kétnyelvűség egyik fajtája az *iskolai kétnyelvűség* (Nagy K., 1978). Ebben az iskolarendszerben a többségi nemzet, vagyis a szlovének és a nemzetiség, a magyar gyerekek tanulnak együtt. A Muravidéken négy kétnyelvű általános iskolába és egy kétnyelvű középiskolába közel 1200 kis és nagy diák jár, ebből 300-an tanulják anyanyelvi csoportban a magyar nyelvet, 700 pedig környezetnyelvi szinten. Az alapoktatás kétnyelvűen folyik (szlovénül és magyarul).²⁴ Fiaim is ebben az oktatási rendszerben tanulnak.

Ádám fiam kétévesen lépett a kétnyelvű óvodába, Dávid fiam háromévesen. Az óvoda előtt csak magyar szavakat hallottak, családom nyelve magyar. Az óvodában a többség nyelvével, a hivatalos szlovén nyelvvel is szembesültek. Az óvodában a szlovén nyelv a dominánsabb abból a szempontból, mivel több szlovén gyerek jár oda, mint magyar. Vidékünkön csak 1959-től léteznek kétnyelvű óvodák és kétnyelvű iskolák. A szlovén nyelv dominanciájából adódóan fiaim elég gyorsan elsajátították kortársaiktól és az óvónőktől a szlovén nyelvet is. Ádám és Dávid négy-ötévesen kommunikáltak már szlovénül. De nem csak az óvoda, hanem a baráti kör, a rokonság is használta a szlovén nyelvet. Így szlovén szavak is keverednek magyar nyelvükbe, s ahogy nőnek, egyre több és egyre meghatározóbb fiaimnak a „keveréknyelvűsége” is, ami a szlovén és magyar nyelv interferenciájából ered.

A gyermekeim nevelése, személyiségük formálása a *családomban* kezdődött, s ennek a folyamatnak szerves része az *anyanyelvi nevelés* is. Az anyanyelv kiformalódásában nagyon fontos szerepe van a *nyelvi környezetnek*. A muravidéki nyelvi környezet is kétnyelvű, szlovén és magyar. Tehát kikerülhetetlen a szlovén nyelv *interferenciája*. Fiaim kezdetben a nyelvi példát tőlem kapták, mint szülőktől, majd a nagyszülőktől és a testvérektől is. De ahogy beléptek

22 Pertot, Suzana: Dvojezični otroci : Il bambino bilingue. Trieste :Zavod za slovensko izobrazevanje, 2004. 4.p.

23 Nagy Károly: Kétnyelvű magyarok. Nyelvünk világa. Budapest. Gondolat. 1978. 35-40 p.

24 Statisztikai adatok a határon túli magyarok részvételéről a Kárpát-medencei oktatásban. Új Horizont. 2002. 5.sz. táblázat.

az óvodába, ez a példa egyre jobban háttérbe szorult, és előtérbe került a szlovén nyelv erőteljes hatása. A családnak továbbra is megmarad a szerepe az anyanyelv használatában, hogy a magyar nyelv ne legyen igénytelen keveréknyelv, amelyben a magyar és a szlovén szókészleti egységek és szerkezetek váltogatják egymást. Igaz, hogy a nyelvek egymásra hatása – különösen nyelvterületi határok mentén – mindenütt erős, de az anyanyelvükön meglévő szavak, szerkezetek felcserélgetése felesleges. Ezért kell ügyelnem arra, amikor fiaim hazajönnek, és azt hallom, hogy szlovén szavak épülnek be a magyar társalgásba, hogy mindezt ne fogadjam el, sőt, javítsam ki őket. Gyermekeim szlovén szavakat is használnak az anyanyelvükben. Ezt a szokást az óvodából, vagy az iskolából hozzák haza, és ezek a nyelvi fordulatok még frissen hatnak, pl.: Ma jó volt a *malica* (tízórai). Sokat beszélt a *razredničarka* (osztályfőnök). Meg kell vennem a *vstopnicát* (belépőjegyet).

A kétnyelvű gyerekek beszédében, írásában természetesen gyakori a keveredés. Ez így van a magyar nyelv és a szlovén nyelv együttes használatában is. Az egyik nyelven átüt a másik; egy-egy nyelvi sajátosság, egy-egy kifejezés, fordulat, szólás észrevétlenül átcsúszik a szlovén nyelvből a magyar nyelvbe. Gyermekeim élőbeszédében is fedezhetünk fel szlovén nyelvi elemeket, de sokkal kevesebb magyar nyelvi elem lopózik be a szlovén nyelvbe, mivel a magyarok kisebbségben vannak, kevesebben élnek a Muravidéken. Ezért erőteljesebb a nyelvi hatásuk is, mint a többségi nemzetnek.

A kétnyelvűségből fakadó keveréknyelvűség többé-kevésbé elkerülhetetlen. A muravidéki magyar nyelvterületen ezt a nyelvet többnyire csak a muravidéki magyarok értik meg. Érdekes, hogy a magyar szavak a szlovén nyelvben kevésbé használatosak. Ez is érthető, hiszen a többségi nemzet nyelvének, a szlovénnek nagyobb a presztízse, no meg a muravidéki magyarok is értenek szlovénul, míg a szlovének alig vagy egyáltalán nem értenek magyarul, és így nem tudják magyar szavakkal vegyíteni a nyelvüket. Csak az volna a baj, ha egyszerűen belenyugodnánk, ha nem igyekeznénk állandóan résen lenni, és óvni mindkét nyelv tisztaságát, kifejezőerejét és szépségét. Ezt, mint édesanya tudatosan gyakorolom, vagyis megpróbálom kivenni azokat a nyelvi átütéseket, keveredéseket, tükörképeket, amelyek a szlovén nyelvből beszivárognak idegen elemként gyerekeim nyelvhasználatába. Például, amikor Ádám fiam hazajön az iskolából, és azt mondja, hogy: „Ma sokat tornáztunk a *teľovadnicában*. Aztán magunkra vettük a *trenerkát* (melegítőt) és a *potoválkába* (utazótáskába) beleraktuk a cuccainkat, majd útközben bementünk a *blagovnicába* (áruházba), hogy *hrenovkát* (virslit) és *strucát* (cipőt) vásároljunk. Itthon felhívtam még a *treneremet* (edzőmet), hogy megérdeklődjem tőle, mikor lesz a *tekma*... (mérkőzés). Megyek *računalnikozni* (számítógépezni). *Narihtazzom* (ráállítom) az órámat. Dávid fiam öt éves, és ugyanúgy hozza haza az óvodából, vagy a közvetlen környezetéből és mondja, hogy „*rihtazd*” rá (állítsd rá) a „*zvočnikot*” a (hangszórót) CD-lejátszón. A hétköznapi nyelvhasználatban is előfordul, hogy a kisfiam beszédében a szlovén szavakat magyar nyelvtani szabályok szerint használja (ragozás, fokozás, egyes, többes szám használata, a ragok használata stb.), pl. Add oda a *svinčniket* (a ceruzát), a *ravnilot* (a vonalzót), a *radirkát* (a radírt) stb. Amikor ezt a keveréknyelvet hallom, általában szakítok arra időt, hogy lefordítsam a fiaimnak a szlovén tükörszavakat magyarra, hogy hallják a magyar megfelelőket is.

Gyermekeim mindennapi beszédéből kiindulva és a napi tapasztalataim alapján mondhatom, hogy a magyar, mint anyanyelv, a kétnyelvű iskolában hátrányos helyzetűvé vált. Ennek a jele a magyar nyelv társadalmi funkciójának szűkülése, változatainak ritkulása, szintjeinek redukálása, grammatikájának bomlása, szókészletének szegényedése, fonetikai-fonológiai arculatának torzulása. Erre vallanak lektori és magyar szakos egyetemi hallgatóink ismeretei, erre vall a muravidéki sajtó, rádió és televízió nyelvezete, a számos fordítási probléma, ezt erősítik bennünk a muravidéki magyarok megnyilatkozásai, de erről árulkodik a Magyarországra iratkozott középiskolásaink nyelvi teljesítménye is.²⁵ Természetesen e nyelvi elszegényesedési folyamat gyerekeim nyelvét is jellemzi, hiszen őket is ez a nyelvi környezet veszi körül.

Ezzel a keveréknyelvűséggel egyidejűleg jelentkezik a kiejtés *idegenes* hangzása, a helytelen hangsúlyozás és hanglejtés is. A muravidéki magyar nyelv így fokozatosan megy át egyfajta keveréknyelvbe, nyelvíleg gondatlan, hanyag és alacsony színvonalú állapotba, fokozatosan leegyszerűsödik, főleg a szókincsében. A szlovéniai magyarság kétnyelvűsége véleményem szerint nem nevezhető kölcsönös kétnyelvűségnek, még akkor sem, ha erre a kétkulturáltságra az emberi jogok biztosítása vannak. A valóságban, főleg a hivatalokban és a közéletben, a két nyelv egyenrangúsága, amely az együttélést segítené elő, szerintem nem valósul meg olyan szinten, ahogy elvárnánk, hiszen a szlovén nyelv dominanciája érvényesül. Pedig a kétnyelvűség feltétele volna a nemzetiségi területen élő emberek teljes kibontakozásának, alkotóképességük felszínre kerülésének, képességeik kiteljesítésének. A két nyelv használata elegendő biztosságérzetet és önbizalmat kellene, hogy adjon a nyelvi szereplőknek a társadalomban betöltött szerepük minél hatékonyabb kibontakoztatására, sőt a tágabb térségben is, a két ország kultúrájának közvetítésében. Az Európai Unióba kerülve Szlovéniának lehetősége van nemzetiségei által is bekerülni az európai kultúrnemzetek közé. Az egész világ halad egy többkultúrjú állapot felé, (multikulturalitás), a két- és többnyelvűség természetessé válik, s ez a jelenség muravidéki viszonylatban is új távlatot nyithat a különböző nációk együttélésének.

25 Bokor József: Az anyanyelv dominanciájáért a kétnyelvűségben. Anyanyelv a kétnyelvűségben. A maribori Magyar Intézet kiadványa. Maribor-Lendva. 1999. 27.p.

Köpeczi Bócz Edit:

Család, nők, jövődöbeli anyák

A nők helyzetéről készült elemzésekben megkerülhetetlen nézőpont a családban betöltött szerepük, amely az otthonnal, anyasággal és gyermekneveléssel van szoros összefüggésben. Az elmúlt három évtized során több olyan nőalakról, kevésbé ismert eseményről olvashattunk, amely kiharadt a politikatörténet-írásból. Arról is keveset hallottunk, hogy a politikai rendszerek milyen formában próbálták kihasználni és felhasználni a nőket a saját elképzeléseik megvalósításához, pozitív vagy negatív irányban. Kampányok és intézkedések sorozata hatott a családokra, azon belül a nőkre. (Pl. gyermekvállalási kedv.) A huszadik század megteremtette az „új nőt”, de a változások a huszonegyedik század fiataljait tovább formálják, változtatják. A kérdés az, hogy ezek a változások jó irányban mutatnak-e? Kutatásaim során erre kerestem a választ Zala megyében is.

*

A hazai vizsgálatok szerint a nők és férfiak társadalmi megítélésében egyenlőtlenségek tapasztalhatók. A nemzetközi szervezetek, az ENSZ/ILO és az EU elfogadhatatlannak tartják a nők családra korlátozott szerepét, ezért az esélyegyenlőségük érvényesítése érdekében hathatós intézkedéseket foganatosítanak. Az Európai Unió Bizottsága által megfogalmazott prioritásokban különböző tézisek láttak napvilágot, melyek a 2006 és 2010 közötti időszak célkitűzéseit tartalmazzák. A bizottság megállapítása szerint „az unión belüli nők számára még mindig nem biztosított az egyenlő bánásmód, különösen a munkahelyeken”.

Az EU tagállamaiban élő nők humánpotenciáljának jobb kihasználása nagyobb teret és versenyképességet jelenthetne a világban.

A bizottság álláspontja szerint a nemek közötti egyenlőség gondolatát a lakosság körében tudatosítani kell, megismertetve azokat a módszereket és eszközöket, amelyek kidolgozásra kerültek. A régimódi beidegződéseket fel kell számolni a tagállamokban, mert ma is előfordul, hogy a családját kezében fakanállal ábrázolják, főzés közben, míg az apát a család fő keresőjeként. A nőkről alkotott sztereotípiák helyett átdolgozott, tervszerű, jövőt befolyásoló téziseket határoztak meg. Az egyenlő bánásmód politikai irányelveit pedig további célkitűzésekkel folyamatosan kiegészítik.

Fontos lenne az oktatás reformálása is, mert a női nézőpontú történelemtanítás a diákok számára lehetőséget biztosít arra, hogy megérthessék a különböző társadalmi rendszerek nőpolitikáját. A volt szocialista országokban a nők történelme más úton haladt, mint a nyugati országokban.

A WISE (Nőtudományok Világszervezete) és az ATHENA (Európai Nőtudományok Tudományos Hálózata), figyelemmel kísérik a nőtudomány fejlődését, történetírását, kutatását és annak oktatását egész Európában. Az esélyegyenlőségért, a jogokért küzdő nők a történelem tükrében visszapillantva, azt mondhatjuk, mára korábban elképzelhetetlen eredményeket értek el.

Mégsem szabad elfeledkeznünk arról, hogy bár jogi helyzetük alapján a férfikkal egyenlők, de biológiai különbségüknél fogva mégis eltérők. Sajnálatos, hogy ezeket a szempontokat sokszor figyelmen kívül hagyták és hagyják egyes, főként szociális intézkedések meghozatalánál.

Az ötvenes évek politikája a kommunista államokban arra irányult, hogy az addig családi kötelezettségeikkel elfoglalt nőket kiszakítsák megszokott helyzetükből, és ugyanolyan fizikai munkára kényszerüljenek, mint a férfiak. A traktoros lányok és a bányában vājarként dolgozó nők a társadalom példaképei lehettek, de arról keveset hallottunk, hogy rövid időn belül félig rokkantan hagyták ott munkahelyüket.

Hazánkban a kommunista diktatúra éveiben mindvégig nagy hangsúlyt kapott az egyenjogúság propagálása. Agresszív politikai agitáció zúdult – a tömegmédiákon keresztül – a családokra, új ideálról írtak az újságok, a már sikeresen „átalakult” szovjet nőket mutatva be példaképnek.

A kommunista embereszmény „nemtelen” volt; az új, koedukált iskolákban megszűntek a differenciált, a nemekre is tekintettel lévő képzési formák. A politechnikai órákon a lányokat fűzni, faragni tanították. Eltűntek az oktatás-képzésből azok a tantárgyak, melyek a lányoknak továbbadták azt a hasznos tudást, ami egy „nő”-nek, anyának megkönnyíti mindennapjait. Az ideológia különbséget tett „szocialista dolgozó nő”, és a „háziasszonyként” tevékenykedő nő között. Nagy hangsúlyt helyeztek a nőnapok megünneplésére, ezért 1945-ben eltörölték az anyák napját, helyére a Nemzetközi Nőnap került. Hivatalosan csak tíz év eltelté után, 1955-től ünnepelehtették ismét az édesanyákat.

Az államszocializmus társadalmasított olyan tevékenységeket, ami korábban a családokon belül a nők feladata

volt. A dolgozó nők gyermekei egy éves kor alatt bölcsődékbe, majd óvodákba kerültek, így a politikai nevelés már kis kortól biztosítva volt. A női foglalkoztatottság általánossá vált, így a szerepek átrendeződése miatt konfliktusok özöne zúdult az anyákra, feleségekre. Munkahelyen és otthon egyaránt helyt kellett állniuk, ez a kettős kényszer általában mindkét szerepteljesítést minőségét rontotta. A társadalmi és munkahelyi elvárások nem alkalmazkodtak a női munkavállalás helyzetéhez.

Ha a nők egyenjogúságáról beszélünk, vegyük figyelembe, hogy ők egyben édesanyák is. Gyermeük megbetegedése esetén hiányoznak a munkahelyükről, amiért hátrányos megkülönböztetésben részesülnek. Az anyaság iránti vágyat pedig minden nő magában hordozza.

A felnövekvő generáció társadalmi beilleszkedése szempontjából kiemelt fontosságú a szocializációt biztosító „család”. Meghatározó szerepet tölt be a nevelésben, tapasztalatok, szerepek és normák továbbadásában, Kohéziója sajnálatos módon fellazult az utóbbi években. A család a gyermek szempontjából az elsődleges szocializációs szintér, ahol biztonságban érezheti magát, kialakul az „énképe”, ami meghatározó lesz a személyiség további fejlődésében.

Napjainkban a párkapcsolatok mintázatának átalakulása egyre fontosabb teszi az együttélések kialakulásának és felbomlásának vizsgálatát, különös tekintettel a gyermekekre. A „kulturális-történelmi elméletek” szerint a közösség reprodukciós magatartása rendkívül komplex, ezekre nem csupán biológiai tényezők hatnak, hanem a vizsgált csoport történelme, családi és közösségi szocializációja is. A különböző rendszerek politikája mindig a nőket célozta meg intézkedéseivel, ha a népesség számát csökkenteni vagy növelni akarták. Magyarországon emlékeztet a Ratkó-korszak, amikor a népesség növekedése érdekében politikai beavatkozások egész sorával találkozhattunk. A Ratkó Anna egészségügyi miniszter által kitalált jelmondatot mindenki ismerte, miszerint: „Lánynak szülni dicsőség, asszonynak kötelesség!” (Távlatokban mégsem hozta meg a várt eredményt.)

Ma az elfogadott társadalmi normák közé tartozik az élettársi együttélés, amely nem ad biztonságos hátteret a nőknek a gyermekvállalás tekintetében. Nem oldja meg a család anyagi alapjának védelmét, mert a törvény csak a házasságon alapuló vagyonközösséget védi. A házasságon kívüli gyermekvállalás Magyarországon mégis divat, ami nagyobb mértékben az alacsonyabb iskolai végzettségű nők körében jellemző, de nem tipikus európai jelenség. Az élettársi kapcsolatok jelentős változását az 1990-es éveket követően figyelhetjük meg. Akkor ezt a formát általában az özvegy és elvált nők választották lényegesen gyakrabban. A házasság előtti együttélés növeli a házasság felbomlásának valószínűségét. Ez összefüggésben lehet azzal, hogy akik ezt a formát választják, liberálisabban gondolkodnak, tehát a későbbiekben is könnyebben alakítanak ki új kapcsolatot, bár annak többnyire lazább formáját, az élettársi közösséget favorizálják.

Ha a nők együttéléseken alapuló párkapcsolatait vizsgáljuk, érdekes képet kapunk arról, hogy ők vannak többségben a férfiakkal szemben, akik nem akarnak házasságot kötni. Ma már hihetetlennek tűnik, hogy a második világháború idején a lányok távházasságokat kötöttek a fronton harcoló katonákkal úgy, hogy személyesen nem ismerték jövőbeli férjüket. Az elmúlt években a házasságkötések és a családi kapcsolatok változása jelentős hatást gyakorolt az ország népességének alakulására, mivel jellemzővé vált a gyermekvállalás halasztgatása. A szülni képes korosztályok átlagosan huszonhét évesen vállalják az első gyermeket, de az életkor évente felfelé tolódik. Nem kiszámítható, hogy az anyaságot fiatalon nem vállaló nők idősebb korokban akarnak-e gyermeket.

A válások magas száma és az élettársi kapcsolatoknak a házasságokénál nagyobb arányú felbomlása megváltoztatja a kétszülős családok szerkezetét. Egyre több a csonka család, ezekben a gyermekeknek negatív változásokat kell elszenvedniük. A felbomlott családban szocializálódott, felnőtt korú személy szintén hajlamos arra, hogy újabb és újabb párkapcsolat létesítsen.

Folyamatosan változik a családi állapot szerinti népesség összetétele. A házasságok mérlegét vizsgálva, 2006-ban sokkal több házasság szűnt meg (74. 650), mint amennyit kötöttek (44. 500). A fiatal nők felsőfokú tanulmányaik befejezése után, munkalehetőség híján az ország elhagyását tervezik, többségük nem akar családot alapítani.

A házasságkötések csökkenése, a születések visszaesése, valamint a válások megnövekedése tette szükségessé azt a kutatást is, melynek eredménye alapján meg tudható, hogy a 15-19 éves korcsoportú diákok miként vélekednek a családról, fontosnak tartják-e a családi kötelezettségeket, mi a véleményük a házasságról, az élettársi kapcsolatáról. Milyenek tartják szüleiket, mennyire érzik jól magukat otthonukban, környezetükben.

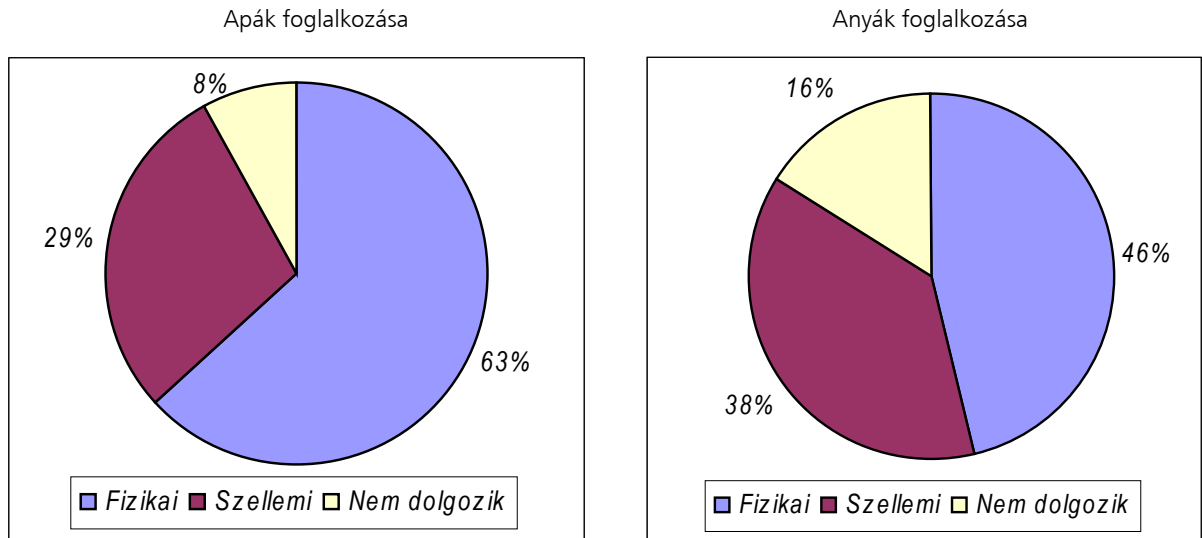
A megyénkben is nőtt a hajadonok aránya, míg a házasságoké jelentősen csökkent. Ezért fontos a serdülő korúak életmódbeli sajátosságainak feltérképezése, mert pár év múlva, a felnőtt korosztály tagjaiként, a családalapítás és gyermekevelés gondjaival szembesülnek. A vizsgálat a 15-19 éves diák-ifjúság körében 2003-2004-2005-ben készült a megyén belül, 10 százalékos mintán, amely kiterjedt Szlovénia és Horvátország magyarlakta térségeire is. A megyei felmérések a családi kötelezettségek fellazulását igazolták. A fiatalok többsége a szülők személyes adatait nem ismeri, a nagyszülőkről pedig még kevesebb ismerettel rendelkeznek. A diáklányok 18 százaléka csonka családban él, ahol az anya egyedül neveli gyermekét. Meglepő eredmény, hogy a serdülő korú lányok az élettársi kapcsolatok növekedését nem helyeslik, többségük fontosnak tartja a házasságkötést. Véleményüket csak a középiskolai tanulmányaik befejezése után

változtatják meg, amikor munkát vállalnak, vagy továbbtanulnak.

A munkaerőpiacra történő belépésükhöz segítségre van szükségük azoknak a lányoknak, akik még tanulmányaik befejező szakaszában sem tudják eldönteni, hogy érettségi után merre induljanak. Prioritást kapott több, rendszerfejlesztő oktatási elképzelés, mely ezen a téren fontos támaszt nyújt a rászorulóknak, hogy a nők munkába állásának esélyegyenlőségét elősegítse.

A szülők munkaviszonya szerint az anyák kétszer annyian munkanélküliek, mint az apák.

SZÜLŐK, FOGLALKOZÁSUK ALAPJÁN

A fiatalok proszociális viselkedésformáinak pozitív alakulásában segíthetne, ha a családokon belül bensőséges, őszinte, jó kapcsolat alakulna ki. Ennek egyik alapfeltétele a mindennapi közös étkezés, a terített asztal, ahol a bensőséges, személyes kontaktus lehetősége biztosított. Sajnos a legtöbb családban erre csak a hétvégén kerül sor. A szülők többsége nagyon elfoglalt; még azok is, akik jó állásban sokat dolgoznak, és mindennel ellátják gyermekeiket, időhiányában keveset tudnak velük foglalkozni. A legtöbb helyen hiányzik a szülő és gyermek közötti őszinte kommunikáció.

A diákok elégedettségét vizsgálva azt gondolhatnánk, hogy a rosszabb anyagi körülmények között élő fiatalok elégedetlenebbek társaiknál. Meglepő adat, hogy az átlagosnál „sokkal jobb” életszínvonalon élő családokban a legelégedetlenebbek azok, akik sokkal több zsebpénzt kapnak, mint a rosszabb körülmények között élő társaik. Azokban a családokban, ahol a szülők mellékfoglalkozásban is dolgoznak, nincs idő a napi események és az esetleges problémák megbeszélésére.

A diákok személyiségfejlődése elősegíthető, ha tudjuk, mi a véleményük, mennyire elégedettek vagy elégedetlenek az őket körülvevő, szűkebb környezetükkel. Lényeges az önmagukról alkotott „énkép” kialakítása, amely minden megnyilvánulást befolyásol, magában foglalja a tudás, erkölcs és egyéb normákról szerzett ismereteket. Realitásfoka attól is függ, hogy a környezet milyen segítséget nyújt, mennyire valós és őszinte visszajelzéseket közvetít az egyén számára. A kapott eredmények alapján a lányok és fiúk között különbségek tapasztalhatók.

Diákok elégedettsége 1–5-ig skálán

Elégedettségi rangsor a lányoknál			Elégedettségi rangsor a fiúknál		
Rang-sor	Mivel, kivel elégedett	Milyen mérték-ben elége-dett	Rang-sor	Mivel, kivel elégedett	Milyen mérték-ben elége-dett
1.	Barátokkal	4,5	1.	Barátokkal	4,7
2.	Szülőkkel	4,0	2.	Osztálytársakkal	3,9
3.	Környezetükkel	3,6	4.	Szülőkkel	3,8
4.	Osztálytársakkal	3,5	4.	Környezetükkel	3,8
6.	Mindennapi időtöltésükkel	3,4	4.	Mindennapi időtöltésükkel	3,8
6.	Fiúkkal	3,4	6.	Önmagukkal	3,5
6.	Idős emberekkel	3,4	7.	Fiúkkal	3,3
8.	Iskolájuk színvonalával	3,3	8.	Idős emberekkel	3,2
9.	Oktatásuk színvonalával	3,2	9.	Szórakozási lehetőségekkel	3,1
11.	Önmagukkal	3,1	10.	Szórakozó helyekkel	3,0
11.	Szórakozási lehetőségekkel	3,1	11.	Iskolájuk színvonalával	2,8
11.	Szórakozó helyekkel	3,1	13.	Tanáraikkal	2,7
13.	Tanáraikkal	2,9	13.	Lányokkal	2,7
14.	Lányokkal	2,8	14.	Oktatásuk színvonalával	2,4
15.	TV műsorokkal	2,4	15.	TV műsorokkal	2,0
16.	Politikusokkal	1,8	16.	Politikusokkal	1,5

A kulturális szokások kialakulásánál a barátok köre és az iskolai szocializációs környezet gyakorolja a legnagyobb hatást a fiatalokra. A családi háttér csak másodlagos befolyással bír. A szülők általában tudják, hogy gyermekeik hova járnak szórakozni, milyen műsorokat néznek a televízióban, de ezekbe nem szólnak bele, nem próbálják más, általuk helyesnek vélt irányba terelni érdeklődésüket. A normák és szabályok kialakításában a család és az iskolai szervezeten túl jelentős szerepet játszanak a fiatalok életében az eszményképek (példaképek), mint mintakövetési szükségletek. Nem mindegy, hogy az elektronikus média milyen morális attitűdöket fogalmaz meg, milyen üzeneteket közvetít a nőkről, és mennyiben jelentenek ezek társadalmi kontrollt a lányok számára. Magas a nézettségi aránya a televízióban játszott sorozatoknak, amely elsősorban nem az igényes kultúrát közvetíti számukra. Az erkölcsös nevelést célzó klasszikus filmek helyett elsősorban az erőszakos és horrorisztikus DVD és videó filmeket kedvelik. Sajnos a kulturális igényük alacsony, saját szórakoztatásukra (a kötelező irodalmon kívül) szépirodalmi könyveket nem olvasnak.

Kulturális kikapcsolódás lehetne számukra részben valamilyen hobbival összefüggő tevékenység is, de a lányok több mint egyharmadának erre nincs igénye. Az idő hiányára hivatkozva a diákok közül minden negyedik az alapvető testmozgást sem igényli. Szellemi túlerheltségük miatt az egészségük megőrzése érdekében pedig létfontosságú lenne a különböző sporttevékenység, testedzés, vagy csak a hobbi szintű napi testmozgás.

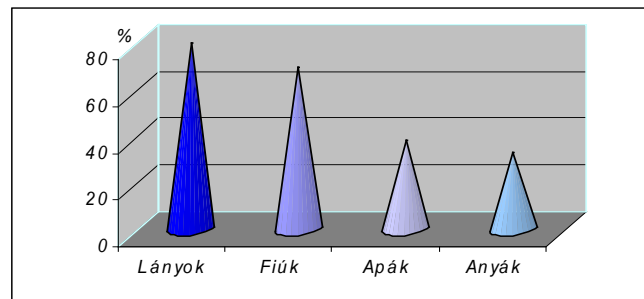
A tanulókat már gyermekkorukban olyan információhalmaz éri közvetve vagy közvetlenül a tömegkommunikáción keresztül, hogy egyre többen lesznek koraérettek. A középiskolás lányok a szocializációs környezetükből igyekeznek átvenni mindazt, ami alapján őket a felnőttek táborába sorolják. Így a deviáns magatartásformák utánzása is bizonyos esetekben az életük részévé válhat. Az iskolák igyekeznek a társadalmi elvárásoknak eleget tenni. Az egészség érték-közvetítő eszközrendszere mindenképp az iskolai nevelés része. A pedagógusok képesek a diákok gondolkodásmódját befolyásolni az egészség, az egészséges életmód, mint „érték” elfogadásában.

Megfigyelhető, hogy bizonyos baráti közösségekben a deviáns normák lesznek az újonnan belépők számára a követendő és példaértékű magatartásformák. Az új belépők is meg akarnak felelni az adott közösség normáinak. Dohányoznak, először csak „divatból”, de nem esik jól nekik. Esetleg kipróbálják a drogot, úgy véelve, hogy próbából

semmi baj nem származhat. A sikeres befogadás azzal kecsegteti őket, hogy ők is példaképpé válhatnak.

Sajnos tény, hogy a középiskolás lányok, a jövődöbéli anyák nagymértékben dohányoznak. Az iskolákban jelen van nemcsak a cigaretta, hanem az alkohol, sőt a kábítószer is. A szülőknél sokkal gyakrabban – kétszer annyian – cigarettáznak a gyermekeik: az anyák 33 százaléka, az apák 38 százaléka számít dohányosnak.

DOHÁNYZÁS A CSALÁDBAN

A nikotin káros hatásairól szóló felvilágosító munka elérte célját. A fiatalok már jól tudják, hogy milyen veszélyeket rejt, ha szenvedélyükké válik. A felvilágosítás azonban nem módosítja a magatartást. Különösen riasztó, hogy a lányok 51 százaléka gyermekként már 10-15 éves korától elkezdte a dohányzást, többen, mint a hasonló életkorú fiúk (44 százalék). A rendszeres dohányosok átlagosan napi 11 szál cigarettát szívnak. Arra a kérdésre, hogy miért dohányoznak, a 15-17 éves lányok 42 százaléka válaszolta, hogy „nem esik jól, de dohányzom”, csak a 18-19 évesek többségénél tapasztalható, hogy már élvezetet jelent számukra a tüdőt roncsoló nikotin.

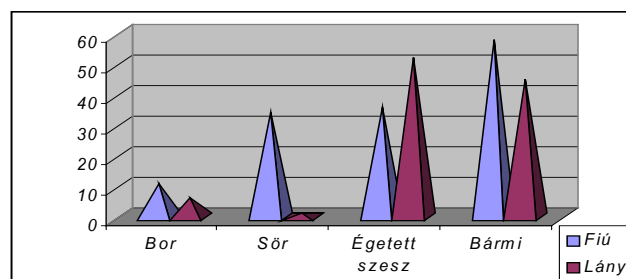
Érdekes képet kapunk, ha a családokat megvizsgáljuk annak alapján, hogy ki, vagy kik dohányoznak otthon, és ez miképpen formálja, vagy alakítja a gyermekük szokásait. Ahol mindkét szülő dohányos, ott a gyermekük nem dohányzó lesz az esetek többségében, és egyáltalán nem gyújtanak rá. Az a kisebbség, aki mégis rászokik, nagyon erős dohányosná válik, ők rendszeresen és sokat cigarettáznak (9 százalék). Ahol az anya dohányzik és az apa nem, ott a lányok többsége dohányzó – az anyát tekintik példaképüknek. Ugyanez megfigyelhető a fiúk esetében is, akik dohányozni fognak, ha az apa cigarettázik.

A baráti társaságok hatása, befolyása azonban sokkal nagyobb, mivel a családok 45 százalékában csak a fiatalok dohányoznak.

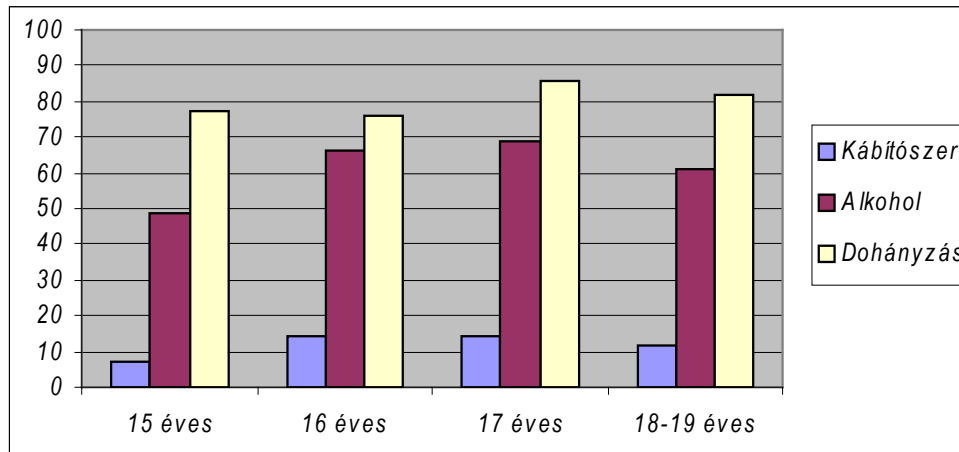
A „barát” szó szerinti jelentését, a diákok közül kevesen ismerik. A fogalom keveredik a lazább kapcsolatú „haverok”, a teljes bizalmat élvező barát és a fiú-lány kapcsolatok esetén az „udvarló” fogalmával. Szeretik a népes baráti társaságokat, ahol minimum tíz fő vagy több van jelen. A csonka családokban élők többsége viszont nem barátkozik senkivel, vagy egy-két bizalmasuk akad, akikkel bensőséges kapcsolatot alakítanak ki.

A feszültségek oldását elsősorban a társaságokban keresik. Hétfvégén a diszkókat, a szórakozóhelyeket látogatják, vagy házibulit rendeznek, ahol az italozás nem marad el. A találkozók alkalmával szórakozásból isznak. A lányok 61 százaléka alkoholfogyasztó, közülük a legtöbben csak baráti társaságban fogyasztanak alkoholt.

A FIÚK ÉS LÁNYOK ALKOHOLFOGYASZTÁSÁNAK ALAKULÁSA AZ ALKOHOLFOGYASZTÓK SZÁZALÉKÁBAN

Az életkorukat vizsgálva a tizenöt évesek között még nincs alkoholfogyasztó és a szórakozóhelyekre is jóval kisebb arányban járnak, mint a felsőbb osztályokban tanulók.

LÁNYOK DEVIÁNS SZOKÁSAI, KORÉVENKÉNT, SZÁZALÉK

Magyarország népessége drasztikusan csökken és folyamatosan öregszi. A tizenöt éves és idősebb népesség körében száz lakosra vetítve negyvenöt a házasok, harmincegy a nőtlenek vagy hajadonok, tizenegyet az özvegyek száma, és tíz az elváltak közé tartozik. Zala megyében a népszámlálási adatok alapján összesen 155.595 nő volt, létszámuk 2006 dec. 31-ig 153.943 -ra csökkent. Riasztó figyelmeztetés.

*

Amikor a nemek közötti esélyegyenlőségekről beszélünk, nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a férfi nem tud gyermeket a világra hozni, és nem tudja saját testéből táplálni. A nő nemcsak biológiai alkatánál fogva alkalmas erre, de anyai hivatásának megvalósításával teljesedik ki az élete. Azok a nők ma is hátrányos helyzetben vannak, akik „csak nők, családanyák” szeretnének lenni azokkal szemben, akik elsősorban presztízst, sikert, karriert akarnak az életükben elérni.

Végül megállapíthatjuk, hogy a két nem között nincs és nem is lesz esélyegyenlőség, mivel a nők (egyelőre leválthatatlan) feladata továbbra is az új élet világrahozatala, a gyermeknevelés, amely évekre kiszakítja őket a munka világából. Férfitársaink ez idő alatt kiépíthetik sikeres karrierjüket. Amíg a nők nem lehetnek igazi nők, a férfiak lehetnek férfiak!

Fischer Judit:
Gyufa

Ferencz e. Győző:

NŐ, ÉS SIKERES BANKÁR

Dr. Koller Valéria

Úgy gondolta, hogy tanár lesz, aztán festegetni kezdett, majd belekóstolt egy vetélkedő erejéig a tévériporterkedésbe is, végül azonban – máig tartóan-, s tán már örökké a számok rengetegének erdőkerülője lett az Országos Takarékpénztár Nyugat-dunántúli Régiójának zalaegerszegi igazgatója, dr. Koller Valéria. Magától adódik a kérdés: hogyan vált a számvitel életvitellé, s nem a tanárság vagy a képzőművészet?

- No, azért a tanárságba is belekóstoltam, s egészen hét évig ettem a kenyerét, s csak utána kerültem a bank-szakmába. Ráadásul volt egy köztes állomás is – mosolyog a fiatal zalaegerszegi igazgató.

Következésképp arra kérem, kezdjük az elején. Mondjuk úgy, zseni fiatalságától. Hogyan teltek el a gyerekevei? Gondolt-e arra, hogy valamikor majd számvittel foglalkozik, bankár lesz egy nagy cégnél?

- Nagyon messziről jöttem. Falusiak voltak a szüleim, földet művelő parasztemberek. Zalaszentbalázson születtem, a község akkori légköre, a hatvanas évek levegője hatott rám.

Ott működött akkor a megye legjobb mezőgazdasági termelőszövetkezeteinek egyike, s ez tán minősíti a szülők képességeit, de meghatározta a község módosságát is...

- Csakugyan jól működött a tsz, de az iskolánk sem volt akármilyen. Talán ezért is, nagyon szerettem tanulni. Egyszerűen vágytam arra, hogy iskolába mehessenek, mindig nagyon vártam a szeptembert. Ez talán a sajátosságom is. Nagyon szerettem az iskolát, talán azért is, mert remek tanáraink voltak. Az akkori zalaszentbalázsi iskolában kiemelkedő tantestület tanított, mindenkit biztattak, ösztönöztek, hogy képességei maximumát nyújtsa. Mindebből következik talán, hogy magam is ezt a példát akartam követni, vagyis tanár akartam lenni. Volt ugyan orvos is a falunak, de az egészségügy iránt nem volt meg a vonzalmam, a tanítást szerettem meg. Ezért akartam tanár lenni.

De nem lett...

- Nem egészen, de haladjunk sorjában. Bevallom, hogy a képzőművészettel is kacérkodtam. Festegettem magamnak, s a szívem mélyén képzőművészeti szakközépiskolába szerettem volna kerülni, talán hogy majd tanítsam is ezt a tárgyat valahol. A szüleim nem lelkesedtek érte, sőt tüzzel-vassal ki akarták irtani belőlem ezt a hajlamot. Azt mondták, hogy megbízható szakma kell a lány kezébe, amiből meg tud majd élni. Így aztán a közgazdasági szakközépiskolába vezetett az út.

Zalaszentbalázsról Zalaegerszegre? A közismert keribe? Remek tanári testület után nem kevésbé rátermett oktatók elé.

- Úgy van. Tovább folytatódott a szerencsém. Ma már tudom, amit az elején még csak sejtettem, hogy gyönyörű négy középiskolai év várt rám. Tóth Bandi bácsi volt az igazgató, Németh György a helyettese, aki aztán átvette tőle az igazgatóságot, Bogár Imre, Doba László, aki aztán kollégám lett a főiskolán, Seregélyes István, az osztályfőnököm.

Az a Tóth Endre, aki a számviteli főiskola irányítására kapott megbízást, s az a Seregélyes István, aki neves úszóedző lett?

- Igen. Úgy vélem, olyan közegben kaptam a középiskolai oktatást, hogy minden diák csak azt kívánhatja, olyan tanároktól kapja meg az alapokat, amilyenektől én kaptam. Talpig emberek voltak. Nem csak tanárok voltak, hanem foglalkoztak a lelkünkkel is. Csodálatos közösségi prog-

ramokat szerveztek. A csínytevéseinket pedig a helyükre tették, ahová azok valók voltak. Meg vagyok győződve arról, hogy nekik volt perdöntő szerepük az életem alakulásában. Ők terelgettek az egyetem felé. Ennek során két tanulmányi versenyen is országos helyezést értem el. Statisztikából második, politikai gazdaságtanból pedig a kilencedik lettem. Így, szinte könnyedén sétáltam be a közgazdasági egyetemre.

Amolyan eleve elrendeltettségszerűen.

- Ezt pedig valóban középiskolai tanárainak köszönhetem, akik alaposan felkészítettek a tanulmányi versenyekre, de egyébként is mindig mellettem álltak a tanulásban. Az egyetemen is tanár szakra jelentkeztem, mert úgy gondoltam, hogy nekem tanítanom kell. Nos szívemnek ez a vágya teljesült is itt a városban, a pénzügyi és számviteli főiskolán...

....ahol ugyanaz volt az igazgató, mint a keriben...

- ...különös véletlen, de jól alakult. A pénzügy tanszéken kezdtem el tanítani. Meg voltam győződve róla, hogy onnan fogok nyugdíjba menni, mert annyira beleszerettem tanításba. Alapvetően tanácsi és általános pénzügyi ismereteket, költségvetés gazdaságtant oktattam.

Akkor már sejtem, hogy miért éppen ez a pénzügy volt a következő állomás.

- Nem egészen, mert tettem egy kis kitérőt. Az Állami Számvevőszék akkori jogelődjénél, a Pénzügyminisztérium ellenőrzési főosztályán dolgoztam, s az egyetemet követően összesen hét év után, 1993-ban kerültem a bankhoz. Végtelenül egyszerű volt a választás. Természetesen az anyagiak is biztattak. Már a főiskolán megkerestek az üzleti életből, hogy ajánljak tehetséges kezdőket, azaz végzett hallgatókat. Nos, az akkori kezdő bérek és a főiskolai fizetések között akkora volt a különbség, hogy el kellett rajta gondolkodnom. De bevallom, volt bennem valami szakmai kalandvágy is. Ez úgy hangzott, hogy ki kellene magamat próbálni más területen is, mert azt már akkor látni lehetett, hogy aki oktatóként a csúcsra akar jutni, annak fél lábával a gyakorlatban kell lennie, mert csak úgy képes naprakész, használható ismerteket átadni.

Ez, persze, nagyon fárasztó volt, hogy állandóan feltöltődjem a gyakorlattal, de azért annyira megérintett a szele, hogy az ellenőrzésbe sodorjon. Így kerültem az 1990-ben létrehozott Állami Számvevőszék elődjéhez, ahol a tanácsok állami támogatásának felhasználását ellenőriztem Zala megyei illetékességgel. Végül tehát számvevőszéki alapító lettem.

Addig tehát hozzá nem értő, félig felnőtt gyerekeknek kellett megtanítani a pénzügyet és számvitelt, itt pedig fel-

készült, esetenként számottevő gyakorlattal bíró munkatársak között kellett bizonyítania a frissen érkezett nőnek a hozzáértését.

- Ez így szinte pontos összefoglalása az akkori helyzetnek. Valóban el kellett fogadtatnom azt, hogy szakmailag otthon vagyok a tennivalókban, bár kellő gyakorlat híján. Szerencsémre nem volt ez zavaró. Oktatói munkám gyakorlatából sokat profitáltam az ellenőrző szervezetben is. Minthogy a főiskola sem volt légtüres térben, elválasztva a gazdasági élettől, bizonyos személyes kapcsolati tőkém is fölhalmozódott, amelyet aztán kamatoztatni tudtam. Másrészt pedig, talán alkatomnál fogva is, el tudtam fogadtatni magamat. Ebben természetesen perdöntő volt a szakmai hitelesség. A szakmailag hiteles embereknek nem nehéz beilleszkedniük. Az oktatói múlt pedig bizonyosan tekintélyt kölcsönzött. Mindezt kiegészítette a támogatói szerepkör. Akkor is úgy véltem, ha valamiről megállapítom, hogy helytelen, akkor meg kell tudnom mondani azt is, mi a helyes. Ha ezt ott helyben meg lehet oldani, akkor nem szabad halogatni. Így lehet elérni, hogy helyes gyakorlat alakuljon ki a cél megvalósításához. Ha az ellenőrzöttek nem azt nézik, hogy packáznak velük, froclizzák őket, meg szavakon és pontokon lovagolnak, hanem a tartalomra figyelnek, s kulcsot adnak a netán helytelen gyakorlat megváltoztatásához, azt mindenki jó szívvel fogadja, főképpen akkor, ha abból tanulhat.

Mintha e későbbi OTP-igazgató szólalt volna meg már akkor is: hogyan kell elérni a kitűzött célt. Gondolom, szerencsére itt egy jól szervezett csapatra talált. Ennek az irányítása, továbbszervezése nem egészen ugyanaz, mint a megelőző, csak ellenőrző munkakör.

- Csakugyan nem. Gyakorlatilag kialakult, működő csapatba új emberként kerülni részben hátrány, de előny is. Hátrány, mert esetleg a belső működési módokat nem ismeri, ezt meg kell tanulnia. Előnye pedig az, hogy képes friss, elfogulatlan szemmel látni az adott szervezetet, előítéletek nélkül. Voltam, természetesen ügyfél is, és akkori tapasztalataimmal érkeztem ebbe a szervezetbe. Tehát európai mértékkel mérhető, ügyfélbarát, a piacon biztos lábakon álló bankot szerettem volna sikerre vezetni.

Éppen abban az időben kezdtek szaporodni a többnyire külföldi bankok fiókjai nálunk, az addig egyeduralgó OTP körül, esetenként az egykori tanítványok irányításával.

- Mégpedig nagyon profi, kiválóan felkészült külföldi bankok hazai egységei jelentek meg, amelyek hozták magukkal a bevált szakmai ismeretanyagot, megbízható működést, tervezési, informatikai rendszert, amit a mi bankunknak magának kellett kifejlesztenie. Iszonyú méretű átalakításokat követelt meg tőlünk a versenyhelyzet, ha

talpon akartunk maradni.

Megint csak el kellett fogadtatnia magát, s nem csak itt bent, az OTP szervezetében, hanem a falakon túl, az üzleti élet más-más szereplőivel, ahogy az előbb fogalmazott, ez a teljesítmény kellett a talpon maradáshoz.

- A piacon ma már kőkemény verseny folyik, amelyben csakis szakmai megfeleléssel lehet győzni. A személyes tőke szerepe alábecsülődik. Az ügyfél azzal fog tartós kapcsolatot kiépíteni, aki őt a legmesszebbmenőkig kiszolgálja, a leghasznosulobb tanácsokkal látja el, érdekeinek maximális figyelembe vételével.

Talán az ügyfelek és a szakmai tárgyaló felek bizalma is nagyobb az iránt, akinek a neve előtt ott a két kis betű: dr. Orvosi és jogi egyetemet végzetteknel ez az oklevéllel együtt jár, más esetben külön meg kell küzdeni érte.

- Ugye, a számviteli főiskola pénzügyi tanszékén tanítva, teljesen magától értetődőnek tartottam, hogy megírom a doktori értekezésemet, s azt meg is fogom védeni. Három év külön kutatását foglaltam össze: a költségvetés-politika akkori helyzetét elemeztem. Nemrég újra a kezembe került ez a dolgozat, amely azt taglalta, hogy a régi rendszerben milyen iszonyúan magas az állami adóztatás és mennyire eltúlzott az állam jövedelem-(újra)elosztó szerepe. Ebből fakadóan a közéletben az állam mindenhatóságába vetett hit vált általánossá. Ennek a veszélyeire hívtam föl a figyelmet, s arra is, hogy az állam nem mindenható, s mindenkinek el kell(ene) jutnia az öngondoskodáshoz. Meg kell szüntetni az ilyen mérvű függést az állam jóakaratótól, a magánszemélynek bele kell vinnie az életvitelébe a saját felelősségét. Úgy gondolom, hogy 1981-ben ez nem is volt olyan utolsó gondolat.

Sőt, ma is korszerű okfejtés. Főként az akkori fiatal lánytól. Talán nem árulunk el titkot, ha azt mondjuk, hogy maga dr. Köller Valéria át is ültette ezt a gyakorlatba. A korábbinál szebb, korszerűbb, élhetőbb házba költözött a város egyik végéből a másikba. Ahol nyugodtabban, elmélyültebben tud felkészülni a naponta megismétlődő, újabb és újabb kihívásokra. Az általa vezetett intézményben az ügyfelek javára. Fiatal és felkészült – ez a biztosítéka céljai elérésének, az esélyegyenlőség kínálta lehetőség kihasználásának.

Talán árnyalja a közgazdász-bankár asszony arcképét, ha eláruljuk, hogy a Pannon Tükör néhány számát, s a Pannon Tükör Könyvek sorozatban Pécsi Gabriella: Tol-láskodom fellegen címmel megjelent verseskötetét „Jaj, nagyon szeretem a verseket!” felkiáltással vette át.

MEGMARADNI A FÖLSZÁLLÓ ÁGBAN

Dr. Csidei Irén

A máig tartó fölívelés talán akkor vette kezdetét, amikor a dr. Pesta László vezette országgyűlési egészségügyi és népjóléti bizottság itt helyben, Zalaegerszegen tartotta meg ülését 1968. április 11-én. A következő évet követően hozott határozatot a városi tanács arról, hogy a kórház bővítésére átadja a Dózsa ligetet, valamint a Tomori, a Ságvári és a Szent László utca által határolt területet. Még az első beszélgetésünk idején értesültem arról, hogy az érvényes tervek szerint, a kórház mai területén helikopter-leszálló is létesül.

A felszálló ág szemmel is látható jelképeként.

Az azóta eltelt 37 évből mintegy negyedszázadnak részese volt a Pécsi Orvostudományi Egyetemről érkezett fess medika. Négy év múlva már fül-orr-gége szakorvosként szolgált, majd a szakrendelőben 1989-től gyermek fül-orr-gégegyógyászként fogadta a kis betegeket.

Ez utóbbival kapcsolatos villámgyors helyzetfelismeréséről és kiváló - életmentő - kapcsolatáról dr. Paulik László szakfőorvossal e sorok írójának személyes tapasztalata volt 1990. december 13-án.

Szerencséjére, a lelemények kórházába került. Erre egy

példa: izgalmasan alakult a megye első ultrahang-készülékének beszerzése 1978-ban. Akkoriban az országban is csak egy-két helyen szolgálta a gyógyítást a ma már hét-köznapinak számító műszer. Dr. Lélek Imre osztályvezető főorvos fölmérte ennek vizsgálati jelentőségét, s javaslatot is tett a beszerzésére, ám akkor ez nem volt olyan egyszerű. Deviza kellett hozzá, az pedig a dr. Babiczky László vezette kórháznak bizony hiányzott a kasszájából. Éppen kapóra jött egy budapesti orvosi műszerkiállítás. A megyei főorvos, a helyszínre utazva, gyorsan meg is kötötte az üzletet, mielőtt a készüléket visszaszállították volna az akkori Nyugat-Németországba. Csakhogy. Csakhogy a megyei egészségügyi osztálynak nem volt joga a szerződéskötéshez külföldi céggel, a főhatóságok pedig elzárkóztak a külföldi fizetőeszköz folyósításától. A huzavona alatt a készülék már működött, sőt, oktató központot is létrehozott Lélek főorvos, ráadásul az ország minden kórháza számára.

Nos, ebben a leleményes kórházban lett a szakmai osztály 1989-ben már adjunktusából - osztályvezető főorvos-helyetteséből - 1994-től két éven át megbízott orvos-igazgató helyettes, újabb két évig megbízott orvos-igazgató, majd 1998 áprilisának utolsó napjaiban kinevezett főigazgató főorvos. A kórház vezetői között 1886-tól számítva sorrendben a tizedik, nőként az első. Ugyanis a kórházat fenntartó-működtető Zala Megyei Közgyűlés úgy vélte, hogy a másfél éve megbízottként dolgozó dr. Csidei Irén lesz a legalkalmasabb megkezdett munkája folytatására, munkája példájából és pályázatából következően.

Csak helyzetjelentésként: akkor a kórház orvosai és ápolói elláttak 20 fekvőbeteg osztály 1269 ágyán évente 32. 000, a közel másfél száz szakrendelésen pedig 1.3 millió esetet. A gyógyítást segítette 11 diagnosztikai (kór-meghatározó), terápiás (előírt gyógymódot alkalmazó), valamint központi ellátást nyújtó osztály.

Mindehhez tegyük hozzá - a felszálló ág jegyében -, hogy éppen megbízott igazgatóként működött közre dr. Papp Lajos professzorral együtt az országban is különleges szívgyógyászati központ létrehozásában, amely ma már európai hírűvé nőtte - gyógyította! - ki magát.

- *Miről szólt a pályázata?*

- Három fontos válságkezelő területet jelöltem meg a szakmai munkán kívül: a bevételek növelését, a költségek csökkentését és legfontosabbként az akkor 800 milliós adósság megfontolt kezelését. Ugyanis a bevételek nem növelhetők a végtelenségig, a szakmai hitelesség rovására. Ez utóbbira is három irányt jelöltem meg: a kórházi ágyak jobb kihasználását, a műtők „áteresztő képességének” javítását és a járóbeteg szakrendelési idők tényleges kitöltését. - idézi a megyei közgyűlésen szóban is előadott terveit. - Ugyanis előfordult, hogy a betegek órákat vártak, mire az orvos megérkezett. Ezt a szokást szinte napi ellenőrzéssel sikerült is visszaszorítanunk. A költségszűkítés-

re minden osztályra szólon kidolgoztuk a megengedhető költségek nagyságát, s ebből nem engedtünk. Tehát az osztályvezető főorvosnak nemcsak gyógyítani kellett tudnia, de úgy megszervezni a munkát, hogy a költségke-reten belül maradjon. Mellesleg szólva ezen az elven ma sem változtattunk. Tudtam, és ma is tudom, hogy az egyetemen nem ezt tanítják, de az élet rákényszerít minket. Ma már természetesnek hat a menedzser-szemlélet, de az 1980-as évek elején sokszor még magamat is meg kellett győzőm sok mindenről. Az természetesen sokat segített, hogy 1995-ben Dobogókőn elvégeztem az egészségügyi menedzserképzőt. Úgy általában sok mindent megtanultam, de a mi kórházunk minden egyes osztályára, főorvos-ára vonatkozóan nekünk, nekem kellett kidolgoznunk a követendő irányt. Vezetőtársaimmal az osztályokra bíztuk ennek tételes kidolgozását, s csak akkor avatkoztunk be, ha kérték, vagy ha magunk is szükségét láttuk. Egyébként még ebben az évben, 1995-ben megkaptuk az ISO-9001 szerinti tanúsítványt működésünk teljes folyamatára, vagyis a kórházban folyó munka kiemelkedő minőségére, elsőként az európai kórházak között!

- *Valószínűleg nem mindig az osztályok mosolygós egyetértésétől kisérvé.*

- Nézze, akinek a tyúkszemére lépnek, felszisszen. A megszokott folyamat bolygatása bizony nem kellemes mutató, hiszen a korábban kidolgozott és folyamatosan alkalmazott módszerek tagadását jelenti. De semmilyen előírás, elfogadott orvoslási módszer sem köbe vésett, örök érvényű törvény. Részben a közgazdasági szabályozók, részben a pénzügyi helyzet, de a gyógyítási eljárások, maguk a gyógyszerek, műszerek is folyamatosan változnak, megújulnak, s ezt a folyamatot bizony vagy követni kell, de ha lehet, megelőzni célszerű. Mi ez utóbbit is célul tűztük ki. Azt azért látni kellett volna, hogy mindenki milyen boldogan szorongatta egymás kezét az okmány átadásának ünnepi eseményén.

- *Egyre gyakrabban használja a többes számot.*

- Igen. Annak pedig külön örülök, hogy akkori vezetőtársaim, azóta kiegészülve a minőség- biztosítási igazgatóval, állandó segítőim a szűkebb vezetőségben, de az osztályok élén is többnyire állandósodott a vezetők személye, s ez lehetővé teszi a folyamatos megújulást, például az állandóan felfrissülő műszerállomány és gyógy-módok befogadását.

- *Úgy emlékszem, hogy a főigazgatói kinevezést jóvá-hagyó közgyűlésen arról is szó volt, hogy külső céggel - stílszerűen szólva - röntgeneztetik át a kórházat.*

- Jól emlékszik. Ugyanis az volt a célunk, hogy a magunk elképzelését összevessük egy semleges állapotfel-méréssel, megtalálva a lehető leghatékonyabb megoldást.

Örömmre a közgyűlés rokonszenvel fogadta ezt az elképzelést. Hadd mondjak egy példát. Mint már említettem, az akkori adósság 800 millió forintot tett ki. Nem feltétlenül a pazarlás miatt. Ebből a megyei önkormányzatnak „lógunk” az összeg felével, szerencsére hosszabb futamidejű adósság volt ez. A napi tartozásainkat is fölmértük és sikerült részben átütemeznünk. De nagyon szorított minket a lejárt vagy éppen határidős, összesen 150 millió forintos tartozásunk. Amikor ezeket a számokat idézem, kéretik hozzáadni az azóta eltelt 7 év pénzromlását, hogy mai mércével mérhessünk. Egyébként az idézett korlátozó intézkedések, ha fogcsikorgatva is, de kezdtek meghozni a maguk költségcsökkentő eredményeit.

- Már első évében is két lényeges esemény igazgatta a főigazgatót.

- Értem, mire céloz. Az egyik, hogy 1998 júliusában lépett érvénybe az akkor új egészségügyi törvény. Ennek egyik újdonsága volt, hogy a súlyos betegek hozzátartozói részére lehetővé kell tenni a jelenlétet. Természetesen nem gondolhattunk, és ma sem gondolhatunk szállodai elhelyezésre, legföljebb egy székre, ugyanígy a gyermekosztályon is. Azóta folyamatosan nyitott a kórház, vagyis - ha nem zavarja a gyógyítást -, a hozzátartozók bármikor betegük mellett lehetnek. Tudom, hogy mire gondol második eseményként: az akkori elbocsátásokra. Igen, a lehetséges 150-ből 80 munkatársunktól meg kellett válnunk, még orvosoktól is, bár pár hónappal előtte még valóban örömmel köszöntöttem a pályakezdőket. Ám ahogyan rendeződött pénzügyi helyzetünk, ilyen kényszerek nem keserítették meg a napjaimat. Hadd említsem meg, hogy még főigazgatói kinevezésem előtt írtunk alá megállapodást a várossal, 10 millió forintos támogatásról. A másik fontos tényező volt és ma is az, az Ispita Alapítvány működése, dr. Szilvás Rudolf egykori igazgatónk vezetésével. Ennek kézzelfogható jele volt a 2001 novemberében a rendeltetésének átadott kromoszóma-vizsgáló mikrofon, a tartozékaival, például a számítógéppel. A városi önkormányzat 4 millió 50 ezer forinttal segítette a beszerzést, az Ispita Alapítvány 1 milliós kiegészítésével.

Korábban, szó szerint, kézimunkával dolgoztunk: lefényképeztük a kromoszómákat, aztán lenagyítottuk, előhívtuk, kivagdostuk, összeraktuk, hogy a kép vizsgálhatóvá, elemezhetővé váljon. Mindez napokat vett igénybe. Mondanom sem kell, hogy a számítógéppel pillanatok alatt értékelhet az orvos. A Vasból és Veszprémből érkezett betegeknek is végeztünk genetikai - azaz származástani - vizsgálatokat.

- A kinevező közgyűlés nem hagyott sok időt a tétovázásra. Három év múlva máris beszámolóra kérte a főigazgatót.

- Megnyugodva állíthatom, hogy a kórház gazdasági helyzete megállapodott és ez biztosítéka annak, hogy tovább folytatódik a betegek javuló ellátása. Ez nem dicsekvés volt, hanem a tények közlése. - kutat előkészített iratai között ma is látható megkönnyebbüléssel dr. Csidei Irén. - Pedig állandóan emelkedett a beteglétszám, az államtól pedig folyamatosan kevesebb pénzt kaptunk. A számok nem sokat mondanak, de az arány talán igen: üzemgazdasági eredményünk a tervezettnél magasabb volt: 94 helyett ennek kétszerese, 184 millió forint. Ezt köszönhetjük az osztályokon folyó tisztességes gazdálkodásnak és az eredmények pontos rögzítésének. Ezt azért említtem, mert beszélgetésünk elején hangsúlyosan került szóba az osztályok munkájának, az uralkodó felfogásnak a megváltoztatása. Költségcsökkentő tényezővé vált az átállás az ISDN távközlési rendszerre. Így pillanatok alatt elérhetővé vált a kórház minden osztálya és szakrendelése közel 100 vonalon, ráadásul olcsóbban a hagyományos telefonvonalaknál. A betegek gyors kiszolgálása akár ennek hozamaként is felfogható.

- Már akkor is bizonytalanságot tapasztaltunk az egészségügy pénzellátásában. Orvosi nyelven szólva ez akut vagy krónikus, azaz hirtelen jött vagy elhúzódó jelenség?

- Akkor azt hittük, hogy akut. Ma már más a kórisme: bizony elhúzódó. Csak egy példát mondok: nagyon jól hangzott, hogy a csakugyan alacsony fizetéseket rendezni kellett, akkor, azaz 2001-ben a bérküszöb fölemelésével havi 50. 000 forintra. Az ápolók ennek örültek, nekem pedig fejfájást okozott, hogy az állam nem utalta a számlánkra az ehhez szükséges készpénzt.

- Pedig a miniszterjárásra nem lehetett panasz. Tehát a tárca első számú vezetői a saját fülükkel hallhatták az önök helyzetértékelését. Néhányon magam is jelen lehettem.

- Ezt annál inkább is tárgyilagosnak kellett elfogadniuk, mert 2001-ben már ISO-minősítésről szóló tanúsítványt vehettünk át a szigorú elbírálóktól. Egyébként az országban az elsők között. Ez a név rövidítéséből is láthatóan nemzetközi szabványok szerinti működést jelent. Három évvel a csatlakozás előtt az európai államszövetséghez. Valóban igaz: dr. Schulteisz Emiltől szinte napjainkig valamennyi kormány minden miniszterét köszönthettük a kórházban. Úgy gondoltuk, hogy látogatásaikon megbizonyosodhatnak szakmailag is, hogy gondos gazdái vagyunk az állami pénzeknek. Amikor az ISO után belevágtunk ugyancsak az országban úttörőként a kórházi szabványok bevezetésébe, s az akkori miniszter is jelen volt az úgynevezett auditorok, azaz a minőségértékelési rendszer bevezetését bizonyító elbírálók értékelő tanácskozásán. Tehát nem mi zengtük a magunk dicsőségét, hanem semleges és nagyon szigorú zsűritagok. A köz-

vetlen betegellátás és a kórházi szervezés-vezetés terén folyt a vizsgálat. Az említett szabványok tartalmazták a betegfelvételt, a betegvédelmi törvény szerinti tájékoztatást, a biztonsági berendezések működését, de az épület állagát is.

- *Alighanem ez volt a főigazgató igazi szigorlata.*

Jót nevet a hasonlaton, s tán egy pillanatra emlékeztetőbe idéződik a pécsi záróvizsga.

- Pécssett csak a professzorok kérdeztek, és csak én vizsgáztam, itt viszont a maga is orvos miniszter hallgatta az irányításom alatt működő egész intézményről az ítézeteket. Akik elmondták, hogy a betegek iránt elkötelezett orvosok és ápolók szakszerű ellátást nyújtanak az adott körülmények lehetőségei között. Az akut betegeket soron kívül kezelik, nyomon követik az állapotukat, egyébként valamennyi betegét, a beavatkozásokat gondosan megtervezik, az egyes osztályok között szabályozott tájékoztatás folyik, valamint a gyógyszerelés és az élelmezés is megfelel a követelményeknek. Külön kiterjedt a vizsgálat a betegek műtéti altatására, az intenzív osztály munkájára és az ideggyógyászatra is. Örömmel vettem át a minisztertől az előterjesztést, hazánkban elsőként és Európában is újra az elsők között, az új szabványok szerinti működésünket tanúsító okmányra.

- *Eddig sok mindentről beszéltünk, s az említett minőségi vizsgálatok is számos területet tártak föl. Am hogyan dolgozott maga a főigazgató? Milyen segítsége vagy éppen akadály volt a munkájának?*

- Nem állítom, hogy minden munkanapom valamennyi perce akadálytalanul folydogált. Egy ekkora intézményben a soknál is több a gond a nap minden percében. Meg kell birkózni mindennek előtt a magam beidegződéseivel, a korszerűtlenségből fakadó és a legújabb eljárásokat befogadó helyzet, a bennük szereplők, a pénzsűke és az esetenkénti ígéretet ellentmondásaival. Ekkora létszámnál a napi emberi gondok, de a betegek panaszai, kifogásai, néha túlzott igényei sem hagynak nyugtot. Szerencsére nem egyedül kell mindegyik, sok ismeretlenes egyenletet megoldanom. Már a kezdetektől segített a tanácsadó kabinet, a tanácskozó és döntés-előkészítő testület, amely a főorvosok közösségének tagjaiból és az általam felkért, esetenként kívülálló szakemberekből áll. Ezen kívül külön bizottság ellenőrzi folyamatosan a kórház tisztaságát, a gyógyszerelés szakmaiságát. Az intézeti törzsjegyzékek elkészítésével segíti elő a legcélszerűbb költséggazdálkodást. A tudományos bizottság nemcsak a kórházban folyó tudományos munkát ösztönzi, de közreműködik a szakember- utánpótláshoz szükséges döntések előkészítésében is. Külön bizottság vizsgálja át a kórlapokat, s ezeken keresztül az osztályokat. A következő bizottság az intézeti munkatársak jóléti, személyes ügyeiben, elbírálásukban,

munkájuk megítélésében és az elismerések odaítélésében fejt ki tevékenységét. Szólnom kell, és pedíg elismerően, az igazgatói titkárságokon dolgozókról. Mindezekon túl, külön osztály készíti elő a döntéseket a lehető legsokoldalúbb - az előbb említett testületek elemzésein alapuló - anyagok alapján. Arra készültünk, hogy áttérjünk a korszerű, gazdasági társaság jellegű, az eredményekben érdekelt, tőkehányados, de nem haszonnal működésre.

- *Ha ez nem is, de 2002 februárjának végén megérkezett a kórházba a számítógéppel vezérelt spiráltomográf, azaz a csúcstechnika. Külön épületet kapott, amelyben kellemes környezet várja a nem mindig nyugodt betegeket.*

- Ez úgy működik, hogy kétszeres spirálban futtatja le a röntgensugarat, amely teljesen, a korábbi „szeletelési” kihagyások nélkül térképezi föl az érintet szervet, hogy az orvos a lehető legpontosabb kórismét állíthassa fel. Például a bélrendszer vizsgálatához szükségtelenné vált a fájdalmas tükrözés, a csatlakozó számítógép-rendszer pedig pontosan bemutatja az esetleges gyulladásokat, daganatokat. Ez a csontok elváltozásainál is hasznos vizsgálatokat tesz lehetővé. Ráadásul a korábbinál sokkal kisebb sugárterhelés éri a betegeket. Nehogy elfeledjem: megint az Ispita Alapítvány működött közre a beszerzésben.

- *Még 1995-ben, a zalai országgyűlési képviselők, kivételesen pártállástól függetlenül, kiharcolták, hogy az országgyűlés megszavazza a 340 millió forintos gyorssegélyt a kórháznak. A megyei közgyűlés vezetői díszvacsorán látták vendégül karácsonyi köszöntésül az említett „harcosokat” 1995. december 22-én. A megyegyűlésben valami hasonló zajlott le 2000-ben, mert szeptemberben egyhangú döntés született.*

- Igen. Korábban meg kellett szüntetni a daganatosok osztályát. Pacsán népi kezdeményezés született az újjáélesztésre, amelyet a megyei közgyűlés el is fogadott. Nyomós érveként hatott, hogy akkor másfélezer új beteg vettünk jegyzékbe. A megyei és a városi közgyűlés, valamint a berendezéshez hozzájuttató pályázatok, s a kórház saját forrása, több alapítvány, kft és a Máltai Szeretetszolgálat révén 2002 márciusában megnyithattuk 16 ágygal az újjászervezett osztályt, amelyet a szakmai testület a legmagasabb osztályba sorolt. Négy, magasan képzett szakorvos várja a betegeket. Hadd tegyem hozzá, hogy már a kezdetekkor együttműködtünk a szombathelyi és a kaposvári, szakszóval onkoradiológiai központtal is.

Akik és a kórház egésze, s a 2002. január 25-i megyei díszünnepségen is mindenki melegen köszöntötte a főigazgatót. A közgyűlés elnöke ugyanis a következő szavakkal nyújtotta át a Szabolcs Péter alkotta plakettet

„Dr. Csidei Irénnek, zalaegerszegi főigazgatónak a Zala megyei Kórházban végrehajtott fejlesztéseért, a megye lakossága egészségügyi ellátásának folyamatos javításában kifejtett tevékenységéért, a közgyűlés Zala megye Alkotói Díját adományozta.”

- Közhelyet fog hallani tőlem. Azt éreztem, hogy csakugyan érdemes dolgozni. Bár kinevezésemkor kétségek között fogadtam el a főigazgató tiszteit, hiszen nemcsak milliárdokkal kellett gazdálkodnom, de emberekkel - orvosokkal, ápolókkal és betegek tízezeivel - kerültem napi kapcsolatba. Amikor átvettem a díjat, azt is összegeztem, milyen sokan segítettek nekem a kórház ügyeinek rendbe hozásában. Akkor a legnagyobb eredménynek azt tartottam ezeken kívül, hogy az új eljárások bevezetésének, a legkorszerűbb műszerek kezelésének elsajátításáért 390 orvos, 410 ápoló és 37 egyéb szakember vett részt bel- és külföldi tanulmányutakon, tanfolyamokon, a többi között az Ispita segítségével, vagy például a kórház pr-irodája által szervezett 45 zalai tudományos ülésen.

- *A Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben például a Göcsej Televízió által is közvetített személyzeti tanácskozáson bemutatták akkor az országban elsőként és egyedül alkalmazott szürkehályog-eltávolítást...*

- Talán az eddigiekből is kiderült, hogy sohasem zárkóztunk el a legújabb eljárások, gépek, műszerek bevezetésétől. Annak külön örültem, hogy az említett szemműtétet a lakosság élőben láthatta. Ez is fokozta irántunk a bizalmat.

- *Itt érkezünk el ahhoz a pillanathoz, hogy megemlítjük: ezt a lakosságon kívül a fenntartó megyei közgyűlés, valamint a kórházat sokoldalúan támogató zalaegerszegi városi képviselő testület is a legmagasabb fokon ismerte el. A marokkói dr. Naszri Alotti - aki dr. Papp Lajos professzor asszisztense volt az első szívűténél még 1994. november 8-án - Zala Megye Díszpolgára lett 2005 januárjában. Dr. Szalczner Lajos szemész főorvost, az említett új hályogeltávolító eljárás bevezetőjét, Zalaegerszeg városa fogadta díszpolgárává. A főigazgató a harmadik században híres apostol-orvosról elnevezett Szent Damján-díjat vehette át a megye első emberétől 2006 júliusában. Hamarosan osztályában Az Év Kórháza címet és minősítést érdemelte ki szakmai értékítélet alapján a Zala megyei kórház. Ezt szépen egészítette ki ugyancsak az elmúlt év novemberében a Magyar Nemzeti Minőség Díj, amely az összes hazai kórház közül egyedülként a zalaegerszegi intézményhez került.*

- Csak megismételhetem a közhelyet: ilyenkor érzi az

ember, hogy van eredménye a küszködésének a betegek javára. Akármilyen nehéz pénzügyi-gazdálkodási körülmények között is. Amikor pedig az Együtt Zalaegerszegtér Egyesület azzal kopogtatott be hozzánk 2006 szeptemberében, hogy félmillió forintot adományoz, amelyet mi véresejt-elemző készülék megvásárlására fordíthatunk, különösen megmelegsik az ember szíve: a társadalmi közösségek is elősegítik céljaink elérését. Az idén, azaz 2007 elején sikerült 30 millió forintért megújítanunk a tavaly 4000 beteget ellátó belgyógyászati osztály endoszkópos, vagyis belső üreges szerveket vizsgáló laboratóriumát, Dunántúlon pedig egyedülként nálunk szív- és érrendszeri vizsgálatokat végző laboratórium kezdte meg működését 600 milliós ráfordítással - sorolta az újabb fejlesztéseket a főigazgató, aki láthatóan szívesebben beszélt kórházáról, mint saját magáról.

Miközben másodszor beszélgetünk, 2007 augusztusának közepén, fém- és fafűrészek sivatása és kopácsolás hallatszik a szomszéd, vadonatúj emelt épületből, amelynek tetején már jól kivehetően formálódik a helikopter-leszálló. Vagyis megvalósulóban az írás elején említett terv. Az eddigiekből úgy tűnhet, hogy mindez zökkenők nélkül jutott el idáig, pedig dr. Csidei Irén igazgatóságának elmúlt 9 évében bizonyára több ezer kemény tárgyalás előzte meg a sikerek egy-egy állomását. Gondolom, többnyire férfiakkal kellett egyeztetnie elképzeléseit a főigazgató asszonynak az intézményen belül és azon kívül is. Vagyis el kellett fogadtatnia magát, s nem csak szakmailag.

- Azt mondom, hogy a szakmában, vagyis a fül-orr-gégészetben egy percig sem volt kérdés, hogy nő vagy férfi az orvos. A gyermekgyógyászatot kedveltem, s a legjobb visszajelzésem volt, hogy szeretnek a gyerekek, pedig nem mindig fájdalom nélküli egy-egy beavatkozás. De rengeteget foglalkoztam velük, s azt tapasztaltam, hogy engem talán anyahelyettesítőnek is tekintenek. Sokszor ügyeltem, s ilyenkor mesét mondtam a gyerekeknek, az ételosztásban, etetésben pedig magam is segédkeztem. Máskor verseket tanítottam meg velük. Amikor aztán megkaptam az orvosigazgatói megbízást, ez a munka egészen más emberi magatartást kívánt meg tőlem is. Hamarosan újabb feladatokat bíztak rám, de azt mondtam, hogy ha egyszer elvállaltam valamit, azt végig is viszem. Talán az volt az előnyöm, hogy ismertem az intézményt, ahogyan mondják, lent is, fönt is. Különböző szakmai megbeszéléseken sikerült összegyűjtenem személyes és szakmai tudnivalókat az orvoslás legkülönbözőbb területeiről itt, a kórházban. Remélem, hogy a munkatársaim olyan embert ismertek meg személyemben, akivel felkészülten beszélni lehet. A mai napig olyan viszonyban vagyok a növérrel, ápolókkal, beteghordókkal, mint az osztályvezető főorvosokkal. Ha babonás volnék, azt mondanám, hogy a csillagjegyem Mérleg, tehát kész va-

gyok az ésszerű egyeztetésekre, a közös megoldásokra, a megegyezésre. Ugyanis itt a vezetésnél többről van szó: az emberiségről, s nemcsak a betegek irányában. Nem mindegy, hogy a munkatársaim - az orvosok és a betegápolók – milyen munkahelyre jönnek be. Megelégedettséggel töltheti el őket, hogy gyakran részesei díjátadási vagy új műszer üzembe állítási ünnepségeknek. Nos, amikor az említett kemény tárgyalásokba vagyok kénytelen bonyolódni, mondjuk országos szerveknél, ennek a szakmai falnak tudom nekivetni a hátamat, s ez meglehetősen magabiztosságot ad. Természetesen ehhez mindig megkapom a kellő támogatást a megyei vezetőkől, a testületi vezetőségektől. Talán ezért is sikerült elfogadtatni magamat nő létemre a legkülönbözőbb tárgyalásokon.

- *Mondhatjuk, hogy ez a női esélyegyenlőség megvalósulása ebben az esetben?*

- Nem szeretem az olyan fölöstást, hogy melyik a nő,

és melyik a férfimunka. Hiszen egy nő is lehet például kiváló sebész, bár kőművesnek természetesen nehezen tudnám elképzelni. Az esélyegyenlőség nálam azt jelenti, hogy mindenki egyforma esélyt kap nemtől, származástól függetlenül. Azt nem a neme dönti el, hogy ki mennyire képes felismerni a kínálkozó helyzeteket. Valóban, el kell ismernem, nem olyan természetes, hogy egy intézmény vezetője nő, főképp nem volt az, tizenöt évvel ezelőtt. Azzal, hogy tavaly befejeztem az egészségügyi menedzserképzőt, újabb lépést tettem afelé, hogy még teljesebben ki tudjam használni lehetőségeimet. Ehhez újabb lépés, hogy a SOTE Kútvölgyi úti Egészségügyi Menedzserképző Intézetében tanítók is vezetői ismereteket. A hallgatóimmal folyó megbeszéléseken sok hasznos, nálunk is gyümölcsözteszhető ismerethez, ötlethez jutok, amelyeket aztán idehaza megosztok a helyi kollektívával.

A fölszálló ág friss bizonyítékaként.

Az esélyteremtő

Bogdán Marianna pedagógus

Minden leg fölött ott lebeg egy még legebb. Ebben az a legérdekesebb, hogy az Apáczai Csere János Általános Művelődési Központ igazgatója, Bogdán Marianna az intézmény szinte minden szögletében dolgozott már. Vagyis a legátfogóbb ismeretek birtokosa mindarról, amit most igazgat. Bizonyosság erre Kende B. Hanna két könyve, az *Osiris* Kiadónál 2000-ben megjelent *Gyermekpszichodráma* és a 2001-ben kiadott *Harry Potter titka* című könyv. A francia szerző mindkettőben – összesen 13,5 oldalon – foglalkozik Bogdán Marianna gyermekpszichodráma csoportjaival, melyek az intézmény nevelési tanácsadójában működtek. Pontosán mutatja a lényegét egy rövid idézet a második könyvből.

„Valahogyan mégis úgy tűnik, az önálló sodott gyerekcsapatnak hiányérzete támadt. Visszaszólítják a gyerekek Mariannát, hogy új szerepben, anyapótló tündéreként vagy ős-szellemként jelenjen meg.

‘Marianna néni, most jöjjön maga újra, mint hogyishívják, mint a festékek istennője.’” E rövid pszichodráma bevezet minket „a kevésbé intelligensnek tekintett, szociálisan és családi körülményeikben hátrányos helyzetű, egyenesen veszélyeztetettnek mondott, elégtelen iskolai teljesítményű gyerekek különleges képzeletvilágába.”

A *Félholtig műtés* című, előre meg nem írt, a szereplők által ott helyben kitalált párbeszédese-cselekvéses picit „történet a maga szürrealista módján félelmetes, elképesztően, megdöbbentően képzelet-gazdag” – minősíti Kende B. Hanna.

Kiderül, hogy „az ijedtszívű”, azaz boldogtalan, megfélemlített, lázadó, tehát változást igénylő 10 év körüli gyerekek önmaguktól olyan kis színművet alkotnak, amelyet megismerve bármely hivatásos színműíró megnyalhatná mind a tíz ujját. Hja, kérem, ha akad valaki, akinek van érzéke ahhoz, hogy felszínre hozza a bennük rejtőző értékeket, s mindezt képszalagon is rögzíti, a gyerekekkel visszanézi, megbeszéli...

Ez a kincsbányász Bogdán Marianna.

Összegyűlt ismereteit, tapasztalatait, elképzeléseit 1997 novemberétől 2007 januárjáig 91 szakértői dolgozatban, tudományos igényű előadásban, foglalkozások megszervezésében és levezetésében hasznosította, megjelent 27 publikációján kívül. Ez így önmagában elégséges lehetne egy PhD-fokozathoz.

Csupán érzékeltetésül: előadás-sorozat és csoportvezetés szereplője volt fogyatékosokat nevelő szülők, nevelők részére szervezett, több esetben közéleti szakemberképzésnek, cigány kisebbségi önkormányzatoknak Szombathelyen, Zalaegerszegen, Zalaszentgróton, Zalavégen, Szolnokon – és Franciaországban, a Societé Francaise de Psychologie Adlerienne Université d’ete 2000 Charente részére, sőt Torinóban is! Vizsgálta és minősítette a pedagógiai programot Debrecenben, Sopronban, Bérbaltavárott, Galambokon és Pécsen, egyetemeken és művelődési házakban, iskolákban és óvodákban. A Gyógypedagógia, a Gyógypedagógiai Szemle, a Szociális Pedagógia című szakfolyóiratok szerzője.

Mindezt előzetes indokként gondoltam ismertetni, arra a kérdésre vonatkozóan, hogy miért éppen Bogdán Mariannát kértem föl erre a beszélgetésre. Különleges érzéke miatt a hátrányos helyzetűek iránt. Valamint azért, ami a beszélgetés végén maradéktalanul kiderült.

A többit mondja el ő maga, hiszen bőven van miről mesélnie!

- Tőfeji nagyszüleim neveltek – foglalta össze tömören gyerekkora lényegét. Itt is kezdtem az általános iskolát, majd Zalaegerszegen, az Ady Általános Iskolában fejeztem be, ahonnan az akkor még Ságvári Endre, manapság Kölcsey Ferenc Gimnáziumba kerültem, innen pedig a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán folytattam tanulmányaimat.

Mondhatnók, ez volt a kezdet, amelyet követett még 14 különböző oktatási, továbbképzési intézet, kezdve a pécsi tudományegyetem bölcsészettudományi karának tanári szakától a Beszédhibásak és Segítőik Országos Érdekvédelmi Egyesületén át a Magyar Pszichodráma Egyesületig és a SuliNováig, hogy aztán Budapesten, a Magyar Családterápiás Egyesületnél is tegyen még pár villányit az addig jól megrakott szénásszekérre. Mind-mind az elesettek, a teljesen egészségesekhez, épekhez képest valami hiányossággal küszködők javát szolgáló képzés, továbbképzés volt. Ez adta meg eddig 3 évtizedes tanári munkássága célját és tartalmát.

- Ebből a harminc évből húszat fogyatékosokkal töltöttem el, az értelmileg majdnem teljesen elmaradottaktól a hibásan született csecsemőkig, de felnőttekkel is foglalkoztam. Csak példaként mondom - tanulmányt írtam arról, hogyan foglalkozzanak az édesanyják fogyatékos csecsemőkkel a folyamatok lehetséges enyhítése érdekében. Főiskolai, egyetemi hallgatók is forgatják ezt segédanyagként. Mindenki a szakmaválasztásával is jellemzi önmagát. Mindenkinek az életsorsából fakad, hogy milyen szakmát választ. Ha elkötelezetten, akkor a saját sorsával szembeni elkötelezettségből fakadóan is űzi ezt. Nem véletlenül lettem gyógypedagógus: családi indíttatásból is. Hiszen minden családban van tragédia, dráma, az enyémet sem kerülte el. A kívül rekesztettek sorsát én is megéltem, hiszen, mint mondtam, a nagyszüleim neveltek. Már 14 évesen tudtam, hogy gyógypedagógus akarok lenni. Csacsóság, de érdekességként hadd mondjam el, hogy a nagymamám engem mindig úgy öltöztetett föl a templomba induláskor, mint egy úrilányt: kis fehér kalapba, pici fehér kesztyűbe, piros cipőcskébe, mutatós kabátkába... A többi gyerek pedig mackónadrágban hallgatta a misét. Persze, hogy kilógtam a közülük, a nagyikám csupa jó szándéka miatt. Ekkor, 14 éves koromban jött az életembe egy férfi – egy esélyre inspiráló tanárember -, a televíziós adásokból ismerős Montágh Imre. Reflex Színpados voltam, s ő segített nekünk a helyes beszéd, kiejtés elsajátításában. Kérdezte is, hogy mi akarnék lenni... Nos, később a logopédia tanárom lett a gyógypedagógiai tanárképző főiskolán, nála írtam a diplomadolgozatomat is a magyar gesztusnyelvről. Ugyanis a logopédia, azaz a beszédtanítás az egyik szakom.

- *Tehát az élet gyerekkori egyetemére szépen rárimelt a későbbi főiskola és egyetemi szak. Amikor tehát ide, az Apáczai térre került, már mindkét irányból tudott építkezni.*

- Úgy kerültem ide, hogy a nevelési tanácsadót pár évvel ezelőtt az óvoda és az iskola helyére szervezte az önkormányzat. Akkorra már mindenféle szakmai képzettséget, tapasztalatot megszereztem ezen a téren. Természetesen vezetőképzőt is végeztem. Az egyetemen szervezetelméletre és szervezetfejlesztésre szakosodtam. Aztán, amikor ebbe az intézménybe kerültem, Nemes Ferenc igazgató úr bejelentette, hogy nyugállományba akar vonulni már a következő évtől, tehát máris az esélyegyenlőségnél tartunk. Ugyanis elgondolkoztam azon, hogy közvetlen szakmámban én már megcselekedtem mindazt, ami szakmailag lehetséges és elérhető. Megjelentem szakfolyóiratokban, előadások, foglalkozások sorozatát tartottam meg. Úgy gondoltam, hogy elértem az „Értől az Óceánig”, tehát kimerészkedhetek a nyílt vizekre is, a biztonságos hajózás reményében. Az egyik utam francia, a másik olasz kikötőbe vezetett: tudományos tanácskozáson tartottam előadásokat.

- *Ekkor jött egy pályázati lehetőség.*

- Így van. Elmentem az igazgató úrhoz, s megkérdeztem, hogy valóban nyugdíjba készül-e. Az igenlő válasz után éltem a pályázati lehetőséggel, egyébként két férfi tanártársammal együtt. Az nagyon jól esett, hogy az igazgatóm ösztönzött is, hogy dolgozzam ki a pályázatomat. Tehát úgy is mondhatnám, hogy egy férfitől kaptam biztatást a vezetővé váláshoz. Nem akármilyen esély volt ez! Esély, lehetőség, de nem bizonyosság. Csak abban lehettem biztos, hogy addigi életemet kellő magabiztosságot adhat nekem, a pályázatot elbírálóknak pedig olyan alapot a döntéshez, amelyre bizton építhetnek. Szerencsémre így is történt, s a hármas vetélkedőt én nyertem meg, s vele az igazgatói kinevezést.

- *A négy oszlopra épült intézmény vezetéséhez. Ez volna az esélyegyenlőség? Hogyan lehetne meghatározni a kifejezés lényegét?*

- Igen, s ez a négy tartóoszlop a művelődési ház, a nyilvános és iskolai könyvtár, a nevelési tanácsadó pedagógiai szakszolgálatként és a gimnázium. Van egy közoktatási és egy közművelődési szárny. Az esélyegyenlőség? Úgy vélem, az a belső erő. Az ember hordoz magában a származásánál fogva, vagy genetikusan valami belső alapot, amelyre az építkezést kívülről támogatják. Ha ez nincs meg, akkor nincs esély a teljes fölépülésre. Egyébként esélyegyenlőség nincs, csak esély arra, hogy egyenlővé legyen azzal, akivel, vagy amivel az ember azonosulni akar.

- *Ezért fogadja a belépőt az előcsarnokban a teljes szélességű, több színű, de a célt azonos színnel jelölő jelszó...*

- ...igen, ezt a jelszót én találtam ki. A mi intézményünkben, a gimnáziumunkban mindenki az lehet, aki, de kötelessége azzá válni, akivé lenni szeretne. Ehhez neki az esélyt mi megadjuk, ahogyan én is megkaptam. Persze, akiben nincs meg az akarat, az elhatározás, hogy éljen a megkapott eséllyel, azt hiába halmozzuk el segítőkészségünkkel. Ahogyan mondják, kettőn áll a vásár. Csak azt lehet átsegíteni, aki át is akar kelni az úton. Aki a kezét nyújtja felénk, meg kell ragadnunk, s bűn, ha nem segítünk neki. De ahhoz, hogy valaki elérjen valamit, ahhoz küzdőképesnek kell lennie, s Madáchnak ebben igaza van, bár az élet célja nem a küzdés maga, viszont a célt csakis küzdéssel lehet elérni. Mi erre a küzdelemre készítjük föl a tanítványainkat a gimnáziumban. De intézményünk más „osztályaiban” is ahhoz segítjük hozzá az oda járókat, hogy kiteljesíthessék esélyeiket. Például a több, mint 100 tagú nyugdíjas klubunk, a sok szakkör, a könyvtár, de a nevelési tanácsadó is mind-mind ezt a célt szolgálja. Viszonylag fiatal, de a további állagromlást megakadályozandó, réges-régen följújtásra szoruló épületünkben mindig új és új foglalkozásokat, tanítási módszereket, fölmé-

reket alkalmazunk, mert a munkatársaimban megvan az a belső igény, amely ehhez szükséges. Most már ott tartunk, hogy a népművelő nem önmagában dolgozik, s a könyvtáros sem csak a kölcsönzéssel foglalja el magát, s a tanárnak sem csak az óraadás a célja, hanem kihasználja az intézmény kínálta, nagyon komplex lehetőséget. Mondjam, hogy az egyik tanárnőnk milyen remek tűzománc kiállításában gyönyörködhattünk nemrég? Vagy beszéljek arról, hogy az épületünk melletti Szentivánéji tűzgrás immáron bográcson népnepélélyé vált itt, a Kertvárosban?

- *Amelynek szervezői és résztvevői nők és férfiak vegyesen.*

- Igen. Sejttem, hogy mi húzódik meg a megállapítása mögött. Nézze, én sohasem éreztem, hogy mások megkülönböztetnek, vagy magamat kellene megkülönböztetnem másoktól, azért, mert nő vagyok. Nem engedhettem meg magamnak soha azt a fényűzést, hogy nőként esélytelennek tartsam magamat. Ha például kocsi vezetnék, akkor kereket is tudnék cserélni. A két nem közötti, természet adta ősi szereposztást ismerni kell, tiszteletben kell tartani. De a szakmában én nem éreztem megkülönböztetést, s gondolom, tanárnő, népművelő társaim is így vannak ezzel. Igaz, intézményvezetőként én sem teszek különbséget férfi és nő munkatársak között. Csakis a teljesítményük számít, s ennek alapján, természetesen nem azonosak, viszont jól kiegészítik egymást. Igaz, hogy a különböző helyeken, akikkel tárgyalnom kell, túlnyomórészt férfiak. A végeredményben azonban ez nem mutatkozik meg.

- *Legföljebb a fölkészültség javára billenhet a mérleg.*

- Igen, fogalmazhatunk így is. Például a pályázatomat is két férfi munkatársammal szemben nyertem meg. A közgyűlési meghallgatáson az általam nagyra becsült régi tanár képviselő úr megkérdezte, hogy ha mégis én kapnám meg a szavazatok többségét, mitévő lennék a két férfi tanártársammal. Nem értettem a kérdést. Csak nem arra gondolt, hogy azonnal fölmondok nekik? - motoszkált a fejemben. Azt válaszoltam, hogy nem vagyok férfigyűlő asszony, a tanártársaimat pedig eddig is becsültem, ezután is becsülni fogom. Nem az volt a tét, hogy legyőzzük egymást, hanem a megmérettetés. Az, hogy megmártózzunk a pályázat adta lehetőségben. Azóta természetesen mindhárman munkatársak vagyunk, legföljebb nekem több a kötelességem és más a felelősségem, például az ő irányukban is. Számomra rendkívül vonzó és izgalmas volt a vezetői kihívás, mert ezen a poszton rendkívül szerteágazó, sokszínű feladatokat kell megoldani. A pályázatom is azt tartalmazta, hogyan akarok dolgozni ebben a többféle irányban itt, a város peremén. Manapság Európában egyre inkább ez a

tendencia érvényesül. Aki bejön hozzánk, balra mindjárt rátalál a könyvtárra, jobbra a tornaterem, tehát a testi felüdülésnek is otthont tudunk adni. Vagyis nálunk az intézmény környékén élő minden korosztály megtalálhatja magának a lehetőséget esélyei kiteljesítéséhez, ideje hasznos eltöltéséhez. Mondok mást. Manapság könnyen kiszalad sokak száján, hogy milyen vadak a fiatalok. Nálunk nem azok. Mert a mi gimnazistáink találkoznak a nyolcvan éves Sanyi bácsival vagy a kisbabáját a Babamama klubba toló anyukával, s már ez a körülmény is figyelmezteti őket a tisztességes viselkedésre. Nos, én ezt láttam meg a pályázati lehetőségben. Ezt a szemléletet akarom érvényesíteni, mert ez a jövő, s annyira, hogy kormányzati, EU-s pályázati források is fognak a több célú, több funkciójú intézményekbe irányulni. Ide, ahol egy helyen többféle oktatási, művelődési lehetőség is kínálja magát. Látja, ez az igazi esély és én élni is fogok vele, munkatársaikkal együtt.

Ennek egyik jele, hogy a gimnáziumban működő idegen nyelvi forrásközpont olyan elfoglaltságokat kínál, amelyek révén a legmagasabb fokú nyelvismeret elsajátítására nyílik mód. Példa a Goethe-nap, amelynek során maga Bernd Rolle, a budapesti Goethe Intézet nyelvvizsgáért felelős főmunkatársa tájékoztatta a megjelenteket az intézetben átalakult vizsgarendszerről. A Balzac-napon filmvetítés és játékos vetélkedő gyarapította a résztvevők nyelvi fölkészültségét, de a Shakespeare-napon sem unta magát senki. A Da Vinci nyomában elnevezésű rendezvény az olasz nyelv szerelmeseinek, vagy a vele megismerkedni akaróknak jött jól.

Nos, akik ebből a forrásból merítenek, bizonyára nagyobb eséllyel, nyelvtudással felvértezve indulnak az életbe, az Unión belül, bármelyik országba.

Bogdán Marianna legjobb szándékai szerint is.

Horváth Attila: Olykor három diploma sem elég...

Kalányos Teréziával a cigány mesékről, szavakról és a női esélyegyenlőségrideg valóságáról

Riportom főszereplője kitartó ember. Készített egy beás mesegyűjteményt, és szintén beás nyelvre ültette át Jókai Mór *Cigánybáró* című művét. Romológus, művelődésszervező és szociálpedagógus diplomával rendelkezik, most pedig pszichológia PhD-képzésben vesz részt. Azonban a roppant

módon felkészült szakember Nagykanizsán nem találta meg boldogulását, ezért most Pécsen él és dolgozik. Kalányos Terézia sorsa jól példázza, hol tart ma az esélyegyenlőség Magyarországon.

– Nagy szívfájdalmam ez nekem, mert azt hittem, hogy Nagykanizsának is szüksége lehet egy jól képzett szakemberre, de sajnálattal vettem tudomásul, hogy ez nem így van – állapította meg kissé rezignáltan a fiatal pedagógusnő. – Én próbálkoztam, több helyen is felajánlottam a szolgálataimat, de hát úgy tűnik, nincs igazán szükség cigány szakemberre. Pedig mindig azt hallom, hogy a cigányságot csak képzett cigány származású szakemberek emelhetik fel, mintegy példát mutatva nekik. Nekem azonban úgy tűnik, nincs értéke igazán ennek a dolognak, csak szimpla szólam – teszi még hozzá.

De hogy ne csak a rideg valósággal foglalkozunk, talán érdekesebb az irodalom, a cigány hiedelemvilág mélységeibe lemerülni, hogy aztán később kanyarodjunk vissza az esélyegyenlőség, avagy az esélyegyenlőtlenység kérdéseihöz.

– Jelen pillanatban tananyagfejlesztéssel foglalkozom, hisz jelent már meg két könyvem, s azt gondolom, ezekre nagy szükség van, és sok embernek okoznak örömet. Biztosan jó érzés kézbe venni egy, a saját nyelvünkön íródott kötetet. Továbbra is készülnek kisebb-nagyobb anyagok, és szeretném elkészíteni a *Szaffi* beás változatát, ami a *Cigánybáró* rajzfilmes adaptációja.

– Nem ez az első munkája...

– Valóban, az első kötetem egy mesegyűjtemény volt,

amely *A kilenc holló* címet viseli. Ez még 2002-ben jelent meg.

– *Úgy tűnik, életének fontos szelete a mesék világa. Hogyan került kapcsolatba ezzel az ősi műfajjal?*

– A mese különösen fontos nekem, a mesék világa mindig érdekes volt a számomra. Egyrészt azért, mert gyerekkoromban nagyon sokat mesélt édesanyám is, és nekem még megadatott az a szerencse, hogy olyan cigány közösségben élhessek, ahol a meséknek nagyon nagy szerepük volt. Főként nevelési és szórakoztatási szándékkal gyakran ültek össze a cigány emberek, és meséltek egymásnak.

– *Ez tulajdonképpen akkor hagyomány a romák közt?*

– Persze, főleg hosszú nyári és téli estéken összejöttek egy-egy háznál, vagy nyáron kint a szabadban, a tűz körül beszélgettek az idősek, a fiatalok és a gyerekek egyaránt, és ebből előbb-utóbb mese kerekedett. Gyakorta szőtték bele egy-egy mesébe a mindennapok történéseit, így beszéltek ki magukból a beás közösség, törzs tagjai a napi élményeiket, bánataikat.

– *Ez nagyfokú spontaneitást feltételez...*

– Igen, volt úgy, hogy annak megfelelően alakult egy mese, ahogy a hallgatóság kívánta. Ha túl szomorúnak tűnt egy történet, vagy a hallgatóságnak nem tetszett, akkor előfordult, hogy azt mondták a mesélőnek: „– Meséld másképp!” És ő elkezdte másképp mesélni, úgy alakította a „sztorit”, ahogy azt a hallgatóság szerette volna... Gyerekkoromban sokszor hallgattam ilyen meséket, mindennaposak voltak az összejövetelek. Szüleim,

szomszédok, nagymamám, ismerőseink egyaránt gyakorlottan szőtték a mesék fonalát, ezért ragadott meg ez a műfaj, később jó hasznát vettem, amikor a gyermekeim megszülettek. Dolgoztam bölcsődében is, és nagyon sok cigány kislányokkal foglalkoztam. Sokszor ez jelentett megoldást a gyerekek fegyelmezésében, megnyugtatóban. Emiatt is gondoltam úgy, hogy jó lenne az általam ismert meséket lejegyezni, majd néhány segítőre is letem ehhez a nem is olyan kicsi munkához. Abban az időben indult el Pécssett a Gandhi Gimnázium, ott néhányan leültünk és kiokoskodtuk, hogy miképpen is lehetne kivitelezni ezt a dolgot, ugyanis korábban nem volt beás írásbeliség. Végül megszületett egyfajta írásmód, ami már megkönnyítette a mesék rögzítését, gyűjtését. Amit korábban, több éven keresztül gyűjtöttem a beás közösségekben, most le tudtam jegyezni, és így jelent meg 2002-ben a mesegyűjteményem.

– *Beszélgessünk egy kicsit a legutóbbi munkájáról. Miért épp a Cigánybárót fordította le beás-ra?*

– Egyfelől azért, mert az ebből készült adaptáció, a Szaffi az egyik kedvenc mesém. Másfelől pedig a gyerekeimnek és a tanítványaimnak is nagyon tetszett ez a történet. Valószínűleg azért, mert a mű nem nélküli a szerelmi szál sem. Szaffi, a török lány megtetszik Jónásnak, s különféle kalandokat követően egymáséi is lesznek.

– *Ha már a szerelemnél tartunk; a cigányság körében mennyire fontosak az érzelmek, mennyire fontos a szeretet-szerelem?*

– Én azt gondolom, hogy rendkívül fontos. Szokták azt is mondani, hogy a cigány emberek nem az eszük, az értelmük szerint, hanem az érzelmeik alapján döntenek. A kapcsolat, a családi kötelék és a közösségi kötelék nagyon fontos, azt is mondhatnám: szent; s szerintem az, hogy ez a nép fennmaradt, elsősorban annak köszönhető, hogy összetartottak, és a közösségnek nagyon erős megtartó ereje volt... Ez a tradíció ma is él, bár elhalványult, a hajdani közösségek nagy része ma már széthullott. Ezzel együtt „talajt vesztek” az emberek, s küzdenek bizonytalanság-érzésükkel, hiszen egy olyan közegbe kerültek, amely „idegen” a számukra. Sokkal nagyobbak az elvárások, mint egy cigány közösségben, s ez nyilvánvalóan nehézségeket okoz mindnyájuk számára.

– *Apropó, talajvesztettség, ejtsünk néhány szót a hazai esélyegyenlőségről is, ugyanis úgy vélem, az Ön életútja jól példázza a mai magyarországi helyzetet. Mit gondol, az egyenlő esély csak szólam, vagy valóság?*

– Az esélyegyenlőség megvalósulásának legfőbb feltétele, hogy a társadalom többsége gyarapodjon, az anyagi jólét általánossá váljon, és az emberek legalább átlagos szinten meg tudjanak élni abból a fizetésből, amit a munkájukért kapnak. Amíg a jövedelem nem az elvégzett munka és a megszerzett tudás alapján szerezhető, hanem kapcsolat, kiskapuk, mutyizás és feketemunka révén, addig az esélyegyenlőség csak szólam marad, hiszen minden arra ösztönöz, hogy megelőzd, kijátszd a másikat. Nem

gondolom, hogy ha minisztériumot hozunk létre, és államtitkárok garmadáját nevezzük ki, az emberek esélye megnőne arra, hogy egyenjogú tagjai legyenek a társadalomnak. Persze, kell a minisztérium, de elsősorban a családban, és az oktatásban szükséges hangsúlyt fektetni arra, hogy már gyerekkorban rögzüljön: kell, hogy figyeljünk elesett embertársainkra. A hátrányos helyzetűekre, betegek, testi vagy értelmi fogyatékosokra, vagy éppen arra a szomszédunkra, barátunkra, aki valamilyen rajta kívül álló ok miatt (munkahelyvesztés, betegség, család felbomlása, stb.) lefelé süllyed a társadalmi ranglétrán. Amíg úgy megyünk el egymás mellett egy lépcsőházban, mintha semmi közünk nem lenne egymáshoz, addig nehéz ezt állami szinten befolyásolni. Viszont az is igaz – és így visszajutottunk a kiindulópontához -, hogy szívesebben kommunikálnánk egymással, ha nem a nyomorunkról, bajainkról, nehézségeinkről kellene beszámolnunk folyamatosan. Nagyon sokan vannak hátrányos helyzetben ebben az országban. (Nem szeretem ezt a kifejezést, mert a mai ember, ha meghallja, szinte azonosítja a cigánysággal. Nem titok persze, hogy a cigányság jelentős részének alulképzettsége, az elmúlt évtizedek, évszázadok elhibázott politikája, a nyelvi, kulturális, szokásbeli, beilleszkedési nehézségei miatt hátrányos helyzetben van.) Ugyanakkor a „hátrányos helyzet” nem azonos a cigánysággal, hiszen egyrészt vannak már sokan a cigányok között is, akik sokat tehetnek – tehetnek – saját társaik megsegítéséért, mert nagyon jó helyzetben vannak, másrészt hazai viszonylatban százezrek élnek hasonló nehézségek között, mint a perifériára szorult cigányság tagjai.

– *Nehezebb a nők helyzete a mindennapokban?*

– A nők társadalmi szerepe sokat változott az elmúlt 15-20 évben. Egyre kevesebb az a család, ahol a klasszikus férfi-nő szerepek fennmaradhattak. A család fenntartását együtt kell vállalni a férfinek és a nőnek, a megélhetésért folytatott küzdelem egyforma terheket ró mindkét nemre. Ugyanakkor a társadalom változik, de a biológia nem. A gyermekek nevelésének, létfenntartásának nagy része bizonyos időszakban a nőkre hárul, ezt a férfi, még ha szeretné, sem tudja átvállalni. Egy nőnek ugyanolyan helyállást kell tanúsítania a munkahelyén, mint otthon a családban, s emellett még a bensőséges légkört, az érzelmi otthonosságot is neki kell megteremtenie. Mindez meglátszik egyébként gyermekeink nevelésén, a felnövekvő generációk számára egyre inkább a körülöttük lévő világ (internet, televízió, dvd, stb.) lesz a követendő példa, s nem a szülők, a család. A nők megbecsülésének gyöngülését jelzi sajnos a gyermekszülés, a gyermeknevelés támogatottságának fokozatos csökkenése, általában a család szerepének gyengülése. Nem családalapú társadalmat támogat a jelenlegi kormányzat, hanem minden a gazdaságnak rendelődik alá. Pedig, azt gondolom, hogy ez hosszú távon nem kifizetődő, hiszen sokkal többet kell majd költenünk a bűnözés elleni védekezésre, a pszichés

betegségek kezelésére.

– *Mik a tapasztalatai roma nőként? Sokkal nehezebb a dolga?*

– Nem szeretem az általánosításokat, ezért beszéljünk konkrétan. Az én helyzetem elvileg könnyebb kellene, hogy legyen, hiszen három diplomával, oktatási, szociális ismeretekkel, több évtizedes tapasztalattal roma értelmiségiként szinte válogatnom kellene a különböző feladatok között, hiszen ki ismerheti jobban a romák problémáit, mint egy közülük való értelmiségi, aki fel van vértezve tudással, élettapasztalattal. Ugyanakkor Nagykanizsán másfél évig nem kaptam munkát, abban a városban, ahol állítólag az ország egyik legjobb cigány önkormányzata működik, abban a városban, ahol él és lakik az a személy, aki az ország első számú cigány politikusaként gyakran arról nyilatkozik, hogy milyen fontos a cigány értelmiség bevonása a mindennapi feladatokba. Sajnos, ez is csak egy szólam, bármennyire hihetetlennek tűnik, a főiskolákon, egyetemeken frissen diplomázott fiatal cigány értelmiség közül nagyon sokan vannak munka nélkül, mert vagy nem kapnak lakóhelyükön munkát, vagy nem kívánnak elvégezni náluk képzetlenebb vezetőik által irányított szervezetekben rangon aluli feladatokat. Akinek diplomája és megszerzett tudása van, az azért valahogy boldogul, és előbb-utóbb megtalálhatja azt a munkát, amit szívesen végez, és meg is fizetik. Leginkább nehéz helyzetben a 35-40 év feletti, főként vidéken, kis falvakban, több gyermeket nevelő, képzetlen roma nők vannak, akiknek esélyük sincs, hogy munkahelyet kapjanak, vagy képezzék magukat a munkahely megszerzése érdekében.

– *Az Ön tapasztalatai szerint mennyire van jelen a mindennapokban az előítéletesség Magyarországon?*

– Az előítéletesség a világon mindenütt jelen van. Nem kivétel ez alól egyik ország sem. Ugyanakkor a nyugati társadalmakban és főként Amerikában ez egyre inkább nem divat, sőt a társadalom kiveti magából azokat, akik gyűlölködnek, vagy bizonyos csoportokat hátrányosan megkülönböztetnek. Sajnos Kelet-Európában ez még koránt sincs így. Szinte dicsőség, ha valaki hangoztatja előítéleteit és így kíván nézeteinek érvényt szerezni. Így van ez Romániától Magyarorszáig, Szlovákiától Szerbiáig. Talán Csehország az egyetlen kivétel ez alól. Nem mondom, hogy nem érezhető változás és ez a tendencia, hogy a többség megvédi a kisebbséget az ilyen veszélyektől, nem érvényesül, de szeretném, ha egy kicsit gyorsabban haladna Magyarország ezen az úton. Persze azt is tudom, hogy ehhez szemléletváltozásra és rengeteg türelemre, megértésre van szükség. Abban bízom, a magyar társadalom felismeri, hogy a sok helyen sajnos szintén nehéz sorban élő határon túli magyarok jogaiért csak akkor tud teljes mellszélességgel kiállni, ha itthon példát mutat az emberi jogok betartásából. Ám néha azt látom, hogy nagyon sokan már egyiket se tartják fontosnak. A nyugati társadalmakban 100-150 évvel ezelőtt lejátszódott polgárosodási folyamatnak országunkban is, úgy a cigányoknál, mint a többségi társadalomban, le kell zajlani ahhoz, hogy az előítéletesség csökkenjen. Egy öntudatos polgárnak bárhol a világban ma már „ciki” előítéletesnek mutatkoznia.

Suzanne Király-Moss: Forrás / Kezdetek

Péntek Imre:

Nőművészeti vázlatok – némi „helyi” beütéssel

A kortárs képzőművészet új narratívával lepte meg önmagát. A nőművészet kategóriájával. Az 1999-ben megjelent egyetemi tankönyv, a Magyar képzőművészet a 20. században – András Gábor, Pataki Gábor, Szűcs György, Zwikl András nevével fémjelezve -, még csak érintőlegesen foglalkozik a témával (dicséretére mondva), amikor az „érzéki konceptualitás” változatai keretében kitér arra, hogy az „1995-ös Vízpróba kiállítások arra irányították a figyelmet, hogy a kilencvenes évek szemléletváltozásának egyik mozzanata – a generációváltás mellet – a fiatal nőművészek előtérbe kerülése. Jelenlétük nemcsak számszerűen hangsúlyos, de nagymértékben az általuk képviselt alkotói magatartásformáknak köszönhető 'a korábbi merev határoknak, választóvonalaknak, kategóriáknak a szétporlasztása, áttetszővé tétele' (András Edit)”. El Hassan Rózsa, Deli Ágnes, Chilf Mária, Imre Mariann, Benczúr Emese, Nagy Kriszta és mások nevével említi a tanulmány, akik ma már szinte klasszikusnak számítanak az új művészeti fogalomkörben.

Az utóbbi tíz évben fantasztikus ütemben gyarapodott a „nőművészeti” írárok száma, weboldalak jelentek meg e témában, s komoly tanulmányok születtek. Sturcz János, Keserü Katalin, András Edit, Tatai Erzsébet és mások számítanak a hazai szakirodalomban úttörőnek; a hazai és nemzetközi kiállításokon számos „nőformáció” bizonyította, hogy a magyar kortárs (nő)művészek szinkronban vannak a világtendenciákkal. Természetesen az Ernst Múzeumban, a Keserü Katalin rendezte „A második nem – Nőművészet Magyarországon 1960-2000” című kiállítás mérföldkönek számít, azóta, mondhatni, legalizálódott, elismerést nyert a szakmában is a sokak által megkérdőjelezett fogalom. De a további kételkedőket meggyőzheti (vagy elgondolkodtathatja) az Artportál meghatározása a *nőművészet* címszó alatt. Néhány részlet ebből: „Olyan, nők által művelt művészeti tevékenység, amely a nők önreflexiójával, illetve a női identitás és a reprezentációjának kérdéseivel foglalkozik. Megkülönböztetendő a pejoratív 'női művészettől'... A szócikk kitér arra is, hogy

a magyar nőművészek – Anna Margit, Vajda Júlia, Szántó Piroska – alkotásaiban „nemigen jelent meg az identitás kérdése”, de „önarcképekben, a formák és anyagok, a természet használatában határozottan fellelhetőek a női nézőpontok”. De ha mégsem lenne érthető, miről van szó, felvilágosításul szolgálhat a Várnagy Ildikó recenziójából vett szövegrészlet (Magyar Szemle, 2001/1., Nőművészek, művésznők, nőnem emberek): „Tizenhárom éves koromban egy tanár űzött ki... a paradicsomból, ilyen kérdéssel: hogyan fogom bírni a szobrászatot, nő létemre. Erre már akkor így válaszoltam: a művészet az agyamban születik, a testem és az anyag csak eszköz...” A főiskola elvégzése után „Egy ideig nem tudtam, miért dobálják ki a dolgaimat a zsúritagok: azért mert rosszak, mert nő vagyok, vagy mert törékeny dolgokból vannak?

(...) holott már sejtettem: a férfiak férfias művészetet akarnak látni, ami nem tartozik bele, az nem jó.”

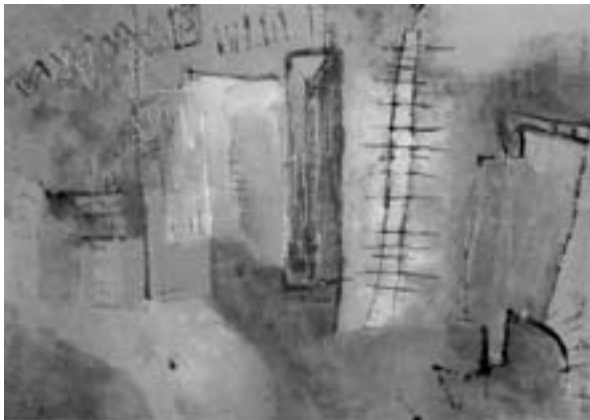
Valóban ennyire a „hím-sovinizmus” uralja a világot (művészi világot)? Ennyire másként tekint nőtársunkra, az általa alkotott művekre?

Keserü Katalin – András Edittel vitázva (Új Művészet, 2001. február) – további érvekkel szolgál, a nőművészet érvényessége érdekében. „Nem értettem – végigkínlódván és örvendvén mindazt, amit egy nőnek a neme biológiailag jelent -, hogy csak társadalmilag tekintheti magát egy nő nőnek, ha ma él és művész. Hogyhogy 'érvényét elvesztette a biológikum'? Tapasztalatom szerint nálunk éppen a gender (a társadalmi nem) meghatározása bizonytalanabb, aminek következményeit ugyancsak megadatott végigkínlódnom.” A mondatokból (talán jogos) sértődöttség is kiérződik, ami egyik jelentős motivációja az új művészi terrén „kihasításának”. Mindesetre elmondhatjuk: a nőművészet a kanonizált művészettörténet perifériájáról került az érdeklődés középpontjába, s immár ebből a pozícióból fejt ki jelentős hatását. De próbáljunk néhány tartalmi és formai megközelítéssel élni – a fogalom jobb megértéhez. Az önmegismerésben, önfeltárásban fontos szerepet játszik a pszichológia, a metaforikus fogalmazás, az élettrajzi elemek, személyes aspektusok nyílt vállalása, „a testbeszéd” változatainak, a test reprezentációinak vizsgálata. A gömbölyű formák, az ornamentikus fogalmazás, a geometrikus, erőszakra utaló „élek” meglágyítása, feminizálása, a taktilitás hangsúlyozása – nos, egy-két olyan formai jegy, amely jellemző a nőművészet alkotásaira. Végül elmondhatjuk: az a „női stratégia”, amelyet a nőalkotók alkalmaztak, az utóbbi tíz évben áttörést hozott, s elérte

célját. S még a kevésbé tudatos művészek szemléletét (önkéntelenül) is átformálta. Vagy: az e szempontok alapján történő vizsgálódás, utólag, visszatekintve, kimutatja a korábbi művekben megjelenő sajátos női specifikumot.

Szerencsések vagyunk – itt Délnyugat-Pannóniában -, hogy rendkívül gazdag képzőművészeti élet részesei lehetünk. Különböző korszakok váltották egymást: előbb a határok szorítását, majd örvendetes változásként, ölelését tapasztaltuk meg. S hamarosan átélhetjük a határok jó részének eltűnését. Ebben a mai, politikai értelemben vett „határtalanításban” az előző évtizedekben komoly szerepet játszott a művészet, különösen a képzőművészet. Főként szlovén és magyar vonatkozásban. A muravidék és a zalai táj alkotói már a hatvanas évek végétől számon tartották egymást. Németh János kiállításai Szlovénia-szerte öregbítették a modern magyar kerámia jó hírét, Király Ferenc plasztikái, vagy Suzanne Király-Moss festményei pedig hírt adtak Lendva városának különleges művészeti vonzásáról.

A chicago-i születésű művész – férje, Király Ferenc szobrász révén – Lendván telepedett le, és manap-

ság ünnepelhetette, családjával, barátaival és tisztelőivel együtt 70. születésnapját. Ebből az alkalomból reprezentatív album is megjelent, kiállításai kísérőjeként, amelyben egy életrajzi jellegű szöveg is olvasható, Örvénylő világom címmel. Ebben találjuk: „Akkortájt festett képeimen elképzeltel, hogy a semmiből kialakul egy pötty, ami aztán hatalmas, fénylő energiahullámmá tágul. Majd szétterül a kozmosz végtelenjében, ami a táncoló, örvénylő mintákkal együtt hullámszik, és a vibráló, testetlen lelkekkel, melyekből idővel kibontakozik a lények világa, kialakulnak a virágok és a levelek, te meg én.” A „táncoló, örvénylő minták” valóban meghatározó motívumai Suzanne Király-Moss világának. Képein sajátos, körkörös formációk játszanak egymásba, pazar, élénk színekkel – feltűnik a kékek és a sárgák dominanciája -, hogy a kozmikus élet, egyesülés, születés élményét vizuálisan tolmácsolják. De már korábbi, még figuratív korszakában is azt látjuk: kedves állata, macskája köré védőburkot fest, védő varázskört

fest. Némely képén pedig a születés pillanatai jelenítődnek, a szülőcsatorna (*Kezdetek, Kozmikus kapcsolat, Születés*), amint a kis emberi lény világra bukkan. A női princípium tehát az ő művészetében is egyértelműen megmutatkozik, bár erről csupán áttételesen, a művek „nyelvén” szól.

A fiatal, 24 éves Bárdosi Katinka az egri főiskola rajz és vizuális kommunikáció szakán végzett, Zalaegerszegen él, itt kezdte tanulmányait. Volt már önálló kiállítása, legutóbb pedig a Fialai Képzőművészek Tárlatán láthattuk műveit. „Alkotói hitvallása” azért érdemel figyelmet, mert ebből az öntudatos nőművész hangja is kihallatszik. Íme néhány részlet:

„Amint megfogalmazódik bennem egy gondolat, úgy társul hozzá az érzés, az érzéshez pedig a szín. Ez egy ösztönös, mélyről feltörő cselekedet: színbe öltöztetni a bennünk kialakult érzést. Festményeimen többnyire a vörös dominál. Számomra ez a szín az, amellyel a bennem megnyíló gondolatokat kifejezésre tudom juttatni. Minden kép és szín egy-egy vallomás. A vörös szín mesél a bennem lüktető vágy tüzéről, a szerelem hevéről, a szexualitás áramló energiájáról...

Régen úgy tartották, hogy a festés egyedül a férfiak kiváltsága lehet. Igazi művészként csakis a férfiakat ismerték el. Sokáig hittek abban, hogy a festés férfias foglalkozás.

Ma már ez teljesen megváltozott és a nők éppoly elismerést kaphatnak, mint a férfiak. Ám leg-többünk, és ide tartozik az én művészetem is, tükrözi női mivoltunkat, ez nem is annyira az anyagválasztás

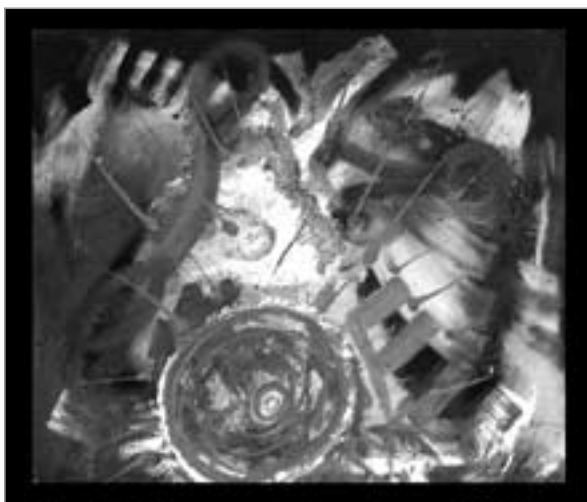
és -kezelés területén, hanem gondolataink megfogalmazási módján érzékelhető. De miért is akarnánk leplezni nőiségünket, ha megtehetjük, hogy festményeinken

Bárdosi Katinka: Önarckép

érezhető váljon, hogy női kéz által teremtdött? Én ebben látom a modern művészet izgalmát: ugyanazt a témát mennyire másként kezeli egy férfi és egy nő, mégis mindkettőben van valami közös, és a kettő közötti különbség adja az izgalmat, a mást, a rejtélyt, a misztikumot...

Aki ügyes, megteheti, hogy nőiségét nemcsak magán, hanem festményein is tovább „éli”. Ez az, ami egy kicsit „megbolondítja és megfűszerezi” a vásznon

Kiss Ágnes Katinka: Fészek

látottakat. És ez az, ami képes valami plusz töltést kölcsönözni egy-egy képnek. A festés őszinte, ösztönös cselekedet, melyhez hozzátartozik, hogy mi nők a nőiségünket is beleadjuk.

Nőként élem az életem és nőként festem a képeim!”

Minden szó a helyén van. S tiszteletreméltó elhivatottságról tesz tanúságot. Aki látta *Ledobott nőiség* (tonett fogason lógó kecses női szandálok) című képét, az megsejt valamit ebből a kissé provokatív, de csöppet sem ellenszenves önreprezentációból. *Önarcképe* pedig a mai nő új, identitáskereső pillantásával tekint a külvilágba. A régióban élő és alkotó (ide kötődő) nőművészek – az idősebbek, mint Ágh Edit, Németh Klára, Járási Ildikó – vagy a fiatalabbak, mint Bóbits Diána, Gazdag Ágnes, Fischer Judit, Borbás Helga, Pal Katja, Bacsó Ágnes, Oravecz Viktória vagy Kiss Ágnes Katinka – egyenrangú alkotótársai férfi kollégáiknak. Az új diskurzus – a nőiség artikulációja – után azonban más szemmel tekinthetünk alkotásaikra, keresve azokat a motívumokat, amelyek a női lélek, princípium megnyilatkozásai. A férfi nézőpont uralma alóli felszabadulás igénye mára valóságos újdonsággá érett, kisebbfajta művészeti „forradalmat” idézett elő. Az a sokszor kritizált férfivakság, előítélet, „hímsovinizmus” alighanem egyre szűkebb térre szorul vissza. S akár be is vallhatjuk (mi, férfiak), gazdagabbak lettünk, mert többet tudtunk meg az újabb évtizedben a „második nemről”, mint a korábbi évszázadok alatt bármikor. S a fel-fellebbenő „Maja-fátyol” mögött előtűnik az ismerős-ismeretlen: az örök nő.

Ágh Edit: A pillanat műve

Hír-Tükör

Ez év elején megjelent Lendva Község multikulturális, tudományos-társadalomtudományi-irodalmi és képzőművészeti folyóirata, a LINDUA. A szlovén és magyar nyelvű kiadvány évente háromszor jelenik meg, változatos, a határmenti régió kulturális életének színvonalas fórumaként. Az első számban beszélgetést olvashatunk többek közt Király Ferencsel (Srečen človek sem Pogovor s Ferecem Királyem), Rajko Stupar tollából, dr. Zágorec-Csuka Judit József Attila költészetének posztmodern hatásáról értekezik a muravidéki magyar költőkre, Lendvai Kepe Zoltán a hetési nagycsalád néprajzi vonatkozásairól közöl tanulmányt. Megtaláljuk Bence Lajos, Suzanne Király-Moss, Olga Paušič, Velimir Turk, Fodor Árpád, Halász Albert verseit, Štefan Huzjan és Bence Utroša Gabriella prózáját. Érdekes cikkek találhatók a Kitekintő, az Utazások és a Művészeti fotó rovatokban. A szép kivitelű folyóirat olyan kezdeményezés, amely a szlovén-magyar kulturális párbeszédet új szintre helyezi.

Október végétől kapható a boltokban Asperján György *Jézus és Júdás aktája* című, több mint kilencszáz oldalas regénye, melynek egy részletét lapunk közli. Az apokrif evangéliumok ihletésére született könyv végigköveti Jézus útját születésétől a haláláig, már csak emiatt is rendhagyó alkotás. Még inkább szemlélete miatt, hiszen azt a történelmi Jézust mutatja be, aki korabeli társadalmának viszonyai közé ágyazottan élt, szembenézve azokkal az erkölcsi-szociális kérdésekkel, amelyek példabeszédeiben, gyakran metaforákba öltöztetetten, megtalálhatók. Nyíltan sok minden miatt nem beszélhetett. A könyv fogalom-magyarázatot, családfákat, térképeket is közread, hogy az olvasó minél pontosabb képet alakíthasson ki magának. A kötet értékelésére – melyet az Attisz Kiadó gondoz - a későbbiekben kerül sor.

Az utóbbi időben két jeles szerzőnk is komoly elismerésben részesült. Szeptemberben hirdették ki a Magyar Művészetért Díj kitüntetettjeinek névsorát. A tizenegy alkotó között találjuk lapunk főmunkatársát, Bence Lajost is, aki írói-költői és szerkesztői munkája elismeréseként kapta a rangos díjat, melyet decemberben Nagyváradon adnak át. Szabó Ferenc SJ sokoldalú életművét pedig a Magyar Tudomány Akadémia által alapított Széchenyi Társaság-díjjal tüntették ki. A kálócfa születésű teológus-irodalmár középiskoláit Zalaegerszegen végezte, s gyakori vendég a Zrínyi Gimnáziumban. Lapunkban is több alkalommal jelentkezett verseivel. Szerkesztőségünk mindkét alkotónak gratulál.

Suzanne Király-Moss: Kozmikus Mozgás

SUMMARY

At the beginning of our special female issue poems written by two women poets – Éva Saáry and Anita Karáth – can be read. Though, there is a big age gap between the two, they are both filled with the eternal desire for love, fulfilment. The chain of ideas in Gábor Tunyogi Csapó's essay originates from the ancient biblical story saying that there are two types of women in history: Lilith and Eve. The first – Lilith is equal to men, the other, Eve is inferior to them. And he emphasises that while Lilith represents equality, the struggle of Eve's descendants, the feminists is not the best solution. As the author says: "the rank due to women by nature" is irreplaceable. There are poems written by Judit Zágorec-Csuka who writes about the festivals and the doubts of a woman's soul, and two interesting short stories written by two young prose writers, Lilla Turbulu and Virág Varga. The latter author tells the morbid story of an attempted suicide, and since the heroine fails to kill herself, she comes back to life. Lilla Turbulu's carefully built up piece of writing, which resembles the traditions of English short story writing, brilliantly demonstrates how unpredictable the way women think.

Male authors' (Imre Kerék, Csaba András Sütő, Balázs Szálinger, János Lackfi, Zolt László) poems are homage to the woman, the partner, the wife and the mother. From this point of view György Selmei in his Nelly-cycle is able to elevate his intimate relationship with his wife, the mystery of their children's birth into the dimensions of cosmic cycle. The extracts from György Asperján's novel (*The File of Jesus and Judas*) is a real curiosity. It tells us Mirjam's temptation and the consequences of a fatal love, reinterpreting the biblical story. Károly Méhes's short story (ÖTYE) links the life (and death) episodes of elderly women who became widows into a fascinating, lyrical chain of stories.

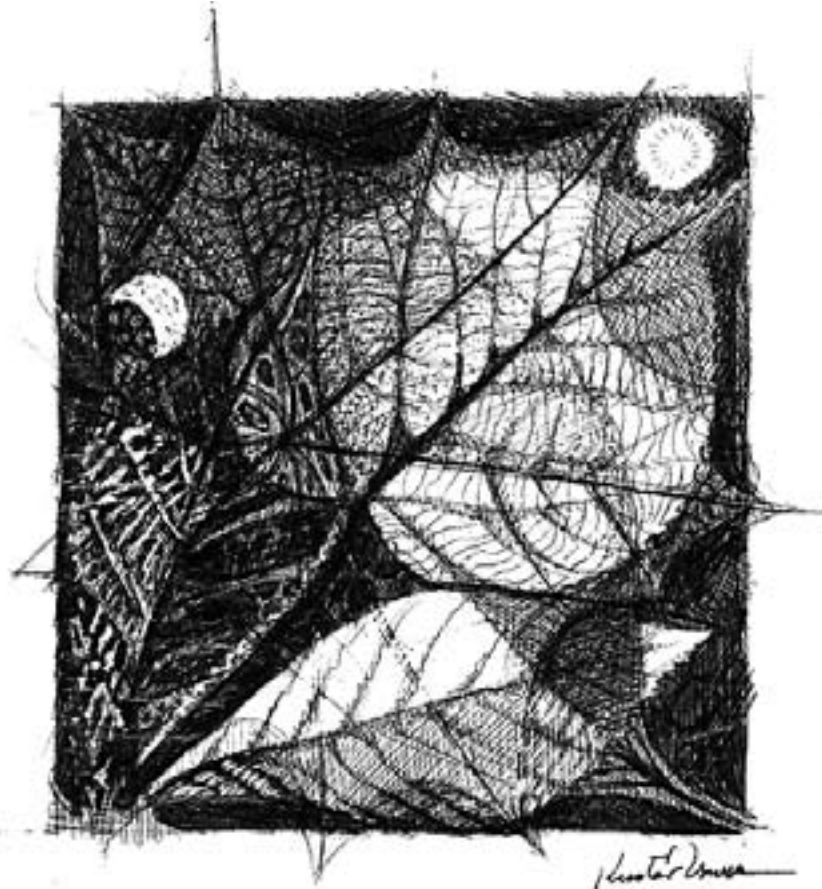
In the study and review column notices can be read exclusively about women writers. Dezső Tandori, translator and Kossuth-prize winning writer, shares his personal experience, his "artistic confession" with the reader: about Virginia Woolf and Ágnes Nemes Nagy. He has translated seven books written by the English writer: and as it reads it is surprising that this "elite" literature has become so successful among Hungarian readers. "I managed to become acquainted with the views of Virginia Woolf in several books of her (feminism, lesbianism), she kept a meticulously written diary about her love-life and other aspects of her private life...she was a genuine writer...her fantasy was made exceptionally radiant because of her age-old talent." - writes one of Hungary's best translators in his complete portrait drawn by using only some lines. The other notice is honour to the one-time grammar school teacher, to the poet who initiated him into literature. "It was Nemes Nagy who made me acquainted with the greatest figures of the West generation, French literature, the basics of world poetry in sum and at the same time in palpable proximity" - I think no one has ever written more beautiful lines about a master who sends his or her pupil off. Katalin Gyimesi wrote a thought-provoking essay entitled *Between Girl and Woman* on a novel the title of which is Anna Labanc's murder. As she sees it "today's women" "pressurize themselves to accept several different roles (sometimes contradictory)" instead of trying to live up to their particular mental constitution, "the consequence of which is that they lose themselves more and more". We can read a review about Gabriella Pécsi's selected poems written by Tibor Tüskés, László Fábrián analyses Virág Varga's first novel. The author of *Sehrezád* "is a young lady armed perfectly with modern literary criticism, (postmodern) historian-like stimuli" who tries to answer the question: what makes female literature. (Umberto Eco's name may come to our mind, who arrived in literature from literary criticism.) Her "Apocriphal tale" is self reflection as well: that is a post modern text. But as the author himself apostrophises: "we experience virtuosity in this captivating piece of reading". A writer who is at the very beginning of a career cannot receive better words of praise from an elder contemporary who is authentic in several different genres. Finally, Zoltán Somogyi – who is at the start of his career, too – examines the Kata Tisza-phenomenon. The young lady has become widely known among literary men recently due to her novels and short stories, and much of the public "shows favour towards her". In the hero of her (fictional) stories told in the first person singular the reader can often recognise the writer herself, which contradicts what she expounds in her interviews. "as if Kata Tisza did not know exactly what she wanted. She is a bit clumsy when plays the otherwise exceptionally exciting game, typical of post modern literature: self-myths and the artful fusion of the narrator's identities." – is one of Zoltán Somogyi's essential statement about the works and their author. His analysis touches upon the motivation basis of works, the different levels of reception and the sociological effects of female mentality – manifestation especially among men. Similar review is not likely to have appeared about the undoubtedly remarkable and exciting periods of a contemporary writer's first attempts.

The sociological and historical studies and researches look at the changes in education and family from women's viewpoint. Dávid Péntes examines the stages of emancipation from the industrial revolution until now. He points out that the two world wars gave a big push to the fact that women managed to escape from the traditional ways of life through the pressure to enter the world of work. New opportunities arose mainly after 1945 especially in public education: "For a lot of women going in for teaching meant the possibility of upward mobility (they may become

intellectuals)” – writes Dávid Péntek. He also mentions that in the former socialist countries – the cult of being equal – created a truly new situation, of which women took full advantage, and the teaching profession has almost become a female preserve. Judit Zágorec-Csuka describes the different phases of her children learning to speak from a mother’s point of view. It is unusually interesting how she examines the various steps of advancement from the first sound-reactions – through crowing with pleasure and – to the one-word sentences; how they make up sensible communication between a mother and her child. The poet-writer presents it in a bilingual – Slovenian-Hungarian – environment to make it more unique, while drawing our attention to the dangers of using “hybrid languages”. Edit Köpeczi Bócz, historian-sociologist, examines how the girls aged 14-19 judge their relationships, their knowledge in connection with their parents and grandparents, the level of satisfaction of the young and also the measure of tobacco and alcohol consumption within the family. She warns us that the members of this age-group are would-be mothers and their plans for the future do matter. Unfortunately, the study - which was carried out in Zala county among others – reveals very unfavourable tendencies.

The theoretical part is well supplemented by the four interviews with professionals working in different fields. Győző Ferencz e. found successful careers, women who managed to counterbalance the prejudices against women by being thoroughly prepared. We can get acquainted with the she banker, who loves poems, the workaholic hospital manager and the internationally known child-psychodrama teacher who helps disadvantaged children catch up with. Attila Horváth introduces the struggles of Terézia Kalányos, a gypsy program organiser, translator and folk tale collector, who has not found a suitable job despite her three degrees.

Imre Péntek takes a close look at the new, radical “female art” movement, which is according to the Artportal Encyclopaedia: “Art activity which is performed by women, dealing with women’s self-reflection, or the questions of female identity and the representation of women.” Imre Péntek gives a good survey of this in Hungary, its demonstrations, the exhibitions and the indicators which are spontaneously present in the works of the region’s she artists. Their pieces of art illustrate this issue.

Kustár Zsuzsa:
Őszi levelek

Szerzőinkről

Asperján György (1939; Budapest) Költő, prózaíró. Legutóbbi regénye, a Jézus és Júdás aktája, az Attisz Kiadó gondozásában, októberben jelent meg.

Fábián László (1940; Zsenye) Költő, író, műfordító, művészeti szakíró. Legutóbbi műve:…gyanánt, Mundus Kiadó, 2006.

Ferencz e. Győző (1937; Zalaegerszeg) Kritikus, helytörténeti kutató.

Gyimesi Katalin (1983; Zalaegerszeg) Tanulmányíró, kritikus.

Horváth Attila (1977; Nagykanizsa) Újságíró.

Karáth Anita (1978; Zalaegerszeg) Költő, versei folyóiratokban jelennek meg.

Kerék Imre (1942; Sopron) Költő, műfordító.

Köpeczi Bócz Edit (Zalaegerszeg) Történész, szociológus. Kötete:Az Állami Egyházügyi Hivatal tevékenysége, Akadémiai Kiadó, 2004.

Lackfi János (1971; Zsámbék) Költő, író, műfordító. Legutóbbi művei: Halottnéző (regény), Noran Kiadó, Kövér Lajos színre lép(meseregény), Generál Press, 2007.

László Zsolt (1964; Székesfehérvár)Költő, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Leszegett fejjel, versek (Vörösmarty Társaság, 2007).

Méhes Károly (1965; Pécs) Költő, író. Legutóbbi kötete: Hollander Emőke meztelenül, novellák (Pannónia Kiadó, 2007).

Pénzes Dávid (1984; Zalaegerszeg) Egyetemi hallgató.

Saár Éva (1929; Lugano) Költő, író, képző-és fotóművész. Legutóbbi kötete: Éjbe szórt szavak, Válogatott versek 1974-2001.

Somogyi Zoltán (1982; Keszthely) Író, kritikus.

Sütő Csaba András (1978; Győr) Költő, kritikus. Önálló verskötete: Szent és érthetetlen címmel az Orpheusz Kiadónál jelent meg, 2006-ban.

Szálinger Balázs (1978; Taksony) Költő, író. Legutóbbi kötete:A sík, Ulpius Kiadó, 2005.

Tanodri Dezső (1938; Budapest) Költő, író, műfordító. Legutóbbi kötete: Ördöglakat, Pro Die Kiadó, 2007.

Tunyogi Csapó Gábor (1932; Zalasabar) Költő, prózaíró, kritikus, esszéista. Legutóbbi kötete: A mérleg jegyében, tanulmányok versek Október körül (Antológia Kiadó, 2007)

Turbuly Lilla (1965; Sopron) Költő, író. Első regénye, az Eltévedt hold, a Révai Digitális Kiadó gondozásában jelent meg, 2006-ban.

Tüskés Tibor (1930; Pécs) Irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: Nagy László pályaképe (Pro Pannónia Kiadó, 2006).

Varga Virág (1974; Szombathely) Író, kritikus. Első regénye Sehrezád címmel jelent meg a Ráció Kiadónál, 2006-ban.

Zágorec-Csuka Judit (1967; Kapca, Szlovénia) Költő, műfordító, szerkesztő. Legutóbbi kötete: A szlovéniai magyar könyvkiadás, sajtó-és könyvtártörténete, MNMI, 2007.

Következő számaink tartalmából:

Tandori Dezső, Utassy József, Kerék Imre, Tari István, Böröndi Lajos, Széki-Patka László, Szoliva János, Soós József versei; Kabdebó Tamás, Győri László, Kilián László, Kutszegi Csaba prózája; Bence Lajos, Lehota M. János, Vörös Éva, Bata János, Szalai Zsolt, Pápes Éva, Szemes Péter tanulmánya, kritikája; Legény Péter, Ágoston Zoltán, Mario Berdic, Antall István, Kostyál László, Király László, Péntek Imre, képző-zene- és színházművészeti írásai.

